

**ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΠΜΣ «ΝΟΜΙΚΗ & ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟ ΜΑΝΑΤΖΜΕΝΤ

**Σύγχρονες μορφές διακυβέρνησης στην Ελληνική Δημόσια Διοίκηση.
Από την ηλεκτρονική διακυβέρνηση στον ψηφιακό μετασχηματισμό
του κράτους.**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Μπόλη Αγγελική

ΑΘΗΝΑ

2022

Τριμελής Επιτροπή

1. Ευαγγελία Μπάλτα, Επίκουρη Καθηγήτρια του Τμήματος Δημόσιας Διοίκησης Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα),
2. Βασίλειος Κέφης, Καθηγητής του Τμήματος Δημόσιας Διοίκησης Παντείου Πανεπιστημίου και
3. Σπυρίδων Πολυμέρης, Ε.ΔΙ.Π του Τμήματος Δημόσιας Διοίκησης Παντείου Πανεπιστημίου.

Copyright © Μπόλη Αγγελική, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης σκοπό, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται στο συγγραφέα. Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Στην οικογένειά μου

Ευχαριστίες

Με την περάτωση της παρούσας εργασίας αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα μου, Επίκουρη Καθηγήτρια του Τμήματος Δημόσιας Διοίκησης, κ. Ευαγγελία Μπάλτα για την εμπιστοσύνη, που μου έδειξε, καθώς και την πολύτιμη συνεργασία της.

Αναφορικά με τις πραγματοποιηθείσες συνεντεύξεις που συνέβαλαν σημαντικά στην ρεαλιστική αποτύπωση των έργων, των εξελίξεων και των προβλημάτων που αντιμετωπίστηκαν κατά την διάρκεια των σύγχρονων αλλαγών στα πλαίσια της ψηφιακής και ανοικτής διακυβέρνησης, θα ήθελα να απευθύνω ιδιαίτερα θερμές ευχαριστίες στον Προϊστάμενο του Τμήματος Ψηφιακής Στρατηγικής κ. Αθανάσιο Βαλιάκο, τον Προϊστάμενο του Τμήματος Ανοικτής Διακυβέρνησης και Διαφάνειας κ. Αθανάσιο Σκλαπάνη και τον Προϊστάμενο της Αυτοτελούς Υπηρεσίας Συντονισμού Ενιαίας Ψηφιακής Πύλης (gov.gr) κ. Διονύση Κοντογιώργη για την πολύτιμη συμβολή τους.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για την στήριξη και την κατανόηση, που μου έδειξε καθ' όλη τη διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος.

Πίνακας Περιεχομένων

Ευχαριστίες.....	5
Πίνακας Περιεχομένων.....	6
Πίνακας Περιεχομένων Σχημάτων.....	8
Περίληψη.....	9
Abstract.....	11
Συνοτομογραφίες.....	12
Εισαγωγή.....	14
Κεφάλαιο 1. Έννοια της Διακυβέρνησης & της Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης.....	19
1.1 Ορισμοί Διακυβέρνησης.....	19
1.2 Είδη Διακυβέρνησης.....	22
1.2.1 Ηλεκτρονική ή Ψηφιακή Διακυβέρνηση.....	22
1.2.2 Ανοικτή Διακυβέρνηση.....	29
Κεφάλαιο 2. Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση.....	36
2.1 Θεσμοθέτηση της Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης στην Ελληνική έννομη τάξη.....	36
2.2 Στρατηγική & Σχέδιο Δράσης για την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση 2014-2020.....	40
2.3 Επιχειρησιακά Προγράμματα ΕΣΠΑ & Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση.....	48
2.3.1 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΕΠ) Ψηφιακή Σύγκλιση - ΕΣΠΑ 2007-2013.....	49
2.3.2 Πρόγραμμα Μεταρρύθμιση Δημόσιου Τομέα - ΕΣΠΑ 2014-2020.....	52
2.4 Εμβληματικά Προγράμματα/ Έργα.....	55
Κεφάλαιο 3. Ανοικτή Διακυβέρνηση.....	61
3.1 Πρόγραμμα Δι@ύγεια & Υπερδιαύγεια.....	61
3.2 Περαιτέρω χρήση πληροφοριών & Ανοιχτά δεδομένα.....	64
3.3 Ανοικτή Διακυβέρνηση & Open.gov.gr.....	70
Κεφάλαιο 4. Ψηφιακός Μετασχηματισμός.....	74
4.1 Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025.....	74
4.2 Αρχές Ψηφιακού Μετασχηματισμού.....	78
4.3 Ενιαία Ψηφιακή Πύλη Δημόσιας Διοίκησης (gov.gr).....	83
4.4 Ενιαίο Κυβερνητικό Νέφος (G-cloud).....	85
Κεφάλαιο 5. Αποτίμηση του εγχειρήματος του ψηφιακού μετασχηματισμού της Ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης.....	89

5.1 Επίδραση της πανδημίας COVID-19 στον Ψηφιακό Μετασχηματισμό της Δημόσιας Διοίκησης.....	89
5.2 Αποτίμηση του Ψηφιακού Μετασχηματισμού μέσα από ευρωπαϊκούς δείκτες.....	99
5.2.1 Δείκτης DESI.....	100
5.2.2 Δείκτης E-government Benchmark.....	106
Κεφάλαιο 6. Μεθοδολογία Έρευνας.....	111
6.1 Σκοπός.....	111
6.2 Ερευνητικός Σχεδιασμός.....	111
6.3 Τόπος & Χρόνος Διεξαγωγής Έρευνας.....	112
6.4 Ερωτήματα Συνέντευξης.....	112
6.5 Αποτελέσματα.....	113
Συμπεράσματα.....	118
Βιβλιογραφία.....	121
Ξενόγλωσση.....	121
Ελληνόγλωσση.....	126
Νομοθεσία.....	138

Πίνακας Περιεχομένων Σχημάτων

Γράφημα 1. Κατάταξη Δείκτη DESI 2021.....	101
Γράφημα 2. Κατάταξη της Ελλάδας στο δείκτη DESI 2021.....	103
Γράφημα 3. Διαχρονική κατάταξη της Ελλάδας στο δείκτη DESI 2018, 2019 & 2020.....	104
Γράφημα 4. Διαχρονική εξέλιξη της επίδοσης της χώρας ανά παράμετρο.....	105
Γράφημα 5. Ψηφιακή διαθεσιμότητα για εθνικές και διασυνοριακές υπηρεσίες βάσει του δείκτη <i>eGovernment benchmark 2020</i>	107
Γράφημα 6. Συνολική απόδοση ψηφιακής παροχής δημόσιων υπηρεσιών ανά χώρα βάσει του δείκτη <i>eGovernment benchmark 2020</i> (μέσος όρος διετίας 2017-2019).....	108
Γράφημα 7. Διείσδυση & Ψηφιοποίηση Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης κατά τον <i>eGovernment benchmark 2021</i>	109
 Πίνακας 1. Πρόοδος υλοποίησης ΕΠ «Ψηφιακή Σύγκλιση».....	52
Πίνακας 2. Δεδομένα αναφορικά με τη χρήση της πλατφόρμας OpenGov για τη διεξαγωγή Ανοικτής Διαβούλευσης (http://www.opengov.gr/home/).....	71
 Σχήμα 1. Βασικές Αρχές της Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης (Σχέδιο Δράσης για την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση 2014-2020, σελ. 7).....	45
Σχήμα 2. Στρατηγικές Κατευθύνσεις & Στόχοι της Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης (Σχέδιο Δράσης για την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση 2014-2020, σελ. 9).....	48
Σχήμα 3. Οι στόχοι του Ψηφιακού Μετασχηματισμού της χώρας (Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025).....	76
Σχήμα 4. Επίπεδα υπηρεσιών που παρέχονται από μια υποδομή G-cloud.....	86

Περίληψη

Η έλευση των σύγχρονων ψηφιακών τεχνολογιών ήρθε να αναδιατάξει πολλές πτυχές της καθημερινότητας μας. Οι ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις δεν άφησαν ανεπηρέαστο το *modus operandi* των απανταχού Δημοσίων Διοικήσεων, οι οποίες καλούνται να προσαρμοστούν και να μετασχηματιστούν ψηφιακά, προκειμένου να παρέχουν στον πολίτη και επιχείρηση ψηφιακές υπηρεσίες, που χαρακτηρίζονται από υψηλή ποιότητα, χρηστοκεντρικότητα, αλλά και να ενισχύσουν τη διαφάνεια και τη λογοδοσία. Σε αυτό το πλαίσιο, αναδύονται εναλλακτικές μορφές του κυβερνάν, όπως η ψηφιακή και η ανοικτή διακυβέρνηση. Στην Ελλάδα, η ηλεκτρονική διακυβέρνηση και ο ψηφιακός μετασχηματισμός του κράτους αντιμετώπιζε διαχρονικά μια σημαντική υστέρηση, που οφείλονταν μεταξύ άλλων στη λογική του σιλό στα έργα πληροφορικής των δημόσιων φορέων, στην ανυπαρξία κεντρικού στρατηγικού σχεδιασμού της πολιτικής ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, στην έλλειψη χρηματοδότησης, στην ανυπαρξία διαλειτουργικότητας, τον κατακερματισμό των πρωτοβουλιών και του νομοθετικού πλαισίου, την περιορισμένη πολιτική βούληση κ.ά.. Η έλευση της πανδημίας COVID-19 αποτέλεσε τον καταλύτη της επιτάχυνσης του ψηφιακού μετασχηματισμού του ελληνικού κράτους. Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν να διερευνήσει τις σύγχρονες μορφές διακυβέρνησης στην ελληνική Δημόσια Διοίκηση, καθώς επίσης την πορεία από την ηλεκτρονική διακυβέρνηση στον ψηφιακό μετασχηματισμό του κράτους. Από μεθοδολογικής απόψεως πραγματοποιήθηκε μια βιβλιογραφική ανασκόπηση των κύριων ζητημάτων που μελετώνται, ενώ πραγματοποιήθηκε και συνέντευξη με στελέχη του Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης, προκειμένου να εξαχθούν συμπεράσματα από την εμπειρία των εμπλεκόμενων στη διαδικασία του ψηφιακού μετασχηματισμού της χώρας. Τα ευρήματα της παρούσας μελέτης καταδεικνύουν, ότι η χώρα πράγματι έχει πραγματοποιήσει σημαντικά βήματα στην κατεύθυνση του ψηφιακού μετασχηματισμού. Ωστόσο, εξακολουθούν να υφίστανται ορισμένες από τις προαναφερόμενες αδυναμίες. Κατά συνέπεια, είναι αναγκαία η αντιμετώπιση τους για τη διασφάλιση της εξυπηρέτησης του πολίτη, την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης, την ορθή και διαφανή χρήση των δημόσιων

πόρων, τη βιωσιμότητα και τη δυνατότητα επεκτασιμότητας των καλών πρακτικών. Προς αυτή την κατεύθυνση είναι απαραίτητη η ύπαρξη πολιτικής βούλησης, δέσμευσης και διάθεσης πόρων, προκειμένου να αξιοποιηθούν πλήρως οι δυνατότητες, που μπορεί να παρέχει η ψηφιακή διακυβέρνηση.

Λέξεις-κλειδιά: διακυβέρνηση, ηλεκτρονική διακυβέρνηση, ψηφιακή διακυβέρνηση, ψηφιακός μετασχηματισμός, ελληνική Δημόσια Διοίκηση

Abstract

The advent of modern digital technologies has come to rearrange many aspects of our daily lives. Rapid technological developments have also affected the *modus operandi* of national Public Administrations, which have to adapt and transform digitally, in order to provide citizens and businesses with digital services, characterized by high quality, user-centeredness, but also to enhance transparency and accountability. In this context, alternative forms of government are emerging, such as digital and open government. In Greece, e-government and the digital transformation of the state have faced a significant lag over time, due to the logic of silos in IT projects of public organizations, the lack of a central strategic planning with regards to e-government policy, lack of funding, non-existent interoperability, the fragmentation of initiatives and the legislative framework, the lack of political commitment, etc. The advent of the COVID-19 pandemic was the catalyst for the acceleration of the digital transformation of the Greek state. The purpose of this paper was to investigate the modern forms of government in the Greek Public Administration, as well as the course from e-government to the state digital transformation. From a methodological point of view, a bibliographic review was carried out, while interviews were conducted with officials of the Ministry of Digital Government, in order to draw conclusions from the experience of those involved in the process of digital transformation. The findings of the present study show that the country has indeed made significant strides in the direction of digital transformation. However, some of the above weaknesses still exist. Therefore, it is necessary to address them in order to ensure the adequate service of the citizen, strengthen the efficiency of the public administration operation, ensure the correct and transparent use of public resources, as well as the sustainability and the possibility of extensibility of good practices. To this end, political commitment and allocation of resources are necessary, so as to take full advantage of the potential that digital governance can provide.

Keywords: governance, e-government, digital governance, digital transformation, Greek Public Administration

Συντομογραφίες

DESI – Digital Economy and Society Index

G2B – Government-to-Business

G2C – Government-to-Citizens

G2G – Government-to-Government

IIAS – International Institute of Administrative Sciences

NPG – New Public Governance

NPM – New Public Management

OGP – Open Government Partnership

ΑΑΔΕ – Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων

ΑΔΑ – Αριθμός Διαδικτυακής Ανάρτησης

ΑΗΦΥ – Ατομικό Ηλεκτρονικό Φάκελο Υγείας

ΑΠΕΔ – Αρχή Πιστοποίησης του Ελληνικού Δημοσίου

ΒΨΜ – Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού

ΓΓΠΣ – Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων

ΓΓΠΣΔΔ – Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων Δημόσιας Διοίκησης

ΓΓΨΑΔΔ – Γενική Γραμματεία Ψηφιακής Διακυβέρνησης & Απλούστευσης Διαδικασιών

ΓΓΨΠ – Γενική Γραμματεία Ψηφιακής Πολιτικής

ΕΑΑΔΗΣΥ – Ενιαία Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Συμβάσεων

ΕΔΕΤ – Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία

ΕΔΥΤΕ ΑΕ – Εθνικό Δίκτυο Υποδομών Τεχνολογίας & Έρευνας

ΕΕ – Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΚΔΔΑ – Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης & Αυτοδιοίκησης

ΕΣΠΑ – Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης
ΕΦΚΑ – Εθνικός Φορέας Κοινωνικής Ασφάλισης
ΕΨΣ – Εθνική Ψηφιακή Στρατηγική
ΗΔΙΚΑ ΑΕ – Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση Κοινωνικής Ασφάλισης ΑΕ
ΚΕΠ – Κέντρο Εξυπηρέτησης Πολιτών
ΚΗΜΔΗΣ – Κεντρικό Ηλεκτρονικό Μητρώο Δημοσίων Συμβάσεων
ΚτΠ ΑΕ – Κοινωνία της Πληροφορίας ΑΕ
ΜΑΑ – Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας
ΜΔΤ – Μεταρρύθμιση Δημόσιου Τομέα
ΜΚΟ – Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις
ΟΗΕ – Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΟΠΣ – Ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα
ΟΤΑ – Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης
ΠΔ – Προεδρικό Διάταγμα
ΠΝΠ – Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου
ΤΠΕ – Τεχνολογίες της Πληροφορικής και Επικοινωνιών
ΥΑ – Υπουργική Απόφαση

Εισαγωγή

Η αυξανόμενη χρήση των Τεχνολογιών της Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) από τις κυβερνήσεις και τους θεσμούς έχει πιθανές επιπτώσεις στις δημόσιες υπηρεσίες και την παροχή τους, τόσο μέσω ιστοσελίδων και διαδικτυακών πυλών, των κινητών τηλεφώνων και δη των έξυπνων τηλεφώνων, των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και περιπτέρων που βρίσκονται σε μέρη προσβάσιμα στο κοινό.¹ Έχει δε υποστηριχθεί, ότι οι ΤΠΕ μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως αποτελεσματικό εργαλείο για την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης των πολιτών προς την κυβέρνηση, εφόσον δύνανται να επιφέρουν σημαντικές βελτιώσεις στη διαφάνεια, την αποδοτικότητα, την αποτελεσματικότητα και τη συμμετοχή τους στην πολιτική.²

Επιπλέον, οι διαδικτυακές υπηρεσίες σε όλο τον κόσμο γίνονται ολοένα και περισσότερο δημοφιλείς, με τα πλεονεκτήματα της παροχής αυτών των υπηρεσιών στο διαδίκτυο να είναι αδιαμφισβήτητα. Οι διαδικτυακές υπηρεσίες είναι φθηνότερες, ταχύτερες, ενώ διατίθεται και είναι προσβάσιμες ακόμα και στην πιο απομακρυσμένη γωνιά της εκάστοτε χώρας. Ως εκ τούτου, τα κράτη διεθνώς διαθέτουν σημαντικούς χρηματοδοτικούς πόρους σε ψηφιακά κυβερνητικά έργα και πρωτοβουλίες, με απώτερο σκοπό τη βελτίωση της απόδοσης, την εξοικονόμηση κόστους και την ενίσχυση της εμπιστοσύνης των πολιτών στις κυβερνήσεις τους μέσω της επίτευξης του ψηφιακού μετασχηματισμού.³

Προκειμένου να αξιοποιηθούν αποτελεσματικά οι ΤΠΕ, θα πρέπει το εγχείρημα του ψηφιακού μετασχηματισμού να συνεπικουρείται από μια σειρά εκτεταμένων και συχνά ριζικών αλλαγών στις υφιστάμενες δομές και κατά κύριο λόγο στις διαδικασίες, που εντοπίζονται τόσο εντός των δημοσίων υπηρεσιών, όσο και στη διεπαφή δημόσιας διοίκησης, πολίτη και επιχείρησης. Απώτερος στόχος είναι

¹ United Nations, *United Nations e-government survey 2018: gearing e-government to support transformation towards sustainable and resilient societies*, New York: United Nations publication, 2018.

² M.J. MOON, Can IT help government to restore public trust? Declining public trust and potential prospects of IT in the public sector, Σε: R. H. Sprague (ed.), *Proceedings of the 36th Annual Hawaii International Conference on System Sciences, HICSS 2003*, p. 8.

³ M. MAHMOOD, *Does digital transformation of government lead to enhanced citizens' trust and confidence in government?*, Springer, 2019.

να εκσυγχρονιστεί το κράτος, να βελτιωθεί η ποιότητα και να αυξηθεί η αξία των παρεχόμενων υπηρεσιών, να αξιοποιηθούν αποδοτικότερα οι διαθέσιμοι πόροι και το ανθρώπινο δυναμικό, να μειωθεί το κόστος και ο απαιτούμενος χρόνος για την ολοκλήρωση σχετικών αιτημάτων, να αντιμετωπιστούν τα ζητήματα διαφθοράς και κακοδιαχείρισης, να ενισχυθεί η διαφάνεια και η εμπιστοσύνη του πολίτη στις δημόσιες υπηρεσίες, αλλά και να προωθηθεί η ενεργός συμμετοχή των πολιτών. Ως εκ τούτου, η αποτελεσματικότητα της λειτουργίας της Δημόσιας Διοίκησης, ο ρόλος που αυτή διαδραματίζει στην οικονομική ανάπτυξη της εκάστοτε χώρας, αλλά και η ποιότητα των υπηρεσιών, που αυτή έρχεται να προσφέρει σε μια σειρά σημαντικών τομέων ανάγονται σε κρίσιμα ζητήματα. Σε κάθε περίπτωση, το πλέον ορατό διακύβευμα της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης είναι η εξυπηρέτηση των πολιτών. Για την επίτευξη αυτών των οφελών και των εκάστοτε στόχων και ανάλογων δράσεων, εντοπίζονται μια σειρά παραγόντων, οι οποίοι συμβάλλουν ή αποτρέπουν την επίτευξη τους και μεταξύ άλλων συμπεριλαμβάνουν την ανάπτυξη μιας αντίστοιχης ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, το συντονισμό τους, αλλά και την ένταξη τους στην ευρύτερη στρατηγική της διοικητικής ανασυγκρότησης του δημοσίου τομέα, έως και το σαφή καθορισμό των πιθανών αρμοδιοτήτων, ρόλων, αλλά και ευθυνών των εμπλεκόμενων μερών, καθώς και του προϋφιστάμενου νομοθετικού πλαισίου.⁴

Όσον αφορά την ελληνική πραγματικότητα, η υφιστάμενη κατάσταση ως προς την ηλεκτρονική διακυβέρνηση μάλλον ως προβληματική θα μπορούσε να χαρακτηριστεί. Παρά την πραγματοποίηση ορισμένων αναμφίβολα θετικών βημάτων τα τελευταία χρόνια, πάγια χαρακτηριστικά της ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης αποτελούν η ύπαρξη δαπανηρών, χρονοβόρων και αφιλόξενων υπηρεσιών, πολυδαίδαλων διαδικασιών, αυξημένης γραφειοκρατίας και αδιαφάνειας, ενώ συχνά τα ζητήματα που άπτονται της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης αντιμετωπίζονται σπασμωδικά. Επιπροσθέτως, οι όποιες απόπειρες είναι κατακερματισμένες, η διασύνδεση και η αξιοποίηση των υπάρχουσών υποδομών και συστημάτων είναι

⁴ Δ. ΣΠΙΝΕΛΛΗΣ/Ν. ΒΑΣΙΛΑΚΗΣ/Ν. ΠΟΥΛΟΥΔΗ και Ν. ΤΣΟΥΜΑ, Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση στην Ελλάδα Επιτυχίες, Προβλήματα και ο Δρόμος Προς τον Ψηφιακό Μετασχηματισμό, *διαΝΕΟσις*, Μάρτιος 2018, σελ. 22. Διαθέσιμο στο: https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2018/03/EGov_Upd_090318.pdf [τελευταία πρόσβαση 02.02.2022].

ελλιπής, ενώ ο χρονικός ορίζοντας μεταξύ της έναρξης και της παράδοσης ενός έργου είναι σημαντικός.⁵

Ειδικότερα, οι καίριοι παράγοντες, που κατά τρόπο συστηματικό στερούν αποτελεσματικότητα από την υιοθέτηση των ΤΠΕ από την ελληνική Δημόσια Διοίκηση, τους πολίτες και το δημόσιο τομέα, θα μπορούσαν να περιγραφούν ως ακολούθως⁶:

- **Παράγοντες στρατηγικού χαρακτήρα** συμπεριλαμβανομένης της περιορισμένης πολιτικής βούλησης για την προώθηση της ψηφιακής ανάπτυξης και την ευρύτερη διάδοση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, του ανεπαρκούς σχεδιασμού και χρηματοδότησης καθ' όλο τον κύκλο ζωής των υφιστάμενων πληροφοριακών συστημάτων, των περιορισμένων δράσεων στην κατεύθυνση της αξιοποίησης των δημοσίων δεδομένων και πληροφοριών, της αναποτελεσματικότητας των μηχανισμών παρακολούθησης των κατά καιρούς οριζόντιων δράσεων, οι οποίες διατρέχουν το σύνολο της δημόσιας διοίκησης, καθώς και της έλλειψης συνέχειας στις υιοθετούμενες πολιτικές.
- **Αδυναμίες σε όρους τεχνικού προγραμματισμού και σχεδιασμού** συμπεριλαμβανομένης της έλλειψης διαλειτουργικότητας και διασύνδεσης μεταξύ των διαφόρων λειτουργικών συστημάτων της δημόσιας διοίκησης, της ανυπαρξίας κοινής αρχιτεκτονικής της πληροφορικής στο πλαίσιο του δημόσιου τομέα, της απουσίας κοινών προτύπων και πολιτικών συμμόρφωσης για την αξιοποίηση των ΤΠΕ, του ευρέος κατακερματισμού των συστημάτων των επιχειρήσεων, της ύπαρξης μεγάλης διασποράς και αλληλοεπικαλύψεων στα λειτουργικά συστήματα του δημόσιου τομέα, του ελλείμματος συνεργιών μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, καθώς και της πολυπλοκότητας του θεσμικού και κανονιστικού πλαισίου.
- **Παράγοντες που παρεμποδίζουν την αποτελεσματική υιοθέτηση των ΤΠΕ** συμπεριλαμβανομένου του υψηλού κόστους εισαγωγής και χρήσης

⁵ Στο ίδιο σελ. 23.

⁶ Α. ΤΣΑΚΑΝΙΚΑΣ/ S. DANCHEV/ Γ. ΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ/ Ε. ΚΟΡΡΑ και Γ. ΠΑΥΛΟΥ, *Υιοθέτηση των ΤΠΕ και ψηφιακή ανάπτυξη στην Ελλάδα*, Αθήνα: Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE), 2014, σελ. 11-12. Διαθέσιμο στο: http://iobe.gr/docs/research/RES_03_10062015_REP_GR.pdf [τελευταία πρόσβαση 02.02.2022].

ηλεκτρονικών υποδομών, κατά κύριο λόγο λόγω της έλλειψης ως προς τις κατάλληλες προγραμματικές συμφωνίες και άδειες για την κάλυψη των αναγκών της δημόσιας διοίκησης, καθώς επίσης και της πολυπλοκότητας των έργων και των δομών, που αντιμετωπίζουν μια σειρά διαχειριστικών και λειτουργικών περιορισμών, που είναι ενδεικτικοί μιας αρνητικής σχέσης κόστους-οφέλους. Περαιτέρω την κατάσταση δυσχεραίνει η ύπαρξη χρονοβόρων διαδικασιών για τη σύναψη δημοσίων συμβάσεων, που οφείλονται στην ύπαρξη σημαντικών καθυστερήσεων στα στάδια που καλύπτουν το φάσμα από την προκήρυξη του διαγωνισμού, τη δημοπρασία, την ανάθεση κ.λπ. και που συχνά υπερβαίνουν τη διάρκεια ζωής των εκάστοτε προμηθευόμενων υποδομών ΤΠΕ. Αυτά τα ζητήματα σε επίπεδο προμηθειών οδηγούν στην αγορά λύσεων, που είναι σε κάποιο βαθμό ξεπερασμένες, ενώ ελλειμματική είναι και η αποτελεσματικότητα στην παρακολούθηση, αξιολόγηση και ανατροφοδότηση για τις δραστηριότητες που συνδέονται με τις ΤΠΕ.

Παρά τη διαχρονική υστέρηση και τις παλινωδίες της ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης ως προς την υιοθέτηση των ΤΠΕ, η έλευση της πανδημίας COVID-19 αποτέλεσε τον καταλύτη της επιτάχυνσης του ψηφιακού μετασχηματισμού του ελληνικού κράτους.⁷ Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να διερευνήσει τις σύγχρονες μορφές διακυβέρνησης στην ελληνική Δημόσια Διοίκηση, αποτυπώνοντας την πορεία από την ηλεκτρονική διακυβέρνηση στον ψηφιακό μετασχηματισμό του κράτους. Από μεθοδολογικής απόψεως πραγματοποιήθηκε μια βιβλιογραφική ανασκόπηση των κύριων ζητημάτων που μελετώνται, ενώ πραγματοποιήθηκε και συνέντευξη με στελέχη του Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης, προκειμένου να εξαχθούν συμπεράσματα από την εμπειρία των εμπλεκόμενων στη διαδικασία του ψηφιακού μετασχηματισμού της χώρας.

Προς επίρρωση του ως άνω σκοπού, η διπλωματική εργασία δομείται σε 6 Κεφάλαια. Στο Πρώτο Κεφάλαιο οριοθετούνται εννοιολογικά οι έννοιες της διακυβέρνησης, της ψηφιακής ή ηλεκτρονικής, καθώς και της ανοιχτής

⁷ Δ. ΣΠΙΝΕΛΛΗΣ/Μ. ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ/ Ν. ΒΑΣΙΛΑΚΗΣ/Ν. ΠΟΥΛΟΥΔΗ και Ν. ΤΣΟΥΜΑ, Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση στην Ελλάδα στη μετακορωνοϊό εποχή, *διαΝΕΟσις*, Σεπτέμβριος 2021, σελ. 4-5. Διαθέσιμο στο: https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2021/09/e-gov_policy-paper.pdf [τελευταία πρόσβαση 02.02.2022].

διακυβέρνησης. Στο Δεύτερο Κεφάλαιο αναλύεται το θεσμικό πλαίσιο της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης στη χώρα, ενώ στο Τρίτο και το Τέταρτο Κεφάλαιο περιγράφεται το πλαίσιο της ανοιχτής διακυβέρνησης και του ψηφιακού μετασχηματισμού, αντίστοιχα. Στο Πέμπτο Κεφάλαιο επιχειρείται μια αποτίμηση της πορείας του εγχειρήματος του ψηφιακού μετασχηματισμού της ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης. Στο Έκτο Κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογική προσέγγιση που υιοθετήθηκε για την πραγματοποίηση της συνέντευξης και τα κύρια ευρήματα της.

Κεφάλαιο 1. Έννοια της Διακυβέρνησης & της Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης

1.1 Ορισμοί Διακυβέρνησης

Η διακυβέρνηση αποτελεί μια πολυσύνθετη και πολυσήμαντη έννοια, γεγονός που εξηγεί την πανσπερμία ορισμών της, που συχνά είναι αντιφατικοί μεταξύ τους. Επί παραδείγματι, ο Rhodes (1997)⁸ επισημαίνει «ότι η διακυβέρνηση έχει τόσους πολλούς ορισμούς, ώστε τελικώς χάνει τη χρησιμότητα της», ενώ ο Peterson (2004)⁹ χαρακτηριστικά αναφέρει, ότι οι εννοιολογικοί προσδιορισμοί που αναδύονται στη βιβλιογραφία περί διακυβέρνησης «προσιδιάζουν σε μια εννοιολογική ζούγκλα, στην οποία κάθε νεοφερμένος φυτεύει κι έναν σπόρο». Οι Jordan et al. (2005)¹⁰ περαιτέρω σχολιάζουν, ότι «... δεν υπάρχει κάποιος καθολικά αποδεκτός ορισμός της διακυβέρνησης».

Αντλώντας υλικό από τα κείμενα διαφόρων διεθνών οργανισμών δύναται να παρατεθούν διάφοροι ορισμοί της διακυβέρνησης, που κατά διαστήματα έχουν προταθεί. Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα (1991)¹¹ η διακυβέρνηση είναι η «άσκηση πολιτικής εξουσίας και η χρήση θεσμικών πόρων για τη διαχείριση των προβλημάτων και των υποθέσεων της κοινωνίας». Η ίδια σε μεταγενέστερο κείμενο της την ορίζει «ως τις παραδόσεις και τους θεσμούς, μέσω των οποίων ασκείται η εξουσία σε μια χώρα»¹². Κατά τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ)

⁸ R.A.W. RHODES, *Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability*, Buckingham, PA: Open University Press, σ. 17.

⁹ R. PETERSON, *Crafting Information Technology Governance, Information Systems Management*, vol. 21, no. 4, 2004, pp. 7–22.

¹⁰ A. JORDAN/ R.K.W WERZEL and A. ZITO, *The Rise of 'New' Policy Instruments in Comparative Perspective: Has Governance Eclipsed Government?*, *Political Studies*, vol. 53, 2005, pp. 477–496.

¹¹ The World Bank, *Managing Development - The Governance Dimension*, Washington D.C.: The World Bank, 1991, σ. 1. Διαθέσιμο στο: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/884111468134710535/pdf/34899.pdf> [τελευταία πρόσβαση 20.09.2021].

¹² The World Bank, *A Decade of Measuring the Quality of Governance*, Washington D.C.: The World Bank, 2007. Διαθέσιμο στο: http://info.worldbank.org/governance/wgi/pdf/booklet_decade_of_measuring_governance.pdf [τελευταία πρόσβαση 01.08.2021].

«διακυβέρνηση είναι η άσκηση οικονομικής, πολιτικής και διοικητικής εξουσίας για τη διαχείριση των υποθέσεων μιας χώρας σε όλα τα επίπεδα. Περιλαμβάνει τους μηχανισμούς, τις διαδικασίες και τους θεσμούς μέσω των οποίων πολίτες και ομάδες διατυπώνουν τα συμφέροντά τους, ασκούν τα νόμιμα δικαιώματά τους, εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους και επιλύουν τις διαφορές τους»¹³, ενώ σύμφωνα με ένα άλλο ορισμό¹⁴ «η διακυβέρνηση αφορά τον τρόπο, με τον οποίο οι τοπικοί δημόσιοι φορείς και συνασπισμοί διασφαλίζουν, ότι κάνουν τα σωστά πράγματα, με τον σωστό τρόπο, για τους σωστούς ανθρώπους με έγκαιρο, ανοιχτό, έντιμο και υπεύθυνο τρόπο. Περιλαμβάνει τα συστήματα και τις διαδικασίες για την κατεύθυνση και τον έλεγχο των τοπικών αρχών, μέσω των οποίων λογοδοτούν, συνεργάζονται και καθοδηγούν τις κοινότητές τους».

Περαιτέρω, οι Hodges et al. (1996)¹⁵ ορίζουν τη διακυβέρνηση ως «τις διαδικασίες που σχετίζονται με τη λήψη αποφάσεων, την απόδοση και τον έλεγχο των οργανισμών, με την παροχή δομών, προκειμένου να δοθεί συνολική κατεύθυνση στον οργανισμό και να ικανοποιηθούν οι προσδοκίες λογοδοσίας σε όσους βρίσκονται εκτός αυτού». Ακόμη, το Διεθνές Ινστιτούτο Διοικητικών Επιστημών (International Institute of Administrative Sciences - IIAS) (1996)¹⁶ προτείνει ένα μακροσκελή ορισμό, που περιλαμβάνει τα ακόλουθα στοιχεία:

- Η διακυβέρνηση αναφέρεται στη διαδικασία, κατά την οποία ορισμένα κοινωνικά στοιχεία ασκούν ισχύ και εξουσία και επηρεάζουν και θεσπίζουν πολιτικές και αποφάσεις, που αφορούν τη δημόσια ζωή και την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.

¹³ United Nations, *On-line Glossary on Governance and Public Administration*. Διαθέσιμο στο: http://www.unpog.org/page/sub5_3.asp [τελευταία πρόσβαση 02.08.2021].

¹⁴ The Committee on the Financial Aspects of Corporate Governance, *Financial Aspects of Corporate Governance*, London: Gee and Co. Ltd, 1992. Διαθέσιμο στο: [https://www.frc.org.uk/getattachment/9c19ea6f-bcc7-434c-b481-f2e29c1c271a/The-Financial-Aspects-of-Corporate-Governance-\(the-Cadbury-Code\).pdf](https://www.frc.org.uk/getattachment/9c19ea6f-bcc7-434c-b481-f2e29c1c271a/The-Financial-Aspects-of-Corporate-Governance-(the-Cadbury-Code).pdf) [τελευταία πρόσβαση 02.08.2021].

¹⁵ R. Hodges/ M. Wright and K. Keasey, Corporate governance in the public services: concepts and issues, *Public Money and Management*, vol. 16, no. 2, 1996, pp. 7–13.

¹⁶ International Institute of Administrative Sciences (IIAS), A draft composite definition by the IIAS Working Group, Brussels: IIAS, 14th June, 2009, Σε: F. BANNISTER/CONNOLLY, R. Defining e-Governance, *e-Service Journal*, vol. 8, no. 2, 2002, pp. 3-25.

- Η διακυβέρνηση είναι μια ευρύτερη έννοια από την κυβέρνηση, της οποίας τα κύρια στοιχεία περιλαμβάνουν το σύνταγμα, τη νομοθετική, την εκτελεστική και τη δικαστική εξουσία.
- Η διακυβέρνηση περιλαμβάνει την αλληλεπίδραση μεταξύ αυτών των επίσημων θεσμών και της κοινωνίας των πολιτών, ενώ δεν έχει αυτομάτως κανονιστική χροιά.
- Ωστόσο, τυπικά κριτήρια για την αξιολόγηση της διακυβέρνησης σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο μπορεί να περιλαμβάνουν το βαθμό νομιμοποίησης, αντιπροσωπευτικότητας, λαϊκής λογοδοσίας και αποτελεσματικότητας, με την οποία η κυβέρνηση διαχειρίζεται τις δημόσιες υποθέσεις.

Παρατηρείται, ότι οι παραπάνω ορισμοί διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους. Σε μια προσπάθεια να αντιμετωπιστεί αυτό το πρόβλημα της ετερογένειας των διαφόρων ορισμών της διακυβέρνησης, οι Bovaird & Löffler (2002)¹⁷ αναδεικνύουν τα κοινά στοιχεία, που εντοπίζονται στους διαφορετικούς ορισμούς της διακυβέρνησης. Αυτά περιλαμβάνουν:

- Μια αποδοχή, ότι στη σύγχρονη δημόσια διακυβέρνηση υπάρχουν πολλά ενδιαφερόμενα μέρη, πέραν των κυβερνήσεων.
- Η διακυβέρνηση ασχολείται τόσο με τους κανόνες, επίσημους και άτυπους, που διέπουν την κοινωνία, όσο και με τις διαδικασίες διαπραγμάτευσης, μέσω των οποίων αυτοί οι κανόνες ερμηνεύονται και τροποποιούνται.
- Υπάρχουν διαφορετικές μορφές διακυβέρνησης από τις αγορές έως τις ιεραρχίες και ως εκ τούτου διαφορετικοί μηχανισμοί διακυβέρνησης είναι κατάλληλοι σε διαφορετικές περιστάσεις.

Ένα από τα ζητήματα με τους ορισμούς της διακυβέρνησης, που αντικατοπτρίζεται στα παραδείγματα που αναφέρθηκαν παραπάνω, είναι ότι μερικές φορές συγχέουν τις έννοιες της διακυβέρνησης και της χρηστής διακυβέρνησης. Η διακυβέρνηση θεωρείται συχνά, ότι αφορά ζητήματα όπως η λογοδοσία και η διαφάνεια, τα οποία είναι εξ ορισμού κανονιστικά, καθώς αμφότερα υπονοούν την

¹⁷ T. BOVAIRD/ E. LÖFFLER, Understanding Public Management and Governance, Σε: T. BOVAIRD/ E. LÖFFLER (eds.), *Public Management and Governance*, London: Routledge, 2002, σ. 3–14.

ανάγκη για έλεγχο και ο έλεγχος είναι απαραίτητος μόνο όταν υπάρχουν επιθυμητές μορφές συμπεριφοράς, που πρέπει να ελέγχονται. Οι Bannister & Connolly (2012)¹⁸ προτείνουν το διαχωρισμό μεταξύ των δομικών και κανονιστικών συνιστωσών της διακυβέρνησης. Η διαρθρωτική διακυβέρνηση σχετίζεται με το «πώς» ασκείται η διακυβέρνηση και μεταξύ άλλων περιλαμβάνει διαδικασίες, δομές, νόμους, κανονισμούς, ενδιαφερόμενα μέρη, μορφές επικοινωνίας και ευθύνες, ήτοι τους μηχανισμούς, με τους οποίους ασκείται η εξουσία, λαμβάνονται αποφάσεις, δημιουργείται ή αλλάζει πολιτική και επιτυγχάνεται η εφαρμογή της. Η κανονιστική διακυβέρνηση είναι το σύνολο των χαρακτηριστικών της διαρθρωτικής διακυβέρνησης που σχετίζονται με τις αξίες, συμπεριλαμβανομένης της διαφάνειας, της λογοδοσίας, της ακεραιότητας, της ειλικρίνειας, της αμεροληψίας, της αποτελεσματικότητας κ.ο.κ., που η διακυβέρνηση είναι επιθυμητό να επιτρέψει, να κατέχει ή να προσφέρει. Η διαρθρωτική διακυβέρνηση μπορεί να έχει σχεδιαστεί, προκειμένου να υποστηρίξει ή να επιτυγχάνει κανονιστικούς στόχους, αλλά από μόνη της σχετίζεται με τον τρόπο που γίνεται κάτι και όχι με το εάν αυτός ο τρόπος είναι αποτελεσματικός (ή έντιμος ή δίκαιος). Συνοπτικά, η κανονιστική διακυβέρνηση πληροί τις προϋποθέσεις για τη διαρθρωτική διακυβέρνηση και η διαρθρωτική διακυβέρνηση μπορεί, αλλά δεν χρειάζεται να είναι, σχεδιασμένη για να παρέχει ή να υποστηρίζει κανόνες.¹⁹

1.2 Είδη Διακυβέρνησης

1.2.1 Ηλεκτρονική ή Ψηφιακή Διακυβέρνηση

Η έννοια της Ηλεκτρονικής ή Ψηφιακής Διακυβέρνησης έχει περιγραφεί στην αγγλική γλώσσα με διάφορους όρους συμπεριλαμβανομένων των “Electronic Government”, “Digital Governance”, “Electronic Governance”, “Online Government” κ.λπ.²⁰, ενώ έχει διατυπωθεί μια πληθώρα σχετικών ορισμών τόσο στους κόλπους της διεθνούς ερευνητικής κοινότητας, όσο και των διεθνών

¹⁸ F. BANNISTER/CONNOLLY, R. Defining e-Governance, όπ. π.

¹⁹ Στο ίδιο.

²⁰ Å. Grönlund, Introducing e-Gov: History, definitions, and issues, *Communications of the Association for Information Systems*, vol. 15, no. 39, pp. 713-729.

οργανισμών. Ενδεικτικά, ο ΟΗΕ ορίζει την ηλεκτρονική διακυβέρνηση ως την «εφαρμογή των ΤΠΕ για την παροχή κρατικών υπηρεσιών, τις συναλλαγές που βασίζονται στην ανταλλαγή πληροφοριών, την ενοποίηση διαφόρων αυτόνομων συστημάτων και υπηρεσιών από την Κυβέρνηση προς τους Πολίτες (Government-to-Citizens - G2C), την Κυβέρνηση προς τις Επιχειρήσεις (Government-to-Business - G2B), την Κυβέρνηση προς άλλη Κυβέρνηση (Government-to-Government - G2G), καθώς και τις διαδικασίες και αλληλεπιδράσεις υποστήριξης σε ολόκληρο το κυβερνητικό πλαίσιο».²¹

Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση χρησιμοποιεί τις ΤΠΕ σε διάφορα επίπεδα της κυβέρνησης και του δημόσιου τομέα -και όχι μόνο-, με σκοπό την ενίσχυση της διακυβέρνησης.²² Σύμφωνα με τους Keohane & Nye (2000)²³, «η διακυβέρνηση συνεπάγεται τις διαδικασίες και τους θεσμούς, επίσημους και άτυπους, που καθοδηγούν και περιορίζουν τις συλλογικές δραστηριότητες μιας ομάδας. Η κυβέρνηση είναι το υποσύνολο που ενεργεί με εξουσία και δημιουργεί επίσημες υποχρεώσεις. Η διακυβέρνηση δεν χρειάζεται απαραίτητα να ασκείται αποκλειστικά από τις κυβερνήσεις. Ιδιωτικές εταιρείες, ενώσεις εταιρειών, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) και ενώσεις ΜΚΟ συμμετέχουν σε αυτό, συχνά σε συνεργασία με κυβερνητικούς φορείς, προκειμένου να ασκήσουν διακυβέρνηση, μερικές φορές χωρίς κυβερνητική εξουσία». Σαφώς, αυτός ο ορισμός υποδηλώνει ότι η ηλεκτρονική διακυβέρνηση δεν χρειάζεται να περιορίζεται στο δημόσιο τομέα. Συνεπάγεται και διαχείριση πολιτικών και διαδικασιών και στον ιδιωτικό τομέα.

Σύμφωνα με τον ορισμό της UNESCO²⁴ «η ηλεκτρονική διακυβέρνηση συνίσταται στην αξιοποίηση των ΤΠΕ από τον δημόσιο τομέα με στόχο τη βελτίωση της παροχής πληροφοριών και υπηρεσιών, την ενθάρρυνση της συμμετοχής των πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και την ενίσχυση της υπευθυνότητας, διαφάνειας και αποτελεσματικότητας της κυβέρνησης. Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση περιλαμβάνει νέα στύλ ηγεσίας, νέους τρόπους συζήτησης και λήψης αποφάσεων για πολιτικές και

²¹ United Nations, *On-line Glossary on Governance and Public Administration*, όπ.π.

²² S.C.J PALVIA/ S.S. SHARMA, *E-Government and E-Governance: Definitions/Domain Framework and Status around the World*, 2019. Διαθέσιμο στο: http://governance40.com/wp-content/uploads/2019/06/E-Government_and_E-Governance_Definition.pdf [τελευταία πρόσβαση 02.08.2021].

²³ R.O. KEOHANE/ J.S. NYE, *Introduction*, Σε: J.S. NYE/ J.D. DONAHUE (eds.), *Governance in a Globalization World*, Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2000.

²⁴ Βλ. www.unesco.org

επενδύσεις, νέους τρόπους πρόσβασης στην εκπαίδευση, νέους τρόπους ακρόασης των πολιτών και νέους τρόπους οργάνωσης και παροχής πληροφοριών και υπηρεσιών. Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση θεωρείται γενικά μια ευρύτερη έννοια και μπορεί να επιφέρει μια αλλαγή στον τρόπο, που οι πολίτες σχετίζονται με τις κυβερνήσεις και μεταξύ τους. Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση μπορεί να αναδεικνύει νέες έννοιες της ιδιότητας του πολίτη, τόσο όσον αφορά τις ανάγκες, όσο και τις ευθύνες των πολιτών. Στόχος της είναι να εμπλέξει, να ενεργοποιήσει και να ενδυναμώσει τον πολίτη».

Περαιτέρω, η ηλεκτρονική δημοκρατία (e-democracy) βασίζεται στην ηλεκτρονική διακυβέρνηση και εστιάζει στις δράσεις και τις καινοτομίες, που καθιστούν εφικτές οι ΤΠΕ σε συνδυασμό με υψηλότερα επίπεδα δημοκρατικών κινήτρων και προθέσεων²⁵. Η έννοια της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης που χρησιμοποιεί στα κείμενα του το Συμβούλιο της Ευρώπης καλύπτει τη χρήση ηλεκτρονικών τεχνολογιών σε τρεις τομείς δημόσιας δράσης: τις σχέσεις μεταξύ των δημοσίων αρχών και της κοινωνίας των πολιτών, τη λειτουργία των δημοσίων αρχών σε όλα τα στάδια της δημοκρατικής διαδικασίας (ηλεκτρονική δημοκρατία), καθώς και την παροχή δημόσιων υπηρεσιών (ηλεκτρονικές δημόσιες υπηρεσίες).²⁶ Υπό αυτό το πρίσμα, η ηλεκτρονική διακυβέρνηση ορίζεται ως η εφαρμογή ηλεκτρονικών μέσων στην αλληλεπίδραση μεταξύ κυβέρνησης και πολιτών και κυβέρνησης και επιχειρήσεων, καθώς και στις εσωτερικές κυβερνητικές λειτουργίες για την απλοποίηση και βελτίωση των δημοκρατικών, κυβερνητικών και επιχειρηματικών πτυχών της διακυβέρνησης.²⁷

Ένας εναλλακτικός όρος της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης την αντιλαμβάνεται ως «τη χρήση των ΤΠΕ και άλλων βασισμένων στο Διαδίκτυο τεχνολογικών εργαλείων, προκειμένου να βελτιωθεί η αποδοτικότητα και η αποτελεσματικότητα στην παροχή υπηρεσιών από τον δημόσιο τομέα». ²⁸ Η χρήση των μέσων αυτών δύναται είτε να τροποποιήσει τις δομές ή τις διαδικασίες διακυβέρνησης και/ή να δημιουργήσει νέες δομές διακυβέρνησης ή διαδικασίες που

²⁵ S. CLIFT, *E-Governance to E-Democracy: Progress in Australia and New Zealand toward Information Age Democracy*. Διαθέσιμο στο: <http://www.publicus.net/articles/edempublicnetwork.html> [τελευταία πρόσβαση 02.08.2021].

²⁶ R.O. KEOHANE/ J.S. NYE, *Introduction*, όπ. π.

²⁷ M. BACKUS, *E-Governance and Developing Countries, Introduction and examples*, Research Report, No. 3, The Hague: ICED, 2001. Διαθέσιμο στο: <https://bibalex.org/baifa/en/resources/document/288383> [τελευταία πρόσβαση 06.08.2021].

²⁸ C.H.I. JEONG, *Fundamental of Development Administration*, Selangor: Scholar Press, 2007.

μέχρι τώρα δεν ήταν εφικτές χωρίς τις ΤΠΕ, είτε να διορθώσει τις προϋφιστάμενες θεωρητικές ιδέες ή ακόμα και ζητήματα κανονιστικής διακυβέρνησης.²⁹

Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση προσλαμβάνει τρεις μορφές που συνεισφέρουν στη βελτίωση της κυβερνητικής διαδικασίας, ήτοι την: Ηλεκτρονική Διοίκηση (e-Administration), τις ηλεκτρονικές υπηρεσίες (e-Service) που επιτρέπουν τη σύνδεση πολιτών με τη διοίκηση και την ηλεκτρονική κοινωνία (e-Society) που συνίσταται στη δημιουργία εξωτερικής αλληλεπίδρασης.³⁰

Οι ερευνητές αντιλαμβάνονται την ηλεκτρονική υπηρεσία με δύο τρόπους. Ορισμένοι επικεντρώνονται στην υποδομή παροχής της υπηρεσίας (ψηφιακά δίκτυα), ενώ άλλοι δίνουν έμφαση τόσο στη διαδικασία παροχής, όσο και στα οφέλη ή το αποτέλεσμα της παρεχόμενης υπηρεσίας³¹. Επί παραδείγματι, οι Javalgi et al., (2004)³² όρισαν τις ηλεκτρονικές υπηρεσίες ως τις υπηρεσίες εκείνες, που μπορούν να παρασχεθούν ηλεκτρονικά, ενώ οι Tiwana & Balasubramaniam (2001)³³ υποδεικνύουν τις ηλεκτρονικές υπηρεσίες ως εφαρμογές, που βασίζονται στο Διαδίκτυο που ικανοποιούν τις ανάγκες υπηρεσιών συνδυάζοντας απρόσκοπτα κατανεμημένους, εξειδικευμένους πόρους για να επιτρέψουν πολύπλοκες (συχνά σε πραγματικό χρόνο) συναλλαγές. Επιπλέον, οι ηλεκτρονικές υπηρεσίες ορίζονται ως υπηρεσίες που παράγονται, παρέχονται και/ή καταναλώνονται μέσω της χρήσης δικτύων ΤΠΕ, όπως συστήματα που βασίζονται στο Διαδίκτυο και λύσεις κινητής τηλεφωνίας.³⁴

²⁹ F. BANNISTER/CONNOLLY, R. Defining e-Governance, όπ. π.

³⁰ R. HEEKS, *Understanding e-governance for development, i-government working paper series. Institute for Development Policy and Management*, University of Manchester, no 11. Διαθέσιμο στο: https://hummedia.manchester.ac.uk/institutes/gdi/publications/workingpapers/igov/igov_wp11.pdf [τελευταία πρόσβαση 06.08.2021].

³¹ C.F. HOFACKER/ R.E. GOLDSMITH/ E. BRIDGES E. and E. SWILLEY, E-Services: A Synthesis and Research Agenda, *Journal of Value Chain Management*, 1(1/2), 2007, pp. 13-44.

³² R.G. JAVALGI/ C.L. MARTIN and P.R. TODD, The Export of E-Services in the Age of Technology Transformation: Challenges and Implications for International Service Providers, *Journal of Services Marketing*, vol. 18, no. 7, 2004, pp. 560-573.

³³ A. TIWANA/ R. BALASUBRAMANIAM, E-services, problems, opportunities, and digital platforms, In the proceedings of the *34th Hawaii International Conference on System Sciences*, March 2001. Διαθέσιμο στο: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.1068.4113&rep=rep1&type=pdf> [τελευταία πρόσβαση 06.08.2021].

³⁴ A. SCUPOLA, E-Services: Definition, Characteristics and Taxonomy: Guest Editorial Preface, Special Issue on E-Services, *Journal of Electronic Commerce in Organization*, vol. 6, no. 2, 2008, pp. i-iii.

Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση έχει αναδειχθεί ως ένας αποτελεσματικός μηχανισμός για τη βελτίωση της ικανοποίησης των πολιτών, καθώς τείνει να μειώσει τα διοικητικά κόστη, να ελαχιστοποιήσει τις επαφές με τρίτα μέρη και να παράσχει τη δυνατότητα στους πολίτες να συναλλάσσονται μόνοι τους.³⁵ Αυξάνει τη διαφάνεια, τη λογοδοσία, την αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητα, ενισχύοντας παράλληλα τη συμπερίληψη στη διαδικασία διακυβέρνησης, όσον αφορά την αξιόπιστη πρόσβαση στις πληροφορίες εντός της κυβέρνησης, μεταξύ κυβερνήσεων, εθνικών, πολιτειακών, δημοτικών και τοπικών κυβερνήσεων, πολιτών και επιχειρήσεων και ενδυναμώνει τις επιχειρήσεις μέσω της πρόσβασης και της χρήσης πολύτιμων πληροφοριών. Ο κύριος στόχος της είναι να παρέχει διαφανή, δίκαιη και υπεύθυνη παροχή υπηρεσιών στους πολίτες, καθώς και να βελτιώσει την ποιότητα της διακυβέρνησης, διασφαλίζοντας τη συμμετοχή των πολιτών στη διαδικασία διακυβέρνησης μέσω ηλεκτρονικών μέσων όπως το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, οι ιστότοποι, η συνδεσιμότητα με SMS και άλλα. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί, ότι δεν αφορά μόνο κυβερνητικούς ιστότοπους ή μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή οικονομικές συναλλαγές. Έχει υποστηριχθεί, ότι αναμένεται να αλλάξει τόσο τον τρόπο, με τον οποίο οι πολίτες σχετίζονται με την κυβέρνηση, όσο και τον τρόπο, με τον οποίο οι πολίτες συνδέονται μεταξύ τους». ³⁶ Αναφέρεται επίσης στη χρήση των δυνατοτήτων της πληροφορικής στις ίδιες τις δημοκρατικές διαδικασίες της χώρας, όπως οι εκλογές. ³⁷

Σημειώνεται, ότι στην αγγλική γλώσσα, συχνά οι όροι e-governance και e-government χρησιμοποιούνται ως ταυτόσημοι. Ωστόσο, ορισμένοι θεωρητικοί υποστηρίζουν, ότι η έννοια του e-government αποτελεί μόνον ένα υποσύνολο (αν και σημαντικό) της e-governance. Ειδικότερα, η έννοια e-governance συνιστά μια ευρύτερη έννοια και περιλαμβάνει τη χρήση των ΤΠΕ από την κυβέρνηση και την κοινωνία των πολιτών για την προώθηση της μεγαλύτερης συμμετοχής των πολιτών στη διακυβέρνηση των πολιτικών θεσμών, π.χ. τη δημοσιοποίηση απόψεων από

³⁵ M.R. KARIM, E-government in service delivery and citizen's satisfaction: a case study on public sectors in Bangladesh, *International Journal of Managing Public Sector Information and Communication Technologies (IJMP ICT)*, vol. 6, no. 2, 2015, pp. 49-60.

³⁶ N. KATYAL, The white box revolution, *Data Quest*, vol. 20, no. 14, 2002, pp. II-IV.

³⁷ A. BISWAS, *E-Governance: Meaning, Objectives, Features, and 4 Types*, 2020. Διαθέσιμο στο: <https://schoolofpoliticalscience.com/what-is-e-governance/> [τελευταία πρόσβαση 02.09.2021].

οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών που έρχονται σε σύγκρουση με την κυβερνητική εξουσία.³⁸

Σύμφωνα με τους Doullah & Uddin (2020), η έννοια e-government εστιάζει κυρίως στα ενδιαφερόμενα μέρη εκτός του οργανισμού, είτε πρόκειται για την κυβέρνηση ή τον δημόσιο τομέα σε επίπεδο πόλης, κομητείας, πολιτείας, εθνικό ή διεθνές. Από την άλλη πλευρά, η έννοια e-governance εστιάζει στη διοίκηση και τη διαχείριση εντός ενός οργανισμού, είτε είναι δημόσιος, είτε ιδιωτικός, μεγάλος ή μικρός. Οποιαδήποτε αλληλεπίδραση μιας κυβερνητικής υπηρεσίας (G) με εξωτερικά ενδιαφερόμενα μέρη ονομάζεται e-governance. Αυτά τα ενδιαφερόμενα μέρη ενδέχεται να είναι οι ίδιοι πολίτες (C), επιχειρήσεις (B) ή άλλες κυβερνητικές υπηρεσίες (G). Οι κυβερνητικές υπηρεσίες θα πρέπει να θεωρούνται υπεύθυνες και υπόλογες για τις ενέργειές τους ως προς τη συλλογή φόρων από τους πολίτες τους και στη συνέχεια οφείλουν να χρησιμοποιούν αυτά τα έσοδα, προκειμένου να παρέχουν ποικίλες υπηρεσίες στους ψηφοφόρους τους στους τομείς της άμυνας, της ασφάλειας, της οικονομικής ανάπτυξης, της εκπαίδευσης και της υγείας. Η ανάπτυξη των τεχνολογιών των πληροφοριών και του Διαδικτύου για την αποτελεσματική και αποδοτική εκτέλεση αυτών των δραστηριοτήτων ονομάζεται e-government. Ένας εξειδικευμένος τύπος G2C είναι, όταν οι εκλεγμένοι αντιπρόσωποι και τα πολιτικά κόμματα αλληλεπιδρούν με τους πολίτες σε εθνικό επίπεδο ή στις εκλογικές τους περιφέρειες. Αυτός ο τύπος G2C ονομάζεται επίσης ηλεκτρονική δημοκρατία.³⁹

Σύμφωνα με τους Sheridan & Riley (2006)⁴⁰, η έννοια e-governance συνιστά μια ευρύτερη σύλληψη, που ασχολείται με όλο το φάσμα των σχέσεων και των δικτύων εντός της κυβέρνησης σχετικά με τη χρήση και την εφαρμογή των ΤΠΕ, ενώ το e-government περιορίζεται στην ανάπτυξη διαδικτυακών υπηρεσιών. Οι ίδιοι περαιτέρω, υποστηρίζουν, ότι το e-government είναι μια θεσμική προσέγγιση των πολιτικών λειτουργιών δικαιοδοσίας, ενώ η e-governance είναι μια διαδικαστική προσέγγιση των συνεργατικών διοικητικών σχέσεων, δηλαδή η συμπερίληψη βασικών και τυπικών διαδικασιών εντός των ορίων της δημόσιας διοίκησης.

³⁸ F. BANNISTER/CONNOLLY, R. Defining e-Governance, όπ. π.

³⁹ S.J. DOULLAH/ N. UDDIN, Public Trust Building through Electronic Governance: An Analysis on Electronic Services in Bangladesh, *Technium Social Sciences Journal*, vol. 7, 2020, pp. 28-35.

⁴⁰ W. SHERIDAN/ T.B. RILEY, *Commonwealth Centre for e-Governance*, e-Gov Monitor, Monday, 3 July, 2006, Σε: S.C.J PALVIA/ S.S. SHARMA, *E-Government and E-Governance: Definitions/Domain Framework and Status around the World*, όπ. π.

Οι Irani et al. (2006)⁴¹ ανέπτυξαν ένα μοντέλο ηλεκτρονικής διακυβέρνησης τεσσάρων φάσεων. Βάσει αυτού, οι κυβερνήσεις ξεκινούν με την παροχή διαδικτυακών πληροφοριών, αλλά σύντομα η δημόσια ζήτηση και η εσωτερική αποτελεσματικότητα αυξάνουν τη ζήτηση για σύνθετες υπηρεσίες. Σε καθεμία από τις τέσσερις φάσεις, η παροχή διαδικτυακών υπηρεσιών και η χρήση των ΤΠΕ στις κυβερνητικές λειτουργίες εξυπηρετούν μια ή περισσότερες από τις πτυχές της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης: τη δημοκρατία, την κυβέρνηση και τις επιχειρήσεις.

Όπως προαναφέρθηκε, οι τρεις κύριες ομάδες-στόχοι που μπορούν να διακριθούν στις έννοιες της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης είναι η κυβέρνηση, οι πολίτες και οι επιχειρήσεις/ομάδες συμφερόντων. Οι εξωτερικοί στρατηγικοί στόχοι επικεντρώνονται στους πολίτες και τις επιχειρήσεις και τις ομάδες συμφερόντων, ενώ οι εσωτερικοί στόχοι επικεντρώνονται στην ίδια την κυβέρνηση:⁴²

- **G2C:** είναι εκείνες οι δραστηριότητες, στις οποίες η κυβέρνηση παρέχει ενιαία, διαδικτυακή πρόσβαση σε πληροφορίες και υπηρεσίες στους πολίτες. Οι εφαρμογές G2C επιτρέπουν στους πολίτες να υποβάλουν ερωτήματα σε κυβερνητικούς φορείς και να λαμβάνουν απαντήσεις, να δηλώνουν και να πληρώνουν φόρους (εισόδημα, ακίνητη περιουσία), να ανανεώνουν άδειες οδήγησης, να πληρώνουν πρόστιμα, να αλλάζουν τα προσωπικά στοιχεία τους (π.χ. τη διεύθυνσή τους), καθώς και να κλείνουν ραντεβού με διάφορες δημόσιες υπηρεσίες.
- **G2B:** Στο G2B, η κυβέρνηση συναλλάσσεται με επιχειρήσεις όπως προμηθευτές που χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο και άλλες ΤΠΕ. Το G2B περιλαμβάνει δύο αμφίδρομες αλληλεπιδράσεις και συναλλαγές: από κυβέρνηση σε επιχείρηση και από επιχείρηση σε κυβέρνηση (B2G). Το B2G αναφέρεται σε επιχειρήσεις που πωλούν προϊόντα και υπηρεσίες στην κυβέρνηση. Δύο βασικοί τομείς του G2B είναι οι ηλεκτρονικές προμήθειες (e-procurement) και οι ηλεκτρονικοί πλειστηριασμοί.

⁴¹ Z. IRANI/ M. AL-SEBIE and T. ELLIMAN, Transaction Stage of e-Government Systems: Identification of Its Location and Importance, System Sciences. *HICSS Proceedings of the 39th Annual Hawaii International Conference*, vol. 4, no. 04-07, 2006, pp. 82c - 82c.

⁴² M. BACKUS, *E-Governance and Developing Countries, Introduction and examples*, όπ. π. και S.C.J PALVIA/ S.S. SHARMA, *E-Government and E-Governance: Definitions/Domain Framework and Status around the World*, όπ. π.

- **G2G:** Το G2G ασχολείται με εκείνες τις δραστηριότητες, που λαμβάνουν χώρα μεταξύ διαφορετικών κυβερνητικών οργανισμών/φορέων. Πολλές από αυτές τις δραστηριότητες στοχεύουν στη βελτίωση της αποδοτικότητας και αποτελεσματικότητας των συνολικών κυβερνητικών λειτουργιών. Παραδείγματα G2G περιλαμβάνουν τις κεντρικές προμήθειες για διαφορετικές μονάδες της κυβέρνησης, την τήρηση πάσης φύσεως μητρώων κ.λπ.⁴³

1.2.2 Ανοιχτή Διακυβέρνηση

Στο πεδίο της διακυβέρνησης, οι έννοιες της διαφάνειας και της λογοδοσίας έχουν εξελιχθεί και αναπτύσσονται με γοργούς ρυθμούς, με τις απαρχές τους να εντοπίζονται στην αυγή του 21^{ου} αιώνα. Με την πάροδο του χρόνου, η μελέτη τους έχει διευρυνθεί ως προς τη γεωγραφική εμβέλεια, τη θεματική εξειδίκευση, αλλά και την πολυπλοκότητα της. Σε αυτό το πλαίσιο, η ανοιχτή διακυβέρνηση και τα ανοιχτά δεδομένα έχουν περάσει στο επίκεντρο, ως νεότεροι, διακριτοί, αλλά συναφείς τομείς έρευνας, υπεράσπισης, ακτιβισμού, με τη συμμετοχή τόσο κυβερνητικών, όσο και μη κυβερνητικών δρώντων.⁴⁴

Η ανοιχτή διακυβέρνηση δεν συνιστά νέα έννοια. Ο όρος «ανοιχτή διακυβέρνηση» έκανε για πρώτη φορά την εμφάνιση του, ως βάση λογοδοσίας, στη δεκαετία του 1950, με την ψήφιση του λεγόμενου Νόμου για την Ελευθερία της Πληροφορίας (Freedom of Information Act). Η ατζέντα της ανοιχτής κυβέρνησης ήρθε να μεταμορφώσει τον τρόπο, με τον οποίο οι κυβερνήσεις ανά τον κόσμο ασκούν τις δραστηριότητές τους. Οι νόμοι για την πρόσβαση στην πληροφόρηση, που πρωτοπαρουσιάστηκαν στη Σουηδία πριν από περισσότερα από 200 χρόνια, πλέον επεκτείνονται σε όλο τον κόσμο, με περίπου 70 χώρες να έχουν σήμερα ψηφίσει κάποιο σχετικό νομοθέτημα. Επιπλέον, ένας αυξανόμενος αριθμός χωρών διαθέτουν ανεξάρτητους φορείς εποπτείας και λογοδοσίας, με χαρακτηριστικό παράδειγμα το θεσμό του Συνηγόρου του Πολίτη, προκειμένου να διασφαλίσουν, ότι οι δημόσιες αρχές λειτουργούν στη βάση των αρχών της διαφάνειας και της λογοδοσίας. Πολλές

⁴³ S.C.J PALVIA/ S.S. SHARMA, *E-Government and E-Governance: Definitions/Domain Framework and Status around the World*, όπ. π.

⁴⁴ R. MCGEE/ D. EDWARDS, Introduction: Opening Governance – Change, Continuity and Conceptual Ambiguity, *IDS Bulletin*, vol. 47, no. 1, 2016, pp. 1–22.

κυβερνήσεις πειραματίζονται επίσης, προκειμένου να εξεύρουν τρόπους, ώστε να βελτιστοποιήσουν την ανταπόκριση των δημόσιων υπηρεσιών στις δημόσιες ανάγκες, μέσω διαβουλεύσεων και άλλων μορφών συμμετοχής των πολιτών και των λοιπών ενδιαφερομένων μερών. Καθώς οι κυβερνήσεις δεσμεύονται αυξανόμενα να εντάξουν στην ατζέντα τους την αρχή της διαφάνειας, αρχίζει να διαφαίνεται ο αντίκτυπος των δεσμεύσεων αυτών στη διακυβέρνηση και την παροχή υπηρεσιών. Αυτός ο αντίκτυπος ποικίλλει πολύ μεταξύ των χωρών, επειδή η έννοια της ανοιχτής διακυβέρνησης ερμηνεύεται και εφαρμόζεται διαφορετικά. Ωστόσο, παρά αυτές τις αναπόφευκτες εθνικές παραλλαγές, αναδύονται κοινές αρχές σχετικά με το τι σημαίνει διαφάνεια και πώς πρέπει να εφαρμόζεται.⁴⁵

Η ανοιχτή διακυβέρνηση είναι το κυρίαρχο δόγμα της αποτελεσματικής δημόσιας εποπτείας, που βασίζεται στην αντίληψη, ότι οι πολίτες πρέπει να έχουν πρόσβαση σε έγγραφα, δημόσιες υπηρεσίες και δικαστικές διαφορές. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η ανοιχτή διακυβέρνηση είναι ένα από τα κύρια μέσα περιορισμού της κυβερνητικής αυθαιρεσίας. Αντιβαίνει στην ικανότητα του κράτους να δικαιολογεί τις αμφισβητούμενες κυβερνητικές ενέργειες για πολιτικούς ή άλλους λόγους, που άπτονται της διασφάλισης και προστασίας των κρατικών μυστικών.⁴⁶ Ως εκ τούτου, είναι δικαιολογημένη η άποψη, ότι η διαφάνεια βρίσκεται στην καρδιά της χρηστής και αποτελεσματικής διακυβέρνησης ως βασικό συστατικό της δημοκρατίας του 21^{ου} αιώνα.⁴⁷

Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας & Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) (2005)⁴⁸ ορίζει την ανοιχτή διακυβέρνηση ως «τη διαφάνεια των κυβερνητικών ενεργειών, την προσβασιμότητα των κυβερνητικών υπηρεσιών και πληροφοριών και την ανταπόκριση της κυβέρνησης σε νέες ιδέες, απαιτήσεις και ανάγκες». Αυτά τα τρία δομικά στοιχεία της ανοιχτής διακυβέρνησης συνεπάγονται μια σειρά από οφέλη τόσο για την κυβέρνηση, όσο και την κοινωνία: τη βελτίωση της ποιότητας των στοιχείων, επί των οποίων βασίζεται η χάραξη πολιτικής, την ενίσχυση της ακεραιότητας, την

⁴⁵ K. GAVELIN/ S. BURALL and R. WILSON, *Open Government: beyond static measures*, A paper produced by Involve for the OECD, 2009. Διαθέσιμο στο: <https://www.oecd.org/gov/46560184.pdf> [τελευταία πρόσβαση 02.09.2021].

⁴⁶ T. NIKVASHVILI, Open Governance as a Tool for Strengthening the System of e-Democracy in Georgia, *JeDEM*, vol. 11, no. 2, pp. 137-149.

⁴⁷ OECD, *Effective Open Government: Improving public access to government information*, Paris: OECD Publishing, 2005.

⁴⁸ OECD, *Modernising Government: The way forward*, Paris: OECD Publishing, 2005.

αποθάρρυνση της διαφθοράς και την οικοδόμηση της εμπιστοσύνης της κοινής γνώμης προς την κυβέρνηση.⁴⁹ Η ανοιχτή διακυβέρνηση περιλαμβάνει τρία βασικά στοιχεία: τους θεσμούς και τις πολιτικές, τα δικαιώματα και τα μέσα. Βασίζεται στις αρχές της διαφάνειας, της συμμετοχής και της λογοδοσίας στην πράξη. Ενώ τα ευρήματα της διεθνούς βιβλιογραφίας υποδηλώνουν, ότι τα οφέλη της ανοιχτής διακυβέρνησης υπερτερούν των μειονεκτημάτων της, ορισμένες κυβερνήσεις φοβούνται τους κινδύνους και τις επιβλαβείς επιπτώσεις της, όπως επί παραδείγματι τις παραβιάσεις του απορρήτου των δεδομένων, την κακή χρήση ή ακόμα και την παρερμηνεία των δεδομένων. Ωστόσο, η ανοιχτή διακυβέρνηση αποτελεί μια από τις κρίσιμες συνιστώσες της ενίσχυσης της «καλής διακυβέρνησης», η οποία με τη σειρά της προωθεί τη δημοκρατική διακυβέρνηση.⁵⁰

Οι θεμελιώδεις αλλαγές σε όρους συνεργασίας, που προκαλούνται από την ευρεία χρήση δικτυωμένων τεχνολογιών και τη συλλογική ανταλλαγή δεδομένων οδηγούν σε νέες καινοτόμες μορφές συλλογικής δράσης, που στοχεύουν στην επίλυση σύνθετων ζητημάτων δημόσιας πολιτικής, στην αυξανόμενη γνώση του κοινού ή ακόμα και στην αντικατάσταση παραδοσιακών μορφών παροχής δημοσίων υπηρεσιών. Αυτές οι καινοτόμες, ανοιχτές και συνεργατικές μορφές οργάνωσης στο δημόσιο τομέα υποδηλώνουν την ύπαρξη όχι μόνο μιας μεγάλης ποικιλίας ψηφιακά συνδεδεμένων δρώντων, αλλά και ενός θεμελιωδώς διαφορετικού και πιο «αόρατου» ρόλου της κυβέρνησης σε αυτό το πλαίσιο. Κατά συνέπεια, αυτές οι κοινωνικές αλλαγές είναι δύσκολο να κατανοηθούν και να εξηγηθούν από την οπτική γωνία των παραδοσιακών κυβερνοκεντρικών παραδειγμάτων της Δημόσιας Διοίκησης και του Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ (New Public Management - NPM). Το πρόσφατα αναδυόμενο παράδειγμα της Νέας Δημόσιας Διακυβέρνησης (New Public Governance - NPG) αποτυγχάνει επίσης να συλλάβει τη δυναμική της ανοιχτής διακυβέρνησης, καθώς αφενός δεν αναγνωρίζει τον αναδυόμενο χαρακτήρα των νέων συνεργασιών και αφετέρου δεν κατανοεί πλήρως αυτή τη νέα μορφή συνεργασίας.⁵¹

⁴⁹ Στο ίδιο.

⁵⁰ T. NIKVASHVILI, Open Governance as a Tool for Strengthening the System of e-Democracy in Georgia, ό.π.

⁵¹ A.J. MEIJER/ M. LIPS and K. CHEN, Open Governance: A New Paradigm for Understanding Urban Governance in an Information Age, *Front. Sustain. Cities*, vol. 1, no. 3, 2019. doi: 10.3389/frsc.2019.00003.

Τα παραδοσιακά παραδείγματα διακυβέρνησης, που αντιμετωπίζουν την κυβέρνηση ως κυρίαρχο παίκτη, δεν τυγχάνουν πλέον εφαρμογής για πολλές αναδυόμενες πρωτοβουλίες, που βασίζονται στις νέες τεχνολογίες και όπου σύνθετα προβλήματα πολιτικής επιλύονται με πιο αποτελεσματικούς τρόπους. Αντίθετα, οι κυβερνήσεις ανά τον κόσμο βλέπουν την αυξανόμενη εξάρτηση από την ψηφιακή τεχνολογία ως την ευκαιρία να αναδυθεί ένα νέο παράδειγμα διακυβέρνησης για τον μελλοντικό δημόσιο τομέα, όπου οι πολίτες και η κοινωνία των πολιτών θα έχουν τη δυνατότητα να αναλάβουν μεγαλύτερη ευθύνη και να αναπτύξουν νέες πιο οριζόντιες, συνεργατικές εταιρικές σχέσεις με τους οργανισμούς του δημόσιου τομέα. Αν και οι εφαρμοζόμενες πρακτικές εμφανίζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις, τρεις βασικές αρχές θεωρούνται κρίσιμες για την επίτευξη αποτελεσματικών πρωτοβουλιών μαζικής συνεργασίας στον δημόσιο τομέα, συγκεκριμένα (1) το άνοιγμα των δεδομένων: αντιμετώπιση των πληροφοριών ως συλλογικό στρατηγικό πλεονέκτημα, που αξίζει να συλλέγονται, να χρησιμοποιούνται, να διατηρούνται και να μοιράζονται, (2) τη διασφάλιση της ποιότητας των δεδομένων: τα δεδομένα που συλλέγονται ή/και χρησιμοποιούνται από εθελοντές πρέπει να είναι αξιόπιστα και αξιοποιήσιμα, και (3) την ανοιχτή συμμετοχή: όπου η συλλογική τεχνογνωσία και πληροφορίες των μελών του κοινού αντιμετωπίζονται ως πολύτιμα περιουσιακά στοιχεία, που ενισχύουν την αποτελεσματικότητα της δημόσιας πολιτικής και βελτιώνουν την ποιότητα της δημόσιας λήψης αποφάσεων και οι μεμονωμένοι εθελοντές αναγνωρίζονται για τη συνεισφορά τους και λαμβάνουν οφέλη από αυτή τους τη συμμετοχή.⁵²

Αυτές οι οριζόντιες συνεργασίες δεν αποτελούνται από δίκτυα οργανωμένων παραγόντων, αλλά από ένα τεράστιο αριθμό ατόμων. Τα κίνητρα και η φήμη είναι αυτά που διεγείρουν τις συνεισφορές των ατόμων, έναντι των χρηματικών ανταμοιβών και διαπραγματεύσεων ανταμοιβές. Οι πλατφόρμες είτε δημιουργούνται από τις κυβερνήσεις, είτε από τους ίδιους τους πολίτες, προκειμένου να διευκολύνουν αυτές τις συνεργασίες. Με βάση τις ευκαιρίες που παρέχουν τα ψηφιακά δίκτυα και τη δημιουργία και την κοινή χρήση ανοιχτών δεδομένων, αρκετοί μελετητές

⁵² J.P. HOLDREN, *Addressing Societal and Scientific Challenges through Citizen Science and Crowdsourcing*, Memorandum to the Heads of the Executive Departments and Agencies, Washington, D.C.: Office of Science and Technology Policy, Executive Office of the President, 2015. Διαθέσιμο στο: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/microsites/ostp/holdren_citizen_science_memo_092915_0.pdf [τελευταία πρόσβαση 02.09.2021].

παρατηρούν μια στροφή στις ρυθμίσεις διακυβέρνησης προς τη συλλογική παραγωγή γνώσης στον ευρύτερο δημόσιο τομέα και την ανάπτυξη πιο δίκαιων, αποτελεσματικών και βιώσιμων δεδομένων με ενεργό συμμετοχή πολλαπλών και διαφορετικών ενδιαφερομένων.⁵³

Η ανοιχτή διακυβέρνηση συνδέεται λοιπόν, με τη ευρεία διάδοση των ΤΠΕ, που μειώνουν το συναλλακτικό κόστος της συνεργασίας. Αυτά τα μειωμένα κόστη διευκολύνουν ένα μοντέλο συνεργασίας διακυβέρνησης που ριζοσπαστικοποιεί ορισμένες έννοιες στη Νέα Δημόσια Διακυβέρνηση. Ο όρος ανοιχτή διακυβέρνηση χρησιμοποιείται, προκειμένου να περιγράψει αυτές τις νέες, αναδυόμενες μορφές συνεργασίας. Με βάση μια ποικιλία θεωρητικών προσεγγίσεων, μπορούν να παρατηρηθούν πέντε βασικά στοιχεία του παραδείγματος της ανοιχτής διακυβέρνησης: η ριζοσπαστική διαφάνεια, η πολιτο-κεντρική προσέγγιση, η συνδεδεμένη ευφυΐα, ο ψηφιακός αλτρουισμός και η συλλογιστική λήψη αποφάσεων. Οι κυβερνήσεις ανά τον κόσμο καθιστούν ανοιχτά τα μη προσωπικά, διοικητικά τους δεδομένα και καλούν τους πολίτες, τις επιχειρήσεις και τις ΜΚΟ να εμπλακούν ενεργά γύρω από αυτά τα ανοιχτά σύνολα δεδομένων, προκειμένου να επιτρέψουν νέες καινοτόμες μορφές συνεργατικής παραγωγής γνώσης, χάραξης πολιτικής και παροχής δημόσιων υπηρεσιών. Αυτή η τάση επινοήθηκε με τον όρο ανοιχτή διακυβέρνηση, προκειμένου να τονίσει τη μετάβαση από μια κλειστή γραφειοκρατική σχέση με τον πολίτη σε μια ανοιχτή, που καθιστά τις πληροφορίες διαθέσιμες και προσιτές στους πολίτες. Ταυτόχρονα, παρατηρούνται εξελίξεις, όπου ΜΚΟ και επιχειρήσεις επαναχρησιμοποιούν δεδομένα της ανοιχτής διακυβέρνησης και τα συνδυάζουν με τα δικά τους σύνολα δεδομένων, ώστε να δημιουργήσουν νέα καινοτόμα προϊόντα και υπηρεσίες, όπως εφαρμογές και άλλες διαδραστικές υπηρεσίες επικοινωνίας. Παρατηρείται δηλαδή μια μετατόπιση από τις κλειστές κυβερνήσεις προς τις κυβερνήσεις εκείνες, που ανοίγουν τα σύνολα δεδομένων τους προκειμένου να γίνουν πιο διαφανείς και να επιτύχουν πιο αποτελεσματική δημόσια πολιτική και παροχή υπηρεσιών. Η ανοιχτή διακυβέρνηση είναι βασικά μια μέθοδος για τη συμμετοχή των πολιτών και τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας και της αποδοτικότητας των πολιτικών. Το νέο παράδειγμα ανοιχτής διακυβέρνησης πηγαίνει

⁵³ C.L. BORGMAN, *Big Data, Little Data, No Data: Scholarship in the networked World*, Cambridge: MIT Press, 2015. doi: 10.7551/mitpress/9963.001.0001 και A.J. MEIJER et al., *Open Governance: A New Paradigm for Understanding Urban Governance in an Information Age*, όπ. π.

τη Νέα Δημόσια Διακυβέρνηση ένα βήμα παραπέρα και ως εκ τούτου έμφαση θα πρέπει να δοθεί στην ποιότητα των ανοιχτών καινοτομιών. Επί παραδείγματι, το άνοιγμα δεδομένων, όχι μόνο απαιτεί από την κυβέρνηση να ανοίξει τα δεδομένα, αλλά να καταστήσει τα δεδομένα αυτά κατανοητά και ερμηνεύσιμα για τους χρήστες. Ένα άλλο παράδειγμα, είναι το άνοιγμα της διαδικασίας χάραξης πολιτικής. Όχι μόνο απαιτεί από την κυβέρνηση να διαβουλεύεται με τα ενδιαφερόμενα μέρη (όπως στη δημόσια διαβούλευση), αλλά απαιτεί επίσης τη διαβούλευση σε πιο ευρεία κλίμακα, δηλαδή τη συμμετοχή διαφορετικών ομάδων πολιτών. Επιπλέον, το άνοιγμα δεν αφορά μόνο τη διαβούλευση με τους πολίτες, αλλά και την παροχή ανατροφοδότησης στους πολίτες και το άνοιγμα της διαδικασίας σε συνεχή βάση. Η ανοιχτή διακυβέρνηση δεν είναι πλέον κάτι που παρέχεται από τις κυβερνήσεις στην κοινωνία, τουναντίον αποτελεί μια πολυκεντρική έννοια. Και οι πολίτες παράγουν δεδομένα και τα αναμειγνύουν και τα συνδυάζουν με τα ανοιχτά κυβερνητικά δεδομένα με τέτοιο τρόπο, ώστε να αντλούνται νέες γνώσεις και να προστίθενται στη γνώση που είναι διαθέσιμη στον δημόσιο τομέα, όπως νέα στοιχεία για τη χάραξη πολιτικής (πολίτες ειδικοί), ειδήσεις (πολίτες δημοσιογράφοι), ακόμη και επιστημονική γνώση (πολίτες επιστήμονες).⁵⁴

Η ανοιχτή διακυβέρνηση δεν βασίζεται μόνο στο άνοιγμα ως δομή, αλλά και ως κουλτούρα. Η κουλτούρα της ανοικτότητας, ήτοι η κουλτούρα της συνεργασίας και η κουλτούρα των χάκερ, έχει αγκαλιάσει την κουλτούρα των αστικών χάκερ (civic hackers)⁵⁵, οι οποίοι επιδιώκουν την επίτευξη της ανοικτότητας στο έπακρο. Ωστόσο, οι αντιθεσμικές τάσεις της κουλτούρας της συνεργασίας στον τομέα των ΤΠΕ θα έρθουν αναπόφευκτα σε σύγκρουση με τις αρχές της ιεραρχίας, της σταθερότητας, της διαχείρισης βάσει κανόνων και της λογοδοσίας των δημόσιων διοικήσεων. Αυτό το επιχείρημα υπογραμμίζει, ότι η δομή της κυβέρνησης πρέπει να προσαρμοστεί στη νέα κουλτούρα της ανοικτότητας και ότι η διαφάνεια πρέπει να αποτελεί την αρχή για την οργάνωση. Οι μελετητές έχουν επισημάνει τις ευκαιρίες για μεταρρύθμιση του δημόσιου τομέα ως αποτέλεσμα του ανοίγματος των ψηφιοποιημένων κρατικών δεδομένων σε σχέσεις με εξωτερικούς ενδιαφερόμενους

⁵⁴ A.J. MEIJER et al., Open Governance: A New Paradigm for Understanding Urban Governance in an Information Age, όπ. π.

⁵⁵ Όρος που υποδηλώνει ακτιβιστές, που συνεργάζονται αξιοποιώντας τις ικανότητες τους για την προαγωγή της διαφάνειας στη δημόσια σφαίρα, την προστασία του δικαιώματος των πολιτών, καθώς και την επίλυση πάσης φύσεως προβλημάτων, που αντιμετωπίζει η ανθρωπότητα.

φορείς. Οι νέες τεχνολογίες διαφάνειας αναμένεται να αλλάξουν θεμελιωδώς τις σχέσεις μεταξύ πολιτών και κυβέρνησης καθιστώντας τους πολίτες ενεργούς, δημοκρατικούς συμμετέχοντες στη δημόσια σφαίρα, έναντι των παθητικών παρατηρητών των ενεργειών των κυβερνητικών υπηρεσιών.⁵⁶

⁵⁶ A.J. MEIJER et al., Open Governance: A New Paradigm for Understanding Urban Governance in an Information Age, όπ. π.

Κεφάλαιο 2. Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση

2.1 Θεσμοθέτηση της Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης στην Ελληνική έννομη τάξη

Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση ερείδεται στο άρθρο 5Α του Συντάγματος, το οποίο κάνει ρητή αναφορά στο δικαίωμα του πολίτη στην πληροφόρηση, καθώς και στο δικαίωμα του να συμμετάσχει στην Κοινωνία της Πληροφορίας ως ακολούθως:

«1. Καθένας έχει δικαίωμα στην πληροφόρηση, όπως ο νόμος ορίζει. Περιορισμοί στο δικαίωμα αυτό είναι δυνατόν να επιβληθούν με νόμο μόνο εφόσον είναι απολύτως αναγκαίοι και δικαιολογούνται για λόγους εθνικής ασφάλειας, καταπολέμησης του εγκλήματος ή προστασίας δικαιωμάτων και συμφερόντων τρίτων.

2. Καθένας έχει δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας. Η διευκόλυνση της πρόσβασης στις πληροφορίες που διακινούνται ηλεκτρονικά, καθώς και της παραγωγής, ανταλλαγής και διάδοσής τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους, τηρουμένων πάντοτε των εγγυήσεων των άρθρων 9, 9Α και 19».

Όσον αφορά τη θεσμοθέτηση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης στην ελληνική έννομη τάξη, ο ν. 3979/2011⁵⁷ αποτέλεσε σταθμό, εφόσον ήταν το πρώτο, συνεκτικό, νομοθετικό κείμενο, που αναγνώρισε το δικαίωμα επικοινωνίας και συναλλαγής τόσο των φυσικών, όσο και των νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου με τους φορείς της δημόσιας διοίκησης μέσω της αξιοποίησης των ΤΠΕ. Παράλληλα, μέσα από τα προβλεπόμενα στα άρθρα 1-40, παρείχε πληθώρα ορισμών και έθετε ένα πλέγμα κανόνων για τη χρήση των τεχνολογιών αυτών από τους οργανισμούς του δημοσίου στο ευρύτερο πλαίσιο των λειτουργικών τους αναγκών και με απώτερο στόχο να λάβουν την απαραίτητη υποστήριξη κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων τους, στο πλαίσιο των συναλλαγών τους με πολίτες και επιχειρήσεις. Περαιτέρω, ο ν. 3979/2011 προέβλεπε την έκδοση πολυάριθμων εφαρμοστικών κειμένων, όπως Υπουργικές Αποφάσεις και Προεδρικά Διατάγματα για τον καθορισμό των

⁵⁷ ν. 3979/2011 «Για την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση και λοιπές διατάξεις»(ΦΕΚ 138 Α' /16.06.2011).

διαδικαστικών λεπτομερειών προς την πορεία υλοποίησης της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης.

Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί, ότι από το πλήθος αυτών των προβλεπόμενων εφαρμοστικών κειμένων εκδόθηκαν παρά μόνο ελάχιστα. Ειδικότερα από μια σχετική αναζήτηση εντοπίστηκαν οι ακόλουθες νομοθετικές πρωτοβουλίες:

- Έκδοση Υπουργικής Απόφασης (ΥΑ)⁵⁸, που εισήγαγε ρυθμίσεις για τα δημόσια ηλεκτρονικά έγγραφα.
- Έκδοση ΥΑ⁵⁹, που αποσκοπούσε στην κύρωση του Πλαισίου Παροχής Υπηρεσιών Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης.
- Έκδοση ΥΑ⁶⁰ για τη σύσταση Μητρώου Ψηφιακής Υποδομής των φορέων του Δημοσίου.
- Έκδοση Προεδρικού Διατάγματος (ΠΔ)⁶¹, που προέβλεπε τη σύσταση ηλεκτρονικού αρχείου και την ψηφιοποίηση των δημοσίων εγγράφων.
- Έκδοση εγκυκλίων για τη δημιουργία του θεσμικού πλαισίου για την καθιέρωση της ηλεκτρονικής υπογραφής από την Αρχή Πιστοποίησης του Ελληνικού Δημοσίου (ΑΠΕΔ)⁶².

Περαιτέρω, το ίδιο διάστημα θεσμοθετήθηκε το Ελληνικό Πλαίσιο Παροχής Υπηρεσιών Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης (ΠΗΔ)⁶³, το οποίο εμπεριέχει ένα σύνολο από κανόνες, πρότυπα, προδιαγραφές και διαδικασίες, που θα πρέπει υιοθετούνται κατά την υλοποίηση της Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης στο πλαίσιο του σχεδιασμού, ανάπτυξης, συντήρησης και λειτουργίας τους. Ωστόσο, το ως άνω Πλαίσιο δεν έτυχε της απαραίτητης επικαιροποίησης, ούτε υπήρξαν στοιχεία αναφορικά με τη θέση του σε ισχύ και την πρακτική εφαρμογή του. Ως εκ τούτου συνάγεται το συμπέρασμα, ότι παρά τη θέσπιση του πλαισίου για τη μετάβαση προς την ηλεκτρονική διακυβέρνηση, αυτό παρέμεινε εν πολλοίς γράμμα κενό, εφόσον σημαντικό τμήμα του δεν

⁵⁸ ΥΑ/Φ.40.4/3/1031 «Ρυθμίσεις για το Ηλεκτρονικό Δημόσιο Έγγραφο» (ΦΕΚ 131 Β'/23.04.2012).

⁵⁹ ΥΑ «Κύρωση Πλαισίου Παροχής Υπηρεσιών Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης» (ΦΕΚ 1301 Β'/12.04.2012).

⁶⁰ ΥΑ/ Φ.40.4/4345 «Μητρώο Ψηφιακής Υποδομής των Δημοσίων Φορέων» (ΦΕΚ 1860 Β'/08.07.2014).

⁶¹ ΠΔ 25/2014 «Ηλεκτρονικό Αρχείο και Ψηφιοποίηση εγγράφων» (ΦΕΚ 44 Α'/25.02.2014).

⁶² Για περισσότερα βλ. <http://aped.gov.gr/thesmiko-plaisio/egkiklio.html>.

⁶³ ΥΑΠ/Φ.40.4/1/989/10.04.2012 «Κύρωση Πλαισίου Παροχής Υπηρεσιών Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης» (ΦΕΚ 1301 Β'/12.04.2012) · για περισσότερα βλ. <http://www.e-gif.gov.gr>.

εφαρμόστηκε. Και τούτο διότι για την υλοποίηση της απαραίτητη προϋπόθεση ήταν ο γραφειοκρατικός προσδιορισμός όλων των διαδικαστικών λεπτομερειών, πράγμα που εν τοις πράγμασι ήταν ανέφικτο. Ένα άλλο ζήτημα ο κατακερματισμός και η πολυδιάσπαση των αρμοδιοτήτων αναφορικά με τα ζητήματα που εμπίπτουν στην ηλεκτρονική διακυβέρνηση τόσο εντός του ίδιου του νομοθετικού κειμένου, όσο και από το πλήθος υπηρεσιών και αρχών, που εν συνεχεία προχώρησαν στην έκδοση των σχετικών οδηγιών. Είναι ενδεικτικό, ότι για την ολοκλήρωση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης δεν κατέστη εφικτή η έκδοση ούτε μιας Κοινής Υπουργικής Απόφασης, που να θέτει ως προαπαιτούμενο τη συνεργασία μεταξύ δυο επισπευδόντων Υπουργείων.⁶⁴

Μια σημαντική τομή που εισήγαγε ο ν. 3979/2011 και δη το άρθρο 34, παρ. 1⁶⁵, ήταν η σύσταση μιας Γενικής Διεύθυνσης ή Διεύθυνσης Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης, εξοπλισμένης με αντίστοιχες αρμοδιότητες, προκειμένου να παρεμβαίνει σε τομείς που κυμαίνονται από την τεχνική υποστήριξη έως και την απλοποίηση των διοικητικών διαδικασιών, την καλύτερη δυνατή αξιοποίηση των ΤΠΕ, καθώς και τη διερεύνηση των δυνατοτήτων για περαιτέρω αξιοποίηση των υπαρχόντων δεδομένων και πληροφοριών. Μια ακόμη σημαντική δομή που συστάθηκε με αντίστοιχες αρμοδιότητες είναι και η Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων (ΓΓΠΣ)⁶⁶, η οποία από κοινού με την Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων (ΑΑΔΕ) είναι επιφορτισμένες με τη συντήρηση και υλοποίηση πληθώρας υποδομών και εφαρμογών στους τομείς εκείνους, που συνδέονται με τα δημόσια έσοδα και ειδικότερα τη φορολογία, τα τελωνεία και τον έλεγχο. Επιπρόσθετα, η ΓΓΠΣ αποτελεί την υπηρεσία, που διαθέτει την αρμοδιότητα να υλοποιεί και να εποπτεύει τη λειτουργία των πληροφοριακών συστημάτων για τη μισθοδοσία, καθώς και την απονομή συντάξεων στους δημόσιους υπαλλήλους. Περαιτέρω, επιβλέπει τη λειτουργία του Δημοσιονομικού Συστήματος του Κράτους, που περιλαμβάνει τα συστήματα για τα δημόσια έξοδα-δαπάνες, καθώς και του

⁶⁴ Δ. ΣΠΙΝΕΛΛΗΣ κ.ά., Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση στην Ελλάδα Επιτυχίες, Προβλήματα και ο Δρόμος Προς τον Ψηφιακό Μετασχηματισμό, όπ. π., σελ. 40.

⁶⁵ Όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 108 του ν. 4727/2020 «Ψηφιακή Διακυβέρνηση (Ενσωμάτωση στην Ελληνική Νομοθεσία της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/2102 και της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/1024) Ηλεκτρονικές Επικοινωνίες (Ενσωμάτωση στο Ελληνικό Δίκαιο της Οδηγίας (ΕΕ) 2018/1972) και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 184 Α΄/23.09.2020).

⁶⁶ Συστάθηκε δυνάμει των άρθρων 19-28 του ΠΔ 142/2017 «Οργανισμός Υπουργείου Οικονομικών» (ΦΕΚ 181 Α΄/23.11.2017).

Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους και του Συστήματος Διαχείρισης της Δημόσιας Περιουσίας.⁶⁷ Με το ΠΔ 81/2019⁶⁸ προβλέφθηκε η μεταφορά της ΓΓΠΣ από το Υπουργείο Οικονομικών, στο οποίο υπάγονταν μέχρι τότε, στο Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης, καθώς και η μετονομασία της σε Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων Δημόσιας Διοίκησης (ΓΓΠΣΔΔ).⁶⁹

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί και η νομοθετική ρύθμιση της ηλεκτρονικής διαδικασίας για την έκδοση και διακίνηση των διοικητικών πράξεων και εγγράφων στις υπηρεσίες του δημόσιου τομέα.⁷⁰ Ειδικότερα, προβλέφθηκε, ότι το σύνολο των διαδικασιών έκδοσης διοικητικών εγγράφων και πράξεων από τους δημόσιους φορείς, συμπεριλαμβανομένης της σύνταξης, της προώθησης προς υπογραφή, της θέσης υπογραφής, της χρέωσης εισερχόμενου εγγράφου προς ενέργεια, της εσωτερικής διακίνησης, αλλά και της αρχειοθέτησης θα ολοκληρώνονται κατά αποκλειστικότητα μέσω των ΤΠΕ και ειδικότερα της χρήσης εγκεκριμένων ηλεκτρονικών υπογραφών και χρονοσφραγιδών. Αναμφίβολα πρόκειται για μια εμβληματική νομοθετική πρωτοβουλία, εφόσον έθεσε τις βάσεις για την ηλεκτρονική διακίνηση και υπογραφή των εγγράφων, που αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τη μετάβαση των διοικητικών διαδικασιών στην ψηφιακή σφαίρα.⁷¹

⁶⁷ Για περισσότερα βλ. <https://www.gsis.gr/ggpsdd/domi-ki-armodiotites>

⁶⁸ ΠΔ 81/2019 «Σύσταση, συγχώνευση, μετονομασία και κατάργηση Υπουργείων και καθορισμός των αρμοδιοτήτων τους - Μεταφορά υπηρεσιών και αρμοδιοτήτων μεταξύ Υπουργείων» (ΦΕΚ 119 Α'/09/07.07.2019).

⁶⁹ Για τη διάρθρωση της βλ. το ν. 4623/2019 «Ρυθμίσεις του Υπουργείου Εσωτερικών, διατάξεις για την ψηφιακή διακυβέρνηση, συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις και άλλα επείγοντα ζητήματα» (ΦΕΚ 134 Α'/09.08.2019) και για την αναδιάρθρωση της το άρθρο 51 του ν. 4635/2019 (ΦΕΚ 167 Α'/30.10.2019) «Επενδύω στην Ελλάδα και άλλες διατάξεις» και το ΠΔ 40/2020 (ΦΕΚ 85 Α' /15.04.2020) «Οργανισμός του Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης».

⁷⁰ Βλ. άρθρο 24 του ν. 4440/2016 «Ενιαίο Σύστημα Κινητικότητας στη Δημόσια Διοίκηση και την Τοπική Αυτοδιοίκηση, υποχρεώσεις των προσώπων που διορίζονται στις θέσεις των άρθρων 6 και 8 του Ν. 4369/2016, ασυμβίβαστα και πρόληψη των περιπτώσεων σύγκρουσης συμφερόντων και λοιπές διατάξεις» (ΦΕΚ 224 Α' /02.12.2016), το οποίο αντικατέστησε το άρθρο 12 του ν. 3979/2011.

⁷¹ Δ. ΣΠΙΝΕΛΛΗΣ κ.ά., Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση στην Ελλάδα Επιτυχίες, Προβλήματα και ο Δρόμος Προς τον Ψηφιακό Μετασχηματισμό, όπ. π., σελ. 43-44.

2.2 Στρατηγική & Σχέδιο Δράσης για την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση 2014-2020

Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι σημαντικό ρόλο στην προώθηση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης στη χώρα διαδραμάτισε και η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), η οποία διαχρονικά προωθεί την ηλεκτρονική διακυβέρνηση, εφόσον την αντιλαμβάνεται ως σημαντικό μοχλό ανάπτυξης και σύγκλισης στην Ευρώπη. Πιο συγκεκριμένα, η στρατηγική “Ευρώπη 2020”, η οποία αποτελεί μια αναπτυξιακή στρατηγική, που αποσκοπεί να ενορχηστρώσει την έξοδο από την οικονομική κρίση, που ταλάνισε ολόκληρο τον κόσμο, καθώς επίσης να προετοιμάσει την οικονομία της ΕΕ, ώστε να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις στο βάθος της επόμενης εικοσαετίας. Το κύριο όραμα της είναι η τόνωση της έξυπνης, βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης.⁷²

Μια εκ των επτά εμβληματικών πρωτοβουλιών (flagship initiatives) της στρατηγικής αυτής, είναι και η Ψηφιακή Ατζέντα (ή Ψηφιακό Θεματολόγιο), που αποτελεί το θεμέλιο λίθο για την ανάπτυξη πολιτικών και δράσεων για την επίτευξη της εναρμονισμένης ψηφιακής προόδου των χωρών του ευρωπαϊκού χώρου με χρονικό ορίζοντα το έτος 2020. Περαιτέρω, ως στόχο θέτει να δημιουργήσει την ενιαία ψηφιακή αγορά και να αξιοποιήσει τις ευκαιρίες για καινοτομία μέσω της αξιοποίησης του διαδικτύου γρήγορης (fast) και πολύ γρήγορης ταχύτητας (ultra-fast), καθώς επίσης και των διαλειτουργικών εφαρμογών και υπηρεσιών, σε μια αναγνώριση του σημαντικού ρόλου της διείσδυσης των ΤΠΕ και της προώθησης της ψηφιοποίησης. Η Ψηφιακή Ατζέντα στο επίκεντρο θέτει την επανεκκίνηση της ευρωπαϊκής οικονομίας, αλλά και τη διευκόλυνση των πολιτών και επιχειρήσεων της Ευρώπης στην κατεύθυνση της υιοθέτησης και χρήσης των πλέον σύγχρονων εργαλείων και υπηρεσιών ΤΠΕ.⁷³

⁷² ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, *Ευρώπη 2020*. Διαθέσιμο στο: <https://www.eesc.europa.eu/en/sections-other-bodies/other/europe-2020-steering-committee> [τελευταία πρόσβαση 11.11.2021] · open.gov.gr, *Α.3 Το Ψηφιακό Θεματολόγιο ως ευρωπαϊκή πολιτική πρωτοβουλία, επιτάχυνσης της σύγκλισης*. Διαθέσιμο στο: <http://www.opengov.gr/yme/?p=2825> [τελευταία πρόσβαση 11.11.2021].

⁷³ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, Ανακοίνωση της 19^{ης} Μαΐου 2010, της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, με τίτλο «Ψηφιακό θεματολόγιο για την Ευρώπη» [COM(2010) 245], 2010. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISUM%3A50016> [τελευταία πρόσβαση 11.11.2021].

Βάσει εκτιμήσεων, η πλήρης εφαρμογή του Ψηφιακού Θεματολογίου θα μπορούσε δυνητικά να επιφέρει αξιοσημείωτα οικονομικά οφέλη για το σύνολο της ευρωπαϊκής οικονομίας και κοινωνίας έως το 2020, τα οποία περιγράφονται ως ακολούθως:

- Αύξηση του Ευρωπαϊκού ΑΕΠ της τάξεως του 5%, ή κατά 1.500€/άτομο.
- Αύξηση των επενδύσεων στις ΤΠΕ.
- Βελτίωση του επιπέδου ψηφιακών δεξιοτήτων (e-skills) του ευρωπαϊκού εργατικού δυναμικού.
- Ενεργοποίηση της καινοτομίας στο δημόσιο τομέα.
- Δημιουργία 1,2 εκατ. θέσεων εργασίας μέσα από την κατασκευή υποδομών, που με τη σειρά της θα οδηγούσε στη δημιουργία 3,8 εκατ. νέων θέσεων εργασίας για την ευρωπαϊκή οικονομία εν συνόλω, σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα.⁷⁴

Περαιτέρω, η αρχική εκδοχή της Ψηφιακής Ατζέντας για την Ευρώπη προχώρησε στην πρόταση 101 δράσεων, η εφαρμογή των οποίων υπάγονταν σε 7 πυλώνες ως ακολούθως:

1. Ενιαία Ψηφιακή Αγορά.
2. Διαλειτουργικότητα και Πρότυπα.
3. Εμπιστοσύνη και Ασφάλεια.
4. Ταχεία και Υπερταχεία σύνδεση στο διαδίκτυο.
5. Έρευνα και Καινοτομία.
6. Βελτίωση του Ψηφιακού Γραμματισμού, των Δεξιοτήτων και της Κοινωνικής Ένταξης.
7. Οφέλη στην κοινωνία από τη χρήση ΤΠΕ.

Ειδικότερα, υπό την ομπρέλα του Ψηφιακού Θεματολογίου τέθηκε ένα σύνολο 13 επιμέρους στρατηγικών στόχων της ΕΕ κατά το διάστημα 2014-2020.

- Η επίτευξη ευρυζωνικής κάλυψης ανώτερης των 30 Mbps σε ολόκληρη την ΕΕ έως το έτος 2020.

⁷⁴ Α. ΤΣΑΚΑΝΙΚΑΣ κ.ά., *Υιοθέτηση των ΤΠΕ και ψηφιακή ανάπτυξη στην Ελλάδα*, όπ. π., σελ. 13-14.

- Η επίτευξη ευρυζωνικής κάλυψης ανώτερης των 100 Mbps στο 50% της ΕΕ έως το έτος 2020.
- Η διάδοση των διαδικτυακών αγορών στο 50% του ευρωπαϊκού πληθυσμού έως το έτος 2015.
- Η διάδοση των διαδικτυακών αγορών από το εξωτερικό στο 20% του ευρωπαϊκού πληθυσμού έως το έτος 2015.
- Η πραγματοποίηση διαδικτυακών πωλήσεων/αγορών στο 33% των μικρομεσαίων επιχειρήσεων έως το έτος 2015.
- Η εκμηδένιση των πρόσθετων χρεώσεων μεταξύ της περιαγωγής (roaming) και των εθνικών χρεώσεων έως το έτος 2015.
- Η αύξηση της συχνότητας της χρήσης του διαδικτύου από το 60% στο 75% του συνολικού ευρωπαϊκού πληθυσμού έως το έτος 2015, καθώς επίσης από το 41% στο 60% στην πληθυσμιακή ομάδα των μη προνομιούχων ατόμων.
- Η μείωση του ποσοστού του πληθυσμού που δεν έχει κάνει ποτέ χρήση του διαδικτύου από το 30% στο 15% έως το έτος 2015.
- Η χρησιμοποίηση των υπηρεσιών ηλεκτρονικής διακυβέρνησης έως και ήμισυ των ευρωπαίων πολιτών έως το έτος 2015, εκ του οποίου πάνω από το 50% να αποστέλλει έντυπα, τα οποία έχουν συμπληρωθεί ηλεκτρονικά.
- Ο διπλασιασμός των δημοσίων επενδύσεων στην Έρευνα και Ανάπτυξη των ΤΠΕ στα επίπεδα των €11 δις έως το έτος 2020.
- Η μείωση της κατανάλωσης ενέργειας για φωτισμό έως το έτος 2020.

Ειδικά όσον αφορά τη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης, το Σχέδιο Δράσης για την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση για την περίοδο 2016-2020 (eGovernment Action Plan 2016-2020)⁷⁵, που κατήρτισε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θέτει ως γενικές, βασικές αρχές για την υλοποίηση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης τις ακόλουθες:

1. Την ψηφιακή παροχή υπηρεσιών ως προεπιλογή.⁷⁶

⁷⁵ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, Ανακοίνωση της 19^{ης} Απριλίου 2016, της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Σύμβουλο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών. Σχέδιο δράσης της ΕΕ για την ηλεκτρονική διακυβέρνηση 2016-2020. Επιτάχυνση του ψηφιακού μετασχηματισμού της διακυβέρνησης. [COM(2016) 179]. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0179&from=EN> [τελευταία πρόσβαση 01.10.2021].

⁷⁶ Digital by default

2. Τις υπηρεσίες διασυνοριακού τύπου ως προεπιλογή.⁷⁷
3. Την παροχή υπηρεσιών, οι οποίες είναι ολοκληρωμένες.⁷⁸
4. Την αρχή της μόνο μίας φορές,⁷⁹ στο πλαίσιο της παροχής δεδομένων του πολίτη και της επιχείρησης προς τους φορείς του Δημοσίου.
5. Την ιδιωτικότητα, αλλά και προστασία των δεδομένων αυτών, με την ενσωμάτωση των αρχών αυτών από το στάδιο του σχεδιασμού ακόμα.
6. Τη διαλειτουργικότητα των πληροφοριακών συστημάτων ως προεπιλογή⁸⁰ και την ύπαρξη πρόβλεψης στη φάση του σχεδιασμού των δημοσίων υπηρεσιών για τη διασφάλιση της απρόσκοπτης λειτουργίας τους στο σύνολο της Ενιαίας Αγοράς, καθώς και σε οργανωσιακά σιλό, βάσει της ελευθερίας μετακίνησης των δεδομένων, καθώς και των ψηφιακών υπηρεσιών σε ολόκληρη την ΕΕ.
7. Την ανοικτότητα και διαφάνεια⁸¹ μέσω του διαμοιρασμού των δεδομένων μεταξύ δημόσιων φορέων, της παροχής της δυνατότητας σε πολίτη και επιχείρηση, ώστε να έχουν έλεγχο πρόσβασης, αλλά και διόρθωσης των δεδομένων τους, της παρακολούθησης των διοικητικών διαδικασιών, οι οποίες τους αφορούν, καθώς επίσης και της εμπλοκής των ενδιαφερόμενων μερών στη φάση της σχεδίασης και της παροχής των υπηρεσιών.

Επανερχόμενοι στην ελληνική περίπτωση και ειδικότερα στην εθνική στρατηγική για την ηλεκτρονική διακυβέρνηση, σε ευθυγράμμιση με την ευρωπαϊκή Ψηφιακή Ατζέντα καταρτίστηκε το 2014 από το Υπουργείο Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης η Στρατηγική για την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση 2014-2020⁸², η οποία συνοδεύονταν από το Σχέδιο Δράσης για την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση 2014-2020⁸³, που καθόριζε τις

⁷⁷ Cross-border by default

⁷⁸ Inclusive by default

⁷⁹ Once -only principle

⁸⁰ Interoperability by default

⁸¹ Openness/transparency by default

⁸² ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ ΚΑΙ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ, *Στρατηγική για την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση 2014-2020*, Αθήνα, 2014. Διαθέσιμο στο: <http://www.opengov.gr/minreform/wp-content/uploads/downloads/2014/02/stratigiki-ilektron.-diakyv.-teliko-pdf1.pdf> [τελευταία πρόσβαση 01.10.2021].

⁸³ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ ΚΑΙ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ, *Σχέδιο Δράσης για την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση 2014-2020*, Αθήνα, 2014. Διαθέσιμο στο: <http://www.opengov.gr/minreform/wp-content/uploads/downloads/2014/07/Action-Plan-eGov-V-1-0-Consultation-GR.pdf> [τελευταία πρόσβαση 01.10.2021].

απαραίτητες δράσεις, που θα έπρεπε να αναληφθούν για την υλοποίηση της. Το όραμα της ως άνω στρατηγικής ήταν η οικοδόμηση μιας πιο αποτελεσματικής, διαφανούς και υπεύθυνης διοίκησης, η οποία θα ήταν σε θέση να προωθήσει μια νέα ψηφιακή κουλτούρα, μέσω της προσφοράς ενισχυμένων ηλεκτρονικών υπηρεσιών και παράλληλα η μεγιστοποίηση της ικανοποίησης των πολιτών, η ενθάρρυνση της συμμετοχής τους και η ενίσχυση του αισθήματος εμπιστοσύνης τους προς τη δημόσια διοίκηση μέσα από την αξιοποίηση των ΤΠΕ και τους υποστηρικτικούς μηχανισμούς διαχείρισης και παρακολούθησης.⁸⁴

Εντός αυτού του πλαισίου και έχοντας ως δεδομένη τη σημαίνουσα ανάγκη για την υλοποίηση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης και την προώθηση των αποτελεσματικών συναλλαγών του δημοσίου τομέα με τον πολίτη και την επιχείρηση, οι τιθέμενες στρατηγικές προτεραιότητες για την ψηφιοποίηση της ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης, θα πρέπει να θεμελιώνονται σε μια σειρά αρχών, οι οποίες παρουσιάζονται ακολούθως (βλ. Σχήμα 1)⁸⁵.

⁸⁴ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ ΚΑΙ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ, *Στρατηγική για την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση 2014-2020*, όπ. π., σελ. 6.

⁸⁵ Α. ΤΣΑΚΑΝΙΚΑΣ κ.ά., *Υιοθέτηση των ΤΠΕ και ψηφιακή ανάπτυξη στην Ελλάδα*, όπ. π., σελ. 17.

Σχήμα 1. Βασικές Αρχές της Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης (Σχέδιο Δράσης για την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση 2014-2020, σελ. 7).

Η αρχή της διαλειτουργικότητας, προβλέπει ότι το σύνολο των φορέων του δημοσίου, θα πρέπει να αναπτύσσει συνέργειες, προκειμένου τα πληροφοριακά συστήματα να διαλειτουργούν μεταξύ τους, μέσω της ανταλλαγής αυτοματοποιημένων δεδομένων και πληροφοριών στη βάση διαδικασιών, που είναι συμβατές και συμπληρωματικές μεταξύ τους. Οι πολίτες θα λαμβάνουν το τελικό προϊόν της υπηρεσίας που αιτούνται, εφόσον τα συστήματα των εμπλεκόμενων φορέων θα επικοινωνούν για την παροχή της.

Η αρχή της συμμόρφωσης ή αιτιολόγησης υπαγορεύει, ότι οι προτεινόμενες λύσεις ηλεκτρονικής διακυβέρνησης διέπονται από μια σειρά δεσμευτικών κανόνων και παρουσιάζουν συμβατότητα με τις αρχές της Στρατηγικής της Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης. Η ύπαρξη ενδεχόμενης διαφοροποίησης θα πρέπει να είναι αιτιολογημένη μέσω της παροχής τεκμηριωμένης ανάλυσης των λόγων για τη μη συμμόρφωση, να είναι βασισμένη σε πραγματικά δεδομένα, καθώς επίσης να παρέχει μια παρουσίαση των απαιτούμενων ενεργειών και του χρονοδιαγράμματος επίτευξης συμμόρφωσης.

Η αρχή της ενοποίησης συνδέεται με την ανάγκη ένταξης του εξοπλισμού και του λογισμικού ηλεκτρονικής διακυβέρνησης σε ενιαία κέντρα δεδομένων, τα οποία θα τυγχάνουν κοινής διαχείρισης και θα διέπονται από κοινούς κανόνες, για τη διασφάλιση της ενιαίας πρόσβασης.

Η αρχή της εξοικονόμησης ή μη επανάληψης, υποδηλώνει, ότι οι δράσεις που θα αναληφθούν στην κατεύθυνση της Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης θα εξοικονομούν πόρους για τη Δημόσια Διοίκηση. Προκειμένου αυτές να χρηματοδοτηθούν, θα πρέπει να τεκμηριώνεται επαρκώς η εξοικονόμηση ή η μη σπατάλη πόρων μέσα από την ανάλυση κόστους-οφέλους, η οποία θα συνυπολογίζει το χρόνο απόσβεσης της επένδυσης. Επιπρόσθετα, θα πρέπει να αναδειχθεί η αναγκαιότητα και η μη επανάληψη τους (υλοποίηση μόνο άπαξ).

Η μοναδική καταχώρηση των δεδομένων καθιστά υποχρεωτική την τήρηση της κάθε πληροφορίας από έναν μοναδικό φορέα, ο οποίος έχει λάβει τη σχετική εξουσιοδότηση και είναι υπεύθυνος, προκειμένου να διαπιστώσει την εγκυρότητα της, αλλά και να τη διαθέσει στους αρμόδιους φορείς, καθώς και στους πολίτες, οι οποίοι διαθέτουν έννομο συμφέρον. Περαιτέρω, μια πληροφορία ζητείται από τον κάθε πολίτη άπαξ και δεν είναι δικαιολογημένη η ανάγκη αναζήτησης από πλευράς του μιας πληροφορίας, η οποία ήδη τηρείται σε κάποιο Μητρώο και σύστημα της Δημόσιας Διοίκησης.

Βάσει της αρχής της εφικτότητας-βιωσιμότητας, η Δημόσια Διοίκηση παρέχει τις εγγυήσεις, που άπτονται του σχεδιασμού και της υλοποίησης δράσεων για την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση, κατόπιν της διασφάλισης αφενός της εφικτότητας και της βιωσιμότητας των δράσεων αυτών και αφετέρου της επιχειρησιακής ικανότητας των φορέων, που θα κληθούν να τις υλοποιήσουν.⁸⁶

Η αρχή της διαφάνειας – ανάκτησης εμπιστοσύνης, ουσιαστικά αποτελεί και διακηρυκτικό στόχο της Στρατηγικής, μέσω της οποίας η Δημόσια Διοίκηση θα επανακτήσει την εμπιστοσύνη του πολίτη μέσω του σχεδιασμού των πολιτικών και των δράσεων ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, της ενίσχυσης της διαφάνειας, της

⁸⁶ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ ΚΑΙ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ, *Στρατηγική για την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση 2014-2020*, όπ. π., σελ. 7-8.

ακεραιότητας, της λογοδοσίας και της αποδοτικότητας, έχοντας πάντα ως γνώμονα τις ανάγκες του πολίτη και της επιχείρησης.

Η αρχή της προσβασιμότητας (e-accessibility) είναι άρρηκτα συνυφασμένη με τη δέσμευση της Δημόσιας Διοίκησης για την εξασφάλιση της προσβασιμότητας των δημοσίων ιστοτόπων για το σύνολο των πολιτών, χωρίς αποκλεισμούς και ιδιαιτέρως για πληθυσμιακές ομάδες που είναι ευπαθείς, τους πολίτες που είναι ψηφιακά αναλφάβητοι, καθώς και για τα άτομα με αναπηρίες. Σε αυτή την κατεύθυνση, θα πραγματοποιείται έλεγχος των προβλεπόμενων, από το εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές θεσμικό πλαίσιο, προδιαγραφών κατά το στάδιο του σχεδιασμού και της υλοποίησης των νέων συστημάτων, ενώ ταυτόχρονα θα πραγματοποιείται και η ενσωμάτωση στους υφιστάμενους δικτυακούς τόπους.

Η αρχή της ασφάλειας-ιδιωτικότητας συνεπάγεται τη δέσμευση της Δημόσιας Διοίκησης στη διαφύλαξη της ασφάλειας των τηρούμενων δεδομένων και πληροφοριών, των υφιστάμενων συστημάτων και δικτύων, των διαδικασιών και των υποδομών για την ηλεκτρονική διακυβέρνηση από πάσης φύσεως αλλοιώσεις, παραβιάσεις και αναρμόδιες προσβάσεις. Περαιτέρω, η Ελληνική Δημόσια Διοίκηση παρέχει εγγυήσεις, ότι προστατεύει την ιδιωτικότητα κατά το στάδιο της συλλογής, της επεξεργασίας, της αποθήκευσης και ανταλλαγής πληροφοριών, υπό την έννοια, ότι διασφαλίζει τους πολίτες από κάθε χρήση των δεδομένων τους, η οποία δεν είναι εξουσιοδοτημένη ή ρυθμιζόμενη από το ισχύον κανονιστικό πλαίσιο.⁸⁷

Για την ανάπτυξη της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης και τη διασφάλιση της αποτελεσματικής διείσδυσης των ΤΠΕ στη Δημόσια Διοίκηση, οι ιθύνοντες της χάραξης της αντίστοιχης πολιτικής έθεσαν μια σειρά στρατηγικών κατευθύνσεων και στόχων, που παρουσιάζονται με λεπτομέρεια στο Σχήμα 2.

⁸⁷ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗΣ ΚΑΙ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ, *Στρατηγική για την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση 2014-2020*, όπ. π., σελ. 7-8.

Σχήμα 2. Στρατηγικές Κατευθύνσεις & Στόχοι της Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης (Σχέδιο Δράσης για την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση 2014-2020, σελ. 9).

2.3 Επιχειρησιακά Προγράμματα ΕΣΠΑ & Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση

Η βαρύνουσα σημασία που αποδίδεται στην Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση ως μοχλός για την απαραίτητη μετεξέλιξη και εκσυγχρονισμό της ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης αποτυπώνεται και στην εξέχουσα θέση, που αυτή καταλαμβάνει μεταξύ των χρηματοδοτικών προτεραιοτήτων των διαδοχικών προγραμματικών περιόδων του Εταιρικού Συμφώνου για το Πλαίσιο Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ), το οποίο συνιστά το κυρίαρχο στρατηγικό σχέδιο ανάπτυξης της χώρας μέσω της αξιοποίησης σημαντικών χρηματοδοτικών κονδυλίων των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων (ΕΔΕΤ) της ΕΕ. Η υλοποίηση του ΕΣΠΑ αποσκοπεί να αντιμετωπίσει τις διαρθρωτικές αδυναμίες της χώρας, οι οποίες συνέβαλαν στο ξέσπασμα της δημοσιοοικονομικής κρίσης που ταλάνισε την χώρα, αλλά και στην ανάδυση της σωρείας προβλημάτων στην οικονομική και κοινωνική σφαίρα, που αυτή επέφερε. Επιπλέον οι προγραμματικές περίοδοι του ΕΣΠΑ αποσκοπούν να

δημιουργήσουν συνέργειες για την επίτευξη των εθνικών στόχων στο πλαίσιο της Στρατηγικής «Ευρώπη 2020».⁸⁸

Όπως προαναφέρθηκε, η εν λόγω Στρατηγική αποσκοπεί να προάγει μια ανάπτυξη που είναι έξυπνη, μέσω αποτελεσματικότερων επενδύσεων στην εκπαίδευση την καινοτομία και την έρευνα, βιώσιμη μέσω της αποφασιστικής μετάβασης σε μια οικονομία με χαμηλές εκπομπές άνθρακα και χωρίς αποκλεισμούς, αποδίδοντας σημαντική έμφαση στην δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, αλλά και στην εξάλειψη της φτώχειας. Το αναπτυξιακό όραμα που έχει θέσει το ΕΣΠΑ είναι να συμβάλλει στο να αναγεννηθεί η ελληνική οικονομία μέσω της ανάταξης και αναβάθμισης τόσο του παραγωγικού, όσο και του κοινωνικού ιστού της χώρας, αλλά και της δημιουργίας και διατήρησης νέων και βιώσιμων θέσεων εργασίας με αιχμή του δόρατος την εξωστρέφεια, την καινοτομία και την ανταγωνιστικότητα και με γνώμονα την προώθηση της κοινωνικής συνοχής στη βάση των αρχών της αειφόρου ανάπτυξης.⁸⁹

Οι στόχοι που τίθενται από τα ΕΔΕΤ της ΕΕ, τα οποία συγχρηματοδοτούν το ΕΣΠΑ πραγματοποιούνται μέσω των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων, τα οποία συνιστούν προγράμματα με πολυετή ορίζοντα και είναι συνδεδεμένα με μια σειρά τομέων ή και συγκεκριμένων γεωγραφικών περιφερειών. Ακολουθώς περιγράφονται τα κυρία Επιχειρησιακά Προγράμματα, τα οποία συνδέονται με τους στόχους της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης.⁹⁰

2.3.1 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΕΠ) Ψηφιακή Σύγκλιση - ΕΣΠΑ 2007-2013

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ψηφιακή Σύγκλιση εντάχθηκε στις χρηματοδοτικές προτεραιότητες στο ΕΣΠΑ για την προγραμματική περίοδο 2007-2013 λόγω της διαπίστωσης, ότι στην Ελλάδα οι ΤΠΕ τυγχάνουν αξιοσημείωτα μικρότερης αξιοποίησης εν συγκρίσει με τα υπόλοιπα κράτη μέλη της ΕΕ. Ειδικότερα,

⁸⁸ www.espa.gr, *ΕΣΠΑ 2014-2020*, 2019. Διαθέσιμο στο: <https://www.espa.gr/el/Pages/staticESPA2014-2020.aspx> [τελευταία πρόσβαση 02.11.2021].

⁸⁹ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ & ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ, *Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης – ΕΣΠΑ 2014-2020*, 2014, σελ. 6-7. Διαθέσιμο στο: https://www.espa.gr/el/library/PA_ESPA_2014_2020.pdf [τελευταία πρόσβαση 11.09.2021].

⁹⁰ [Espa.gr](http://www.espa.gr), *Επιχειρησιακά Προγράμματα*, 2015. Διαθέσιμο στο: <https://www.espa.gr/el/Pages/staticOperationalProgrammes.aspx> [τελευταία πρόσβαση 01.09.2021].

διαπιστώθηκε, ότι οι ΤΠΕ δεν συνέβαλαν ουσιαστικά στο να βελτιωθεί η παραγωγικότητα της χώρας ή η ποιότητα ζωής των πολιτών και ως εκ τούτου ο απώτερος στόχος του εν λόγω ΕΠ ήταν η συμβολή στην επίτευξη της ψηφιακής σύγκλισης της χώρας με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Το ΕΠ επικεντρώθηκε στο να εφαρμόσει μια εξατομικευμένη αναπτυξιακή στρατηγική, η οποία ήταν εστιασμένη στους ανταγωνιστικότερους τομείς της ελληνικής οικονομίας συμπεριλαμβανομένου του τουρισμού, της ναυτιλίας, του πολιτισμού και του αθλητισμού.⁹¹ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, το αναπτυξιακό όραμα του ΕΠ Ψηφιακή Σύγκλιση ήταν η πραγματοποίηση του ψηφιακού άλματος στην παραγωγικότητα και στην ποιότητα ζωής.⁹²

Όσον αφορά το συνολικό συγχρηματοδοτούμενο προϋπολογισμό αυτός ανήλθε σε 1,07 δις ευρώ. Τα 860 εκατ. ευρώ εκ του συνολικού προϋπολογισμού χρηματοδοτήθηκαν από την κοινοτική συνδρομή και τα υπόλοιπα 215 εκατ. ευρώ από την εθνική συμμετοχή. Περαιτέρω, βάσει εκτιμήσεων, επρόκειτο να δαπανηθεί το διόλου ευκαταφρόνητο ποσό των 72 εκατ. ευρώ από εθνικούς πόρους, προκειμένου να καλυφθούν οι δαπάνες που δεν ήταν συγχρηματοδοτούμενες από την ΕΕ, συμπεριλαμβανομένων απαλλοτριώσεων, προβλεπόμενων εσόδων κ.λπ.. Τέλος, το ύψος της ιδιωτικής συμμετοχής εκτιμήθηκε στα 320 εκατ. ευρώ, με τους συνολικούς πόρους που διατέθηκαν για την υλοποίηση του ΕΣΠΑ 2007-2013 να ανέρχονται σε 1,47 δις ευρώ.⁹³

Προκειμένου να επιτευχθεί ο στρατηγικός στόχος του επιχειρησιακού προγράμματος τέθηκαν δύο άξονες χρηματοδοτικής προτεραιότητας ως ακολούθως:

1. Βελτίωση της Παραγωγικότητας μέσω της Αξιοποίησης των ΤΠΕ,

προτεραιότητα που περαιτέρω εξειδικεύθηκε σε 4 στόχους:

- Ενίσχυση της χρήσης των ΤΠΕ από τις επιχειρήσεις.

⁹¹ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 'Ψηφιακή σύγκλιση'*, 2007. Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/regional_policy/el/atlas/programmes/2007-2013/greece/operational-programme-digital-convergence [τελευταία πρόσβαση 01.09.2021].

⁹² 2007-2013.espa.gr, *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα: Ψηφιακή Σύγκλιση*, Αθήνα, 2007. Διαθέσιμο στο: http://2007-2013.espa.gr/elibrary/Episimo_Keimeno_EP_Psifiaki_Syglisi.pdf [τελευταία πρόσβαση 01.09.2021].

⁹³ 2007-2013.espa.gr, *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα: Ψηφιακή Σύγκλιση*, όπ. π. · Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 'Ψηφιακή σύγκλιση'*, όπ. π.

- Χρήση των ΤΠΕ για την παροχή ψηφιακών υπηρεσιών προς την επιχείρηση, αλλά και τη βελτίωση της παραγωγικότητας της Δημόσιας Διοίκησης.
- Ενίσχυση του κλάδου των ΤΠΕ στην ελληνική οικονομία.
- Ενίσχυση της επιχειρηματικότητας σε μια σειρά τομέων της οικονομίας, που αξιοποιούν τις ΤΠΕ.

2. ΤΠΕ και βελτίωση της καθημερινής ζωής των πολιτών, προτεραιότητα που περαιτέρω εξειδικεύθηκε στους ακόλουθους στόχους:

- Διασφάλιση της ισότητας των πολιτών στην πρόσβαση, στη χρήση, αλλά και γνώση των ΤΠΕ.
- Αύξηση των δημοσίων υπηρεσιών, που παρέχονται ψηφιακά.
- Εξάλειψη του λεγόμενου «ψηφιακού χάσματος», το οποίο οφείλεται σε ορισμένους δημογραφικούς παράγοντες όπως η ηλικία και το φύλο, καθώς και στη γεωγραφική θέση.
- Απαραίτητος εξορθολογισμός και ψηφιοποίηση των δημοσίων υπηρεσιών που τυγχάνουν μεγαλύτερης χρήσης, καθώς και εκείνων που παρέχονται από τους ΟΤΑ.
- Ενθάρρυνση της συμμετοχής των πολιτών σε κοινοτικές δραστηριότητες μέσω της ανάπτυξης ψηφιακών εφαρμογών, οι οποίες απευθύνονται σε Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις.
- Προώθηση της εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Ανάπτυξη ψηφιακών εφαρμογών και υπηρεσιών, οι οποίες διασφαλίζουν την ισότιμη πρόσβαση των γυναικών και των ατόμων με αναπηρίες.⁹⁴

Όσον αφορά την πρόοδο υλοποίησης, όπως αποτυπώνεται και στον Πίνακα 1, τα ποσοστά απορρόφησης των σχετικών κονδυλίων υπερέβησαν κάθε προσδοκία, εφόσον άγγιξαν το απόλυτο.

⁹⁴ Στα ίδια.

Πίνακας 1. Πρόοδος υλοποίησης ΕΠ «Ψηφιακή Σύγκλιση»⁹⁵

Τελευταία ενημέρωση: 31/3/2017 Ποσό σε χιλ. €

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ	ΔΕΣΜΕΥΣΗ	ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗ							
		ΠΡΟΣΚΛΗΣΕΙΣ		ΕΝΤΑΣΕΙΣ		ΣΥΜΒΑΣΙΟΠΟΙΗΣΗ		ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΘΕΙΣΣΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ	
		Συνολική Δημ. Δαπάνη	Ποσοστό ενεργοποίησης (%)	Συγχρημ./νη Δημ. Δαπάνη	Ποσοστό ενταγμένων έργων (%)	Συγχρημ./νη Δημ. Δαπάνη	Ποσοστό Νομικών Δεσμεύσεων (%)	Συγχρημ./νη Δημ. Δαπάνη (Κοινοτική + Εθνική)	Ποσοστό Πραγμ./ων Δαπανών (Συγχρ./νη Δημόσια Δαπάνη) (%)
Α.Π. 01: Βελτίωση της παραγωγικότητας με αξιοποίηση των ΤΠΕ	152.800	1.014.874	664,18%	167.898	109,88%	167.898	109,88%	164.646	107,75%
Α.Π. 02: ΤΠΕ και βελτίωση της ποιότητας ζωής	428.000	1.750.361	408,96%	488.162	114,06%	488.163	114,06%	478.879	111,89%
Α.Π. 03: Τεχνική Υποστήριξη Εφαρμογής	24.200	33.442	138,19%	27.375	113,12%	27.375	113,12%	27.369	113,10%
ΣΥΝΟΛΑ	605.000	2.798.678	462,59%	683.435	112,96%	683.436	112,96%	670.893	110,89%

2.3.2 Πρόγραμμα Μεταρρύθμιση Δημόσιου Τομέα - ΕΣΠΑ 2014-2020

Ένα άλλο εμβληματικό ΕΠ ήταν και η Μεταρρύθμιση του Δημόσιου Τομέα (ΜΔΤ), που συμπεριλήφθηκε μεταξύ των κύριων χρηματοδοτικών προτεραιοτήτων του ΕΣΠΑ 2014-2020. Το στρατηγικό του όραμα ήταν η ενίσχυση της συνεκτικότητας, του συντονισμού, της ευελιξίας, της εξωστρέφειας και της αποτελεσματικότητας της ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης για την αποκατάσταση της σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ των πολιτών, των επιχειρήσεων και του κράτους μέσω της παροχής πολιτοκεντρικών και συνεχώς αναβαθμιζόμενων υπηρεσιών, αποτελώντας τρόπον τινά έναν εκ των βασικότερων πυλώνων ανάκαμψης της χώρας.⁹⁶

Η ανάδειξη της μεταρρύθμισης του δημόσιου τομέα στις κύριες χρηματοδοτικές προτεραιότητες υπαγορεύτηκε από τις ιδιαίτερα χαμηλές αποδόσεις της ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης σε δείκτες που μεταξύ άλλων αφορούν την «ποιότητα της δημόσιας διοίκησης», τη χρηστοκεντρικότητα των υπηρεσιών

⁹⁵ 2007-2013.espa.gr, *Πρόοδος υλοποίησης ΕΠ «Ψηφιακή Σύγκλιση»*, 2017. Διαθέσιμο στο: http://2007-2013.espa.gr/el/Documents/Poreia_Ylopoihsis_ESPA/MAR2017/170331_Prood_Ylop_EP_04_Psifiaki_Siglisi.pdf [τελευταία πρόσβαση 02.02.2022].

⁹⁶ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ, *Μεταρρύθμιση Δημόσιου Τομέα*, 2014. Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/regional_policy/el/atlas/programmes/2014-2020/greece/2014gr05m2op001 [τελευταία πρόσβαση 02.02.2022].

ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, την αξιοποίηση στρατηγικής διοίκησης των ανθρωπίνων πόρων της Κεντρικής Κυβέρνησης, τη διείσδυση της ευρυζωνικότητας, τη συχνότητα χρήσης του διαδικτύου από τους πολίτες, τη χρήση ηλεκτρονικών συναλλαγών, το βαθμό αξιοποίησης των ηλεκτρονικών προμηθειών και την παροχή ολοκληρωμένων ηλεκτρονικών υπηρεσιών σε πολίτη και επιχείρηση σε σύγκριση με το μέσο όρο των υπολοίπων κρατών μελών της ΕΕ.⁹⁷

Όσον αφορά το συνολικό προϋπολογισμό του ΕΠ, αυτός ανήλθε σε 486.913.882 ευρώ, με την κοινοτική συνδρομή να ανέρχεται σε 377.228.416 ευρώ και την εθνική συμμετοχή σε 109.685.466 ευρώ.⁹⁸

Οι κύριοι στρατηγικοί άξονες του ΕΠ Μεταρρύθμιση Δημόσιου Τομέα περιγράφονται ως ακολούθως:

- Ενίσχυση των οργανωτικών, θεσμικών και επιχειρησιακών ικανοτήτων του δημόσιου τομέα μέσω παρεμβάσεων, που θα πραγματοποιούσαν σημαντικές και ουσιαστικές αλλαγές σε όρους οργάνωσης και λειτουργίας των παρεχόμενων υπηρεσιών προς όφελος του πολίτη και της επιχείρησης.
- Προώθηση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης στην ελληνική Δημόσια Διοίκηση, η οποία συνδυαστικά με ένα πλέγμα δράσεων και πολιτικών θα μετεξελιχθούν στα βασικά εργαλεία για τον μετασχηματισμό των υπαρχουσών διαδικασιών, προκειμένου να βελτιωθεί η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και να ενισχυθεί η αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα της Διοίκησης.
- Ανάπτυξη των ανθρωπίνων πόρων της Δημόσιας Διοίκησης μέσα από τον εξορθολογισμό της κατανομής του ανθρωπίνου δυναμικού, την καλύτερη αξιοποίηση του στελεχιακού δυναμικού, την παροχή αναβαθμισμένης εκπαίδευσης/κατάρτισης, με απώτερο σκοπό την προσωπική ανάπτυξη του

⁹⁷ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Μεταρρύθμιση του Δημόσιου Τομέα» 2014-2020, 2014. Διαθέσιμο στο: https://www.espa.gr/elibrary/Metarrythmisi_Dimosiou_2014GR05M2OP001_1_2_el.pdf [τελευταία πρόσβαση 01.09.2021].

⁹⁸ www.espa.gr, ΕΠ Μεταρρύθμιση Δημόσιου Τομέα, 2016. Διαθέσιμο στο: <https://www.espa.gr/el/Pages/staticOPMetarythmisiDimosiouTomea.aspx> [τελευταία πρόσβαση 01.09.2021].

υπαλληλικού σώματος και την καλύτερη ανταπόκριση του στις αυξημένες και πολυσύνθετες ανάγκες.⁹⁹

Ειδικά όσον αφορά τις εφαρμογές ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, που αποσκοπούσε να προωθήσει το ΕΠ Μεταρρύθμιση Δημόσιου Τομέα, αυτές στόχευαν στο σχεδιασμό ή και αναβάθμιση των πληροφοριακών συστημάτων, προκειμένου να υποστηριχθεί η καλύτερη οργάνωση και λειτουργία της Διοίκησης, η ανάπτυξη νέων ηλεκτρονικών υπηρεσιών για την καλύτερη εξυπηρέτηση πολίτη και επιχείρησης, καθώς και την προώθηση της διαλειτουργικότητας μεταξύ των διαφόρων πληροφοριακών συστημάτων των δημοσίων υπηρεσιών.¹⁰⁰

Βάσει των δημοσιευμένων απολογιστικών στοιχείων, η αξιοποίηση των χρηματοδοτικών πόρων από το ΕΠ ΜΔΤ έως και το έτος 2021 έχει συμβάλει στην αναβάθμιση της λειτουργίας πέντε φορέων του Δημόσιου Τομέα μέσω της χρήσης πληροφοριακών συστημάτων, συμπεριλαμβανομένου των Υπουργείων Οικονομικών και Υγείας, της Πολεοδομίας και της ΓΓΠΣ, στη διαλειτουργικότητα μεταξύ διαφόρων μητρώων που τηρούνται από τη Δημόσια Διοίκηση, συμπεριλαμβανομένου του Δημοτολογίου, του Μητρώου Αστυνομικών Ταυτοτήτων, του Μαθητολογίου (My School), του μητρώου ανέργων και δικαιούχων Κοινωνικού Τιμολογίου, του Πληροφοριακού Συστήματος του Υπουργείου Υγείας (BI Health) με τα Νοσοκομεία κ.ά., την ολοκλήρωση 11 έργων ΤΠΕ για την υποστήριξη της αναβάθμισης της λειτουργίας ορισμένων τομέων προτεραιότητας του Επιχειρησιακού Προγράμματος και την παροχή ψηφιακών υπηρεσιών προς πολίτες και επιχειρήσεις συμπεριλαμβανομένου του Εθνικού Ληξιαρχείου, της Ηλεκτρονικής Πολεοδομίας, του Ολοκληρωμένου Συστήματος Διαχείρισης Δικαστικών Υποθέσεων, του Πληροφοριακού Συστήματος Υποστήριξης των Επιχειρησιακών Λειτουργιών Μονάδων Υγείας του ΕΣΥ κ.ά.¹⁰¹

⁹⁹ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Μεταρρύθμιση του Δημόσιου Τομέα» 2014-2020, όπ. π.

¹⁰⁰ www.espa.gr, *ΕΠ Μεταρρύθμιση Δημόσιου Τομέα*, όπ. π.

¹⁰¹ ΗΜΕΡΗΣΙΑ, «ΕΣΠΑ: Ο απολογισμός 2021 του ΕΠ Μεταρρύθμιση Δημόσιου Τομέα», 14.01.2022. Διαθέσιμο στο: https://www.imerisia.gr/epiheiriseis/32514_espa-o-apologismos-2021-toy-ep-metarrythmisi-dimosioy-tomea [τελευταία πρόσβαση 14.01.2022].

2.4 Εμβληματικά Προγράμματα/ Έργα

Περαιτέρω, σκόπιμη κρίνεται η παρουσίαση ορισμένων εμβληματικών πληροφοριακών έργων/προγραμμάτων, που κατά καιρούς αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο της ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης. Ένα από τα πρώτα έργα που θεσμοθετήθηκαν ήταν και το Πρόγραμμα «ΠΟΛΙΤΕΙΑ», στους διακηρυκτικούς στόχους, του οποίου περιλαμβάνεται η μεταρρύθμιση και ο εκσυγχρονισμός της ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης¹⁰² μέσω της εισαγωγής νέων συστημάτων οργάνωσης και της αξιοποίησης των νέων τεχνολογιών (άρθρο 1). Σε αυτό το πλαίσιο προβλέπεται η εκπόνηση και επικαιροποίηση του Προγράμματος Πολιτεία σε τριετή βάση, που επί της ουσίας συνιστά το Εθνικό Σχέδιο Δράσεων για τη Δημόσια Διοίκηση και εγκρίνεται από το Υπουργικό Συμβούλιο.

Στην κατεύθυνση της αναβάθμισης των παρεχόμενων δημοσίων υπηρεσιών, το Πρόγραμμα Πολιτεία κινείται στους ακόλουθους άξονες:¹⁰³

1. Αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχόμενων δημοσίων υπηρεσιών.
2. Βελτίωση της αποτελεσματικότητας των οργανισμών του Δημόσιου Τομέα μέσω της εισαγωγής στόχων αποτελεσματικότητας και δεικτών αποδοτικότητας για τη μετεξέλιξη της διοίκησης σε μια υγιή και παραγωγική δύναμη, η οποία δύναται να συμβάλει καίρια στην κατεύθυνση της οικονομικής ανάπτυξης και της κοινωνικής ευημερίας.
3. Απλούστευση και ενιαιοποίηση του υφιστάμενου νομοθετικού πλαισίου για την ανατροπή της εικόνας πολυπλοκότητας, η οποία ενισχύεται από το πολυδαίδαλο θεσμικό πλαίσιο μέσω της θέσπισης και εφαρμογής των αρχών της καλής νομοθέτησης για την εγγύηση αφενός της ποιότητας των νέων νομοθετικών ρυθμίσεων και αφετέρου της απλούστευσης και κωδικοποίησης των υφιστάμενων.

¹⁰² ν. 2880/2001 «Πρόγραμμα "ΠΟΛΙΤΕΙΑ" για τη μεταρρύθμιση και τον εκσυγχρονισμό της Δημόσιας Διοίκησης και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 9 Α'/30.01.2001).

¹⁰³ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ, *Πρόγραμμα Πολιτεία*. Διαθέσιμο στο: <https://www.ypes.gr/programma-politeia/> [τελευταία πρόσβαση 01.09.2021].

4. Καθιέρωση των συλλογικών διαπραγματεύσεων για την προαγωγή του διαλόγου και την ενίσχυση των δικαιωμάτων των εργαζομένων στη δημόσια διοίκηση.
5. E-government: για τη μέγιστη αξιοποίηση των δυνατοτήτων που παρέχει η σύγχρονη ηλεκτρονική τεχνολογία. Στην ίδια κατεύθυνση κινήθηκε και η ολοκλήρωση του πιλοτικού προγράμματος «ΣΥΖΕΥΞΙΣ», που συνιστά το εσωτερικό δίκτυο (intranet) της Δημόσιας Διοίκησης και αποσκοπεί στην ηλεκτρονική σύνδεση του συνόλου των δημόσιων φορέων και η καθιέρωση του ηλεκτρονικού πρωτοκόλλου στους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ).
6. Μετάβαση σε μια Διοίκηση, η οποία χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα και κοστίζει λιγότερο μέσω της ανάπτυξης επιχειρησιακών προγραμμάτων, στο πλαίσιο των οποίων οι δημόσιοι φορείς οφείλουν να προσδιορίσουν και να μειώσουν τα πραγματικά κόστη λειτουργίας τους και μέσω της κατάρτισης προϋπολογισμών, που συνδέουν την κατανομή των δημόσιων πόρων με τα επιτευχθέντα αποτελέσματα. Επιπλέον, προκρίνεται η αντικατάσταση των κριτηρίων των αυξητικών ή σταθερών δημοσίων δαπανών από την πραγματοποίηση των ουσιαστικών αναλύσεων κόστους.
7. Αναδιοργάνωση της Δημόσιας Διοίκησης, προκειμένου να δημιουργηθούν ευέλικτα οργανωτικά σχήματα, που διέπονται από τις αρχές της διοικητικής επιστήμης και αναβάθμιση του υπαλληλικού δυναμικού μέσω της δημοσίευσης του προσοντολογίου και της δέσμευσης των δημόσιων φορέων να ανακαταναείμουν τις θέσεις εργασίας για την αύξηση των ποσοστών υπαλλήλων με εκπαιδευτικό υπόβαθρο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Παράλληλα, προωθείται η επιμόρφωση των υπαλλήλων σε θέματα, που αφορούν τις νέες τεχνολογίες και τη διοίκησης και η υλοποίηση του συστήματος Αξιολόγησης Υπαλλήλων στη βάση του επιταχυνόμενου αποτελέσματος.
8. Ενίσχυση της αποκέντρωσης μέσω της μεταφοράς αρμοδιοτήτων στην Αυτοδιοίκηση, έχοντας ως κύριο γνώμονα τη δυνατότητα ολοκλήρωσης των

ποικίλων διοικητικών υποθέσεων στο επίπεδο εκείνο, που βρίσκεται εγγύτερα στον πολίτη.

9. Ενίσχυση της διαφάνειας και προώθηση της εφαρμογής της αρχής του ελέγχου μέσω της εισαγωγής των νέων ηλεκτρονικών τεχνολογιών, της απλούστευσης των διοικητικών διαδικασιών και της αναμόρφωσης της νομοθεσίας.¹⁰⁴

Ένα άλλο προεξέχον πρόγραμμα ηλεκτρονικής διακυβέρνησης είναι το ΣΥΖΕΥΞΙΣ, ένα δίκτυο πρόσβασης και κορμού, που αποσκοπεί να αναπτύξει και να εκσυγχρονίσει την τηλεπικοινωνιακή υποδομή της Δημόσιας Διοίκησης για την κάλυψη του συνόλου των αναγκών των φορέων της. Το εν λόγω έργο είναι ευρείας κλίμακας και καλύπτει το σύνολο της Ελληνικής Επικράτειας εξυπηρετώντας 4.500 σημεία στην κατεύθυνση της αναβάθμισης της επικοινωνίας μεταξύ των δημόσιων υπηρεσιών, καθώς και της ενοποίησης της παρεχόμενης εξυπηρέτησης στους πολίτες μέσω της χρησιμοποίησης αυτοματοποιημένων και φιλικών προς τον χρήστη συστημάτων για την πληροφόρηση και διεκπεραίωση συναλλαγών με το Δημόσιο.¹⁰⁵

Το ΣΥΖΕΥΞΙΣ διαδραματίζοντας το ρόλο του Εθνικού Δικτύου της Δημόσιας Διοίκησης μεταξύ άλλων αποσκοπεί:

- Να διασυνδέσει σε Ενιαίο Δίκτυο Δεδομένων, τηλεφωνίας, προηγμένων υπηρεσιών φωνής, διαδικτύου και εικόνας, καθώς και τηλεματικών υπηρεσιών τους φορείς της Δημόσιας Διοίκησης.
- Να παρέχει ένα σύνολο ευρυζωνικών διαδικτυακών υπηρεσιών και υπηρεσιών ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.
- Να καταστεί σε Διαδικτυακή Πύλη, που παρέχει υπηρεσίες προστιθέμενης αξίας (επί παραδείγματι υπηρεσίες καταλόγου, καθώς επίσης και εφαρμογές τηλεδιάσκεψης ή τηλεεκπαίδευσης).¹⁰⁶

¹⁰⁴ Στο ίδιο.

¹⁰⁵ Για περισσότερα βλ. <http://www.syzefxis.gov.gr/>

¹⁰⁶ ΣΥΖΕΥΞΙΣ, *Περιγραφή Έργου*. Διαθέσιμο στο: <http://www.syzefxis.gov.gr/node/2> [τελευταία πρόσβαση 01.09.2021].

Η λειτουργία του ξεκίνησε στις αρχές του 2006 σε συνέχεια της αρχικής επιλογής των αναδόχων του έργου μέσω διεθνούς ανοιχτού διαγωνισμού, ενώ αυτό χρηματοδοτούνταν από το Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (ΚΠΣ). Η ολοκλήρωση του έργου προβλέπονταν για το έτος 2008, ενώ ακολούθως η λειτουργία του παρατάθηκε για ένα έτος. Απαραίτητη προϋπόθεση, προκειμένου να συνεχίσει το έργο να λειτουργεί αδιάλειπτα ήταν ο έγκαιρος σχεδιασμός και η υλοποίηση όλων εκείνων των απαραίτητων ενεργειών για την προκήρυξη και κατακύρωση ενός διεθνούς ανοιχτού διαγωνισμού. Παρά την ολοκλήρωση της απαιτούμενης μελέτης από τη δημόσια εταιρεία «Κοινωνία της Πληροφορίας ΑΕ» (ΚτΠ Α.Ε.) για την ωρίμανση του ΣΥΖΕΥΞΙΣ, κάτι τέτοιο δεν επετεύχθη.¹⁰⁷

Το έργο ήρθε ξανά στο προσκήνιο το 2019, οπότε υλοποιήθηκαν οι απαιτούμενες διαδικασίες για την ολοκλήρωση του ΣΥΖΕΥΞΙΣ II με την υπογραφή των συμβάσεων για τις κεντρικές υποδομές και υπηρεσίες του.¹⁰⁸ Η παρούσα φάση αντιπροσωπεύει το τελικό στάδιο του έργου με το συνολικό προϋπολογισμό να αγγίζει τα 700 εκατ. ευρώ. Αναμένεται ότι η ολοκλήρωση του έργου θα συμβάλει σημαντικά σε σημαντική ετήσια εξοικονόμηση δημόσιων πόρων για τηλεπικοινωνιακές δαπάνες, η οποία συνολικά εκτιμάται στα 150 εκατ. ευρώ. Ωστόσο, οι εκτιμήσεις αυτές είναι σε μεγάλο βαθμό πλασματικές, εφόσον δεν υπήρχαν εκτιμήσεις για το ακριβές ύψος των δαπανών του Δημοσίου για τηλεπικοινωνίες και Internet.¹⁰⁹

Άξιο μνείας είναι και το πρωτοποριακό σύστημα «Αριάδνη», το οποίο αποσκοπεί να αντιμετωπίσει οριστικά την παραβατικότητα στους φορείς κοινωνικής ασφάλισης, η οποία αποτελεί και το λόγο ετήσιων απωλειών που αγγίζουν τα 500 εκατ. ευρώ σε ετήσια βάση. Σημειώνεται ότι τα δεδομένα, που αφορούν σε

¹⁰⁷ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ, Δελτίο Τύπου για ΣΥΖΕΥΞΙΣ, 17.12.2009. Διαθέσιμο στο: <https://www.ypes.gr/deltio-typou-gia-syzeuxis-2/> [τελευταία πρόσβαση 01.09.2021].

¹⁰⁸ Κοινωνία της Πληροφορίας ΑΕ, *Επιστολή Προς: Δημόσιους Φορείς που Εντάσσονται στο ΣΥΖΕΥΞΙΣ II*, 01.10.2020. Διαθέσιμο στο: <https://www.ktpae.gr/wp-content/uploads/2021/03/2020.10.01-%CE%A3%CE%A5%CE%96%CE%95%CE%A5%CE%9E%CE%99%CE%A3-%CE%99%CE%99-%CE%95%CE%BD%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CC%81%CF%81%CF%89%CF%83%CE%B7-%CE%A6%CE%BF%CF%81%CE%B5%CC%81%CF%89%CE%BD-%CE%94%CE%94%CE%A4.pdf> [τελευταία πρόσβαση 01.09.2021].

¹⁰⁹ Κ. ΚΕΤΣΙΕΤΖΗΣ, «Στη μάχη για το "Σύζευξις II" οι τηλεπικοινωνιακοί πάροχοι», *Capital.gr*, 05.03.2020. Διαθέσιμο στο: <https://www.capital.gr/epixeiriseis/3415250/sti-maxi-gia-to-suzeuxis-ii-oi-tilepikoinoniakoi-paroxoi> [τελευταία πρόσβαση 21.09.2021].

πραγματικά και νομικά γεγονότα της προσωπικής κατάστασης του πολίτη όπως γεννήσεις, διαζύγια, γάμοι και θάνατοι είναι καταγεγραμμένα στα Ληξιαρχεία των οικείων δήμων. Εν συνεχεία, οι ασφαλιστικοί και προνοιακοί φορείς χρησιμοποιούν αυτά τα δεδομένα, προκειμένου να εκδώσουν συντάξεις και λοιπά επιδόματα. Ωστόσο, στα μειονεκτήματα της όλης διαδικασίας συγκαταλέγεται η ελλειμματική μηχανογράφηση από πλευράς Ασφαλιστικών Ταμείων και Ληξιαρχείων και η έλλειψη διαλειτουργικότητας μεταξύ των συστημάτων των Ληξιαρχείων, των Ασφαλιστικών Ταμείων και της ΓΓΠΣ, που επί τους ουσίας παρεμποδίζουν την ροή πληροφόρησης και καθιστούν το υφιστάμενο σύστημα τυφλό.¹¹⁰

Το σύστημα «Αριάδνη», που θα λάβει χρηματοδότηση από πόρους προερχόμενους από το Ταμείο Ανάκαμψης, αποσκοπεί να θεραπεύσει τις ως άνω αδυναμίες, θέτοντας τέλος στην παραβατικότητα εργασιακού χαρακτήρα και τροφοδοτώντας τις δημόσιες υπηρεσίες με δεδομένα, που σχετίζονται με τη φορολογία των μισθωτών υπηρεσιών. Αναμένεται να οδηγήσει στην ενοποίηση των τριών πυλώνων της εργασίας, ήτοι της απασχόλησης, ασφάλισης και φορολογίας, παρέχοντας τη δυνατότητα προσυμπλήρωσης των στοιχείων που εμπεριέχονται στις Αναλυτικές Περιοδικές Δηλώσεις. Η δυνατότητα αυτή θα απαλλάξει τις επιχειρήσεις και τις επιμέρους υπηρεσίες του Υπουργείου Εργασίας από πρόσθετα διοικητικά βάρη, που συνδέονται με τη συμπλήρωση, υποβολή και παραλαβή των δηλώσεων, ενώ ταυτοχρόνως θα επιτρέψει το φιλτράρισμα των δηλωθέντων στοιχείων κατά την πραγματοποίηση επιτόπιων ελέγχων από τους ελεγκτές της Επιθεώρησης Εργασίας.¹¹¹

Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι πέρα από τις παραπάνω υπηρεσίες ή συστήματα, υπάρχει πληθώρα έργων, που δεν επέφεραν τα επιθυμητά αποτελέσματα, εφόσον είτε δεν ολοκληρώθηκαν, είτε εγκαταλείφθηκαν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Εθνική Πύλη ΕΡΜΗΣ, που σχεδιάστηκε ως η κύρια ηλεκτρονική πύλη της Δημόσιας

¹¹⁰ Taxheaven.gr, Υπουργείο Εργασίας - Σύστημα «ΑΡΙΑΔΝΗ» ή αλλιώς πως θα μειωθεί η ανεργία των συμβολαιογράφων, 2012. Διαθέσιμο στο: <https://www.taxheaven.gr/news/10957/ypourgeio-ergasias-systhma-ariadnh-h-alliws-pws-oi-meiwsei-h-anageria-twn-symbolaiografwn> [τελευταία πρόσβαση 21.09.2021].

¹¹¹ Α. ΜΑΡΙΝΗ, «Αριάδνη: Το σύστημα παρακολούθησης της αγοράς εργασίας που θα ενοποιεί απασχόληση με ασφάλιση», *insider.gr*, 29.10.2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.insider.gr/tax-labour/196612/ariadni-systima-parakoloythisis-tis-agoras-ergasias-poy-tha-enopoiei-apasholisi> [τελευταία πρόσβαση 01.12.2021] · Κ. ΠΑΠΑΔΗΣ, «Η «ΑΡΙΑΔΝΗ» στη μάχη κατά της αδήλωτης και ανασφάλιστης εργασίας», *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 31.10.2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.ot.gr/2021/10/31/forologia/ergasiaka-asfalistika/i-ariadni-sti-maxi-kata-tis-adilotis-kai-anasfalistis-ergasias/> [τελευταία πρόσβαση 01.12.2021].

Διοίκησης. Η τελευταία συνιστά ένα σύστημα κορμού και αναφοράς, ενώ παράλληλα αποτελεί Κέντρο Ενιαίας Εξυπηρέτησης στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού δικτύου EUGO¹¹², υπό την έννοια ότι παρέχει στον πολίτη πληροφορίες ως προς το ισχύον πλαίσιο για τη δραστηριοποίηση στον τομέα των υπηρεσιών, αλλά και τον τρόπο ηλεκτρονικής διεκπεραίωσης των διοικητικών διαδικασιών. Παρά το γεγονός ωστόσο, ότι η πύλη εξακολουθούσε να παρέχει πληροφόρηση για τις διαδικασίες του Δημοσίου και τη δυνατότητα υποβολής ηλεκτρονικής αίτησης για την έκδοση πιστοποιητικών ή ακόμα και την δυνατότητα επιτόπιας έκδοσης ορισμένων εξ αυτών, παρατηρήθηκαν καθυστερήσεις και διακοπές σε όρους ανάπτυξης και επικαιροποίησης του περιεχομένου της λόγω της ανυπαρξίας προσωπικού και χρηματοδοτικών πόρων σε συνέχεια λήξης της χρηματοδότησής της. Τα ζητήματα αυτά που ανέκυψαν στη λειτουργία της πύλης αναδεικνύουν το βασικό ζήτημα που εντοπίζεται διαχρονικά στην ανάπτυξη της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης και τη χρήση των ΤΠΕ στην ελληνική Δημόσια Διοίκηση, που δεν είναι άλλο από τον ελλιπή σχεδιασμό για τη βιωσιμότητα των πληροφοριακών συστημάτων και έργων.¹¹³ Το πρόβλημα επιτείνεται από το γεγονός, ότι σημαντικό μέρος της χρηματοδότησης των έργων πληροφορικής προέρχονταν από κοινοτικά κονδύλια, με αποτέλεσμα αυτά να εγκαταλείπονται μετά το πέρας της χρηματοδότησης τους από την ΕΕ. Έτσι, απωλέστηκε μια σημαντική ευκαιρία να αποτελέσουν αυτά τα έργα μια σημαντική παρακαταθήκη σε όρους τεχνογνωσίας τόσο για τον ιδιωτικό, όσο και για το δημόσιο τομέα.¹¹⁴

¹¹² Για περισσότερα βλ. http://www.ec.europa.eu/internal_market/eu-go/

¹¹³ Δ. ΣΠΙΝΕΛΛΗΣ κ.ά., Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση στην Ελλάδα Επιτυχίες, Προβλήματα και ο Δρόμος Προς τον Ψηφιακό Μετασχηματισμό, όπ. π., σελ. 35.

¹¹⁴ Θ. ΚΑΡΟΥΝΟΣ, Πώς μπορεί να βελτιωθεί η ποιότητα των έργων πληροφορικής στο δημόσιο τομέα; Ποιες είναι οι βασικές παθογένειες; Ποιες είναι οι βασικές αλλαγές που προτείνετε;, *Newsletter του ΤΟΜΔΔΑ της ΕΕΔΕ*, Νο. 002, 2016, σελ. 6. Διαθέσιμο στο: https://www.cosmo-one.gr/wp-content/uploads/2017/01/TOMDDA_onPublicManagement_Issue2.pdf [τελευταία πρόσβαση 14.11.2021].

Κεφάλαιο 3. Ανοικτή Διακυβέρνηση

3.1 Πρόγραμμα Δι@ύγεια & Υπερδιαύγεια

Από την έναρξη της οικονομικής και δημοσιονομικής κρίσης, που έπληξε τη χώρα, παρατηρήθηκε μια σειρά πρωτοβουλιών για την εξυγίανση του δημόσιου τομέα μέσω της ανάπτυξης ενός πλέγματος νέων εξειδικευμένων θεσμών, επί παραδείγματι Ανεξάρτητων Αρχών, εισαγγελικών αρχών, καθώς και υπηρεσιών αφιερωμένων στην καταπολέμηση της διαφθοράς στο πλαίσιο του Προγράμματος Διαφάνειας.¹¹⁵ Σε αυτή την κατεύθυνση κινήθηκε και η νομοθέτηση ενός συστήματος για την ενίσχυση της διαφάνειας της λειτουργίας των δημοσίων φορέων τον Ιούλιο του 2010. Πρόκειται για το Πρόγραμμα «Δι@ύγεια», που θεσπίστηκε με το ν. 3861/2010¹¹⁶ και προέβλεπε την υποχρεωτικότητα της ανάρτησης του συνόλου των διοικητικών πράξεων, αλλά και των δημοσίων συμβάσεων που καταρτίζουν τα κυβερνητικά, διοικητικά και αυτοδιοικητικά όργανα στο διαδίκτυο. Η θέσπιση του Διαύγεια αποτέλεσε σημαντική θεσμική πρωτοβουλία, καθώς και την πρώτη επουσιώδη μεταρρύθμιση για την ενίσχυση της διαφάνειας στη χώρα, ενώ έχει τύχει σημαντικής αναγνώρισης διεθνώς ως «καλή πρακτική».¹¹⁷

Όπως αποτυπώνεται στην Αιτιολογική Έκθεση του ν. 3861/2010, το σύστημα Δι@ύγεια επιχειρεί να επιτύχει τη μέγιστη δυνατή δημοσιότητα της δράσης της διοίκησης με την ευρεία έννοια, αλλά και να διευκολύνει την πρόσβαση του πολίτη

¹¹⁵ Δ. ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ, Η καταπολέμηση της διαφθοράς στην Ελλάδα πριν και μετά την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης: επιτυχίες και αποτυχίες, σε: Β. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ, *Μεταρρυθμίσεις στη Δημόσια Διοίκηση και Ανάπτυξη: Εμπειρίες & Προτάσεις, Πρακτικά Συνεδρίου, 8-9 Φεβρουαρίου 2016*, Αθήνα: Γραφείο Προϋπολογισμού του Κράτους στη Βουλή, 2016, σ.σ. 15-157.

¹¹⁶ ν. 3861/2010 «Ενίσχυση της διαφάνειας με την υποχρεωτική ανάρτηση νόμων και πράξεων των κυβερνητικών, διοικητικών και αυτοδιοικητικών οργάνων στο διαδίκτυο «Πρόγραμμα Διαύγεια» και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α' 112/13.07.2010).

¹¹⁷ EUROPEAN COMMISSION, *First Anti-Corruption Report*, Annex: Greece, Βρυξέλλες, 3 Φεβρουαρίου 2014, COM(2014) 38 final, σελ. 5. Διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/anti-corruptionreport/docs/2014_acr_greece_chapter_en.pdf [τελευταία πρόσβαση 11.11.2021] · Μ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ/ Α. ΒΟΥΝΑΤΣΟΥ Α. και Α. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ, Οδηγός καταπολέμησης της διαφθοράς σε κράτος και επιχειρήσεις, Ειδική Έκθεση, Παρατηρητήριο Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος του ΣΕΒ. *Οικονομία & Επιχειρήσεις*, τεύχ. 11, 2017, Διαθέσιμο στο: https://segm.gr/wp-content/uploads/2017/11/Special_Report_DIAFTHORA_25_7_2017.pdf [τελευταία πρόσβαση 02.11.2021].

στη δημόσια πληροφορία. Η καινοτομία αυτή έρχεται να σηματοδοτήσει αφενός μια σημαντική στροφή στην πολιτικό-διοικητική κουλτούρα και αφετέρου τη μετάβαση σε ένα μοντέλο, που προσιδιάζει σε εκείνο της «ανθρωποκεντρικής» Δημόσιας Διοίκησης, στο πεδίο των σχέσεων κράτους-πολιτών. Η «Δι@ύγεια» αποσκοπεί στην ενίσχυση της προβλεψιμότητας της κρατικής δράσης, τη θωράκιση της διαφάνειας στη σφαίρα του δημόσιου βίου και την προώθηση της συμμετοχικής διαδικασίας και τη διασφάλιση της συναίνεσης των πολιτών στη βάση του τριπτύχου ευθύνη-λογοδοσία-υπευθυνότητα των οργάνων της διοίκησης. Τέλος, η θεσμοθέτηση της κινείται και στην κατεύθυνση της προάσπισης θεμελιωδών συνταγματικών δικαιωμάτων συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος στην πληροφόρηση και του δικαιώματος συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας.¹¹⁸ Ειδικά στην περίπτωση των μη δημοσιευτέων στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως διοικητικών πράξεων, η ολοκλήρωση της ανάρτησή τους στη «Δι@ύγεια», μέσω της αυτόματης απόδοσης Αριθμού Διαδικτυακής Ανάρτησης (ΑΔΑ), επί της ουσίας ανάγεται σε όρο εκτελεστότητάς τους.¹¹⁹

Επιπρόσθετα, αναπτύχθηκε μια μηχανή για την αναζήτηση των ανοικτών δημόσιων δεδομένων, το λεγόμενο πρόγραμμα Υπερδιαύγεια¹²⁰, στο οποίο εμπεριέχεται το σύνολο των ελληνικών εγγράφων της ανοιχτής διακυβέρνησης, στα οποία περιλαμβάνονται τα στοιχεία και οι πληροφορίες για την υποβολή και σύναψη δημοσίων συμβάσεων, με την παροχή της δυνατότητας αναζήτησης τους στο πρόγραμμα. Όπως αναφέρεται στο διαδικτυακό ιστότοπο της Δι@ύγειας, η Ενιαία Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Συμβάσεων (ΕΑΑΔΗΣΥ) κάνει χρήση των υπηρεσιών αυτών, προκειμένου να ανακτήσει και να αναλύσει τις δραστηριότητες σύναψης των δημοσίων συμβάσεων. Η δημιουργία της πύλης αποσκοπεί να προωθήσει τη διαφάνεια, αλλά και να ενθαρρύνει τη χρήση των δημόσιων δεδομένων. Ωστόσο, από αναφορές των ελεγκτικών οργάνων, προκύπτει ότι η ανάρτηση των προσφορών, συμβάσεων και λοιπών πράξεων (π.χ. κατακυρώσεων) από τις Αναθέτουσες Αρχές

¹¹⁸ Άρθρο 5Α παρ. 1 και 2 Σ

¹¹⁹ Α. ΕΛΕΥΘΕΡΑΚΗ/ Δ. ΣΙΑΧΑΜΗ, *Καινοτόμο Εργαστήριο, «Πρόγραμμα Δι@ύγεια: Παρόν και Μέλλον της Διαφάνειας στο Δημόσιο Βίο»*, Έκθεση Πολιτικής Συμπεράσματα και Προτάσεις, Αθήνα: Υπουργείο Διοικητικής Μεταρρύθμισης & Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης, σελ. 15-17. Διαθέσιμο στο: https://www.ekdd.gr/images/ektheseis_politikis/Policy_Paper_Diavgeia_2.pdf [τελευταία πρόσβαση 01.12.2021].

¹²⁰ UltraCl@rity

δεν πραγματοποιείται πάντα κατά τρόπο συνεπή και αξιόπιστο, ενώ αντίστοιχη είναι και η κατάσταση με το Κεντρικό Ηλεκτρονικό Μητρώο Δημοσίων Συμβάσεων (ΚΗΜΔΗΣ). Επί της παρούσης, φαίνεται πως απουσιάζει κάποιος συγκεκριμένος μηχανισμός ελέγχου για τη συστηματική χρήση της «Δι@ύγειας» και του Μητρώου ΚΗΜΔΗΣ, παρά το γεγονός ότι η συνεπής και αξιόπιστη δημοσίευση των στοιχείων αυτών είναι βαρύνουσας σημασίας. Ειδικά σε επίπεδο ΟΤΑ, έχει καταδειχθεί ότι οι ολιγορίες ως προς την ανάρτηση των δημοσίων συμβάσεων, εν πολλοίς οφείλονται στην ανεπάρκεια σε άρτια εκπαιδευμένο προσωπικό, το οποίο διαθέτει τις απαραίτητες δεξιότητες, ώστε να χρησιμοποιήσει τις ΤΠΕ, με το πρόβλημα να οξύνεται ακόμα περισσότερο στην περίπτωση μικρών δήμων με περιορισμένο εργατικό δυναμικό.¹²¹

Περαιτέρω, η στρατηγική περί δημοσίων συμβάσεων προτείνει, ότι θα πρέπει να αναπτυχθεί ένας ενιαίος διαδικτυακός τόπος, που θα αφορά το σύνολο της λειτουργίας της αγοράς δημοσίων συμβάσεων στη χώρα, καθώς και του υφιστάμενου εθνικού και ευρωπαϊκού νομικού-κανονιστικού πλαισίου. Παρά το γεγονός, ότι η ΕΑΑΔΗΣΥ έχει καταβάλει σημαντική προσπάθεια για την ανάπτυξη ενός διαδικτυακού τόπου, που να καλύπτει μεγάλο εύρος σχετικών πληροφοριών, δεν έχουν συμπεριληφθεί σε αυτόν σύνδεσμοι για διαδικτυακούς τόπους άλλων φορέων, που εμπλέκονται στη διαδικασία προμηθειών.¹²²

Τέλος, τα ζητήματα που αφορούν το Πρόγραμμα Δι@ύγεια ρυθμίζονται εκ νέου στο Κεφάλαιο ΙΑ' με τίτλο «Ψηφιακή Διαφάνεια-Πρόγραμμα Διαύγεια» του ν. 4727/2020¹²³ (άρθρα 75-83), όπου μεταξύ άλλων προσδιορίζεται το πεδίο εφαρμογής της ψηφιακής διαφάνειας, καθορίζονται οι αναρτητέες πράξεις, αποφάσεις, εγκύκλιοι κ.λπ., οι διαδικτυακοί τόποι που αυτές αναρτώνται ανάλογα με τον αρμόδιο φορέα

¹²¹ ΟΟΣΑ, Πρόγραμμα Ελλάδας-ΟΟΣΑ: Τεχνική υποστήριξη για την καταπολέμηση της διαφθοράς, Σχέδιο Δράσης για τη μείωση της διαφθοράς και την ενίσχυση της ακεραιότητας στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ), Διαθέσιμο στο: <https://www.oecd.org/governance/ethics/2.3-draft-action-plan-integrity-greece-local-government-entities-el.pdf> [τελευταία πρόσβαση 21.01.2022].

¹²² ΟΟΣΑ, Πρόγραμμα Ελλάδας – ΟΟΣΑ: Παροχή Τεχνικής Βοήθειας για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς, Αξιολόγηση των μεταρρυθμίσεων για την καταπολέμηση της διαφθοράς στους τομείς των δημοσίων συμβάσεων, της υγείας και της φορολογικής και τελωνειακής διοίκησης, 2018, σελ. 22-26. Διαθέσιμο στο: <https://www.oecd.org/governance/ethics/2.2-assessment-greece-anti-corruption-high-risk-sectors-el.pdf> [τελευταία πρόσβαση 21.01.2022].

¹²³ ν. 4727/2020 «Ψηφιακή Διακυβέρνηση (Ενσωμάτωση στην Ελληνική Νομοθεσία της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/2102 και της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/1024) - Ηλεκτρονικές Επικοινωνίες (Ενσωμάτωση στο Ελληνικό Δίκαιο της Οδηγίας (ΕΕ) 2018/1972) και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 184 Α'/23.09.2020).

έκδοσης τους, ρυθμίζεται η ισχύς των πράξεων, καθώς επίσης ζητήματα που άπτονται της προστασίας απορρήτων και δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ενώ περιγράφεται με λεπτομέρεια η διαδικασία ανάρτησης των πράξεων στο Διαδίκτυο. Τέλος, προβλέπεται η δημοσίευση της εκτέλεσης των προϋπολογισμών των δημοσίων φορέων, ενώ αντίστοιχη υποχρέωση φέρουν και οι πάσης φύσεως μη κερδοσκοπικοί φορείς, που επιχορηγούνται από φορείς της Γενικής Κυβέρνησης, προκειμένου να ενισχυθεί η διαφάνεια των δαπανών τους.

3.2 Περαιτέρω χρήση πληροφοριών & Ανοιχτά δεδομένα

Μια σημαντική έννοια που αναδύεται είναι η «περαιτέρω χρήση των πληροφοριών», ούσα άρρηκτα συνδεδεμένη με το δικαίωμα του πολίτη και της επιχείρησης να αντλήσουν δεδομένα από τους φορείς του δημοσίου και να τα αξιοποιήσουν για εμπορικούς ή μη σκοπούς. Ο δημόσιος τομέας κατά την εκπλήρωση της δημόσιας αποστολής του και στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του είναι επιφορτισμένος με τη συγκέντρωση, παραγωγή, επεξεργασία και διάδοση τεράστιου πλήθους πληροφοριών σε μια ευρεία γκάμα δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανομένων πληροφοριών αμιγώς διοικητικής και νομικής φύσης, οικονομικού, επιχειρηματικού, εκπαιδευτικού και κοινωνικού χαρακτήρα, καθώς και πληροφοριών για τον τουρισμό και άλλα θεματικά πεδία.¹²⁴

Είναι εύλογο, ότι το φάσμα αυτών των δεδομένων έχει τεράστια οικονομική σημασία, ενώ η πρόσβαση σε αυτά και εν γένει η δυνατότητα για ευρύτερη χρήση τους επιφυλάσσει σημαντικό όφελος για πολίτη και επιχείρηση. Η ταχεία μετάβαση προς την Κοινωνία της Πληροφορίας, κατέστη δυνατή λόγω της ραγδαίας ανάπτυξης των νέων τεχνολογιών, της ανάδυσης της ψηφιακής πραγματικότητας και της ευρύτερης διάδοσης της χρήσης του διαδικτύου, που παρέχει σημαντικές δυνατότητες σε όρους πρόσβασης και αξιοποίησης αυτών των δεδομένων. Η παροχή της

¹²⁴ ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, Β' Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών, Τμήμα νομοτεχνικής επεξεργασίας σχεδίων και προτάσεων νόμων, «Έκθεση στο Νομοσχέδιο: Για την περαιτέρω χρήση πληροφοριών του δημόσιου τομέα και ρύθμιση θεμάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης», Αθήνα, 21.02.2006. Διαθέσιμο στο: <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/7b24652e-78eb-4807-9d68-e9a5d4576eff/G-PLIROFOD-epis.pdf> [τελευταία πρόσβαση 21.01.2022].

δυνατότητας για την περαιτέρω χρήση των δεδομένων των δημόσιου τομέα και την αποτελεσματική εκμετάλλευση τους από τις επιχειρήσεις έχει αναγνωριστεί σε επίπεδο ΕΕ ως παράγοντας με σημαντική συμβολή στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης και συνεπώς στην οικονομική ανάπτυξη. Ωστόσο, η πανσπερμία που παρατηρείται σε ρυθμίσεις και πρακτικές των κρατών μελών ως προς την αξιοποίηση τους ορθώνει εμπόδια στο να αξιοποιηθεί πλήρως το οικονομικό αυτό αγαθό, ενώ παράλληλα έχει κριθεί αναγκαίο να περιοριστούν οι στρεβλώσεις στον ανταγωνισμό εντός της κοινοτικής αγοράς.¹²⁵

Προκειμένου να αρθούν οι ανωτέρω περιορισμοί και να αντιμετωπιστούν τα συναφή προβλήματα, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο προχώρησε στην έκδοση της Οδηγίας 2003/98/ΕΚ¹²⁶, που ρυθμίζει τα ζητήματα που άπτονται της περαιτέρω χρήσης των πληροφοριών του δημόσιου τομέα. Η εν λόγω Οδηγία ενσωματώθηκε στην εθνική έννομη τάξη με το ν. 3448/2006,¹²⁷ οι διατάξεις του οποίου διαμόρφωσαν το απαραίτητο θεσμικό πλαίσιο για τη ρύθμιση των όρων και των προϋποθέσεων για την εξασφάλιση της δίκαιης, αναλογικής και ισότιμης περαιτέρω χρήσης των δημοσίων εγγράφων και δεδομένων από τον πολίτη και την επιχείρηση, ενώ στόχος είναι να αποκλειστούν ρυθμίσεις με μονοπωλιακό χαρακτήρα, προβλέποντας παράλληλα όλες τις απαραίτητες εγγυήσεις για την προάσπιση της δημόσιας τάξης και την προστασία τόσο των προσωπικών δεδομένων, όσο και των δικαιωμάτων τρίτων.¹²⁸

Η θέσπιση του ως άνω νόμου ήρθε να ανοίξει το πεδίο, προκειμένου να διαμορφωθεί μια νέα αγορά πληροφοριών μέσω της παροχής «υπηρεσιών περιεχομένου», οι οποίες βασίζονται στην πρώτη ύλη των δημοσίων εγγράφων, που λόγω του συνεχώς αυξανόμενου όγκου της απέκτησε βαρύνουσα σημασία από

¹²⁵ Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025, *Ανοιχτά Δεδομένα*. Διαθέσιμο στο: https://digitalstrategy.gov.gr/sector/open_data [τελευταία πρόσβαση 21.01.2022].

¹²⁶ Για περισσότερα βλ. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003L0098&from=fr>

¹²⁷ ν. 3448/2006 «Για την περαιτέρω χρήση πληροφοριών του δημόσιου τομέα και τη ρύθμιση θεμάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης» (ΦΕΚ 57Α'/15.03.2006).

¹²⁸ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ & ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ, *Ετήσια Έκθεση για τη Διάθεση και Περαιτέρω Χρήση των Ανοικτών Δεδομένων*, Μάρτιος 2016. Διαθέσιμο στο: <https://diavgeia.gov.gr/blog/wp-content/uploads/2016/04/%CE%95%CF%84%CE%AE%CF%83%CE%B9%CE%B1-%CE%88%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7.pdf> [τελευταία πρόσβαση 21.01.2022].

οικονομικής πλευράς. Επιπρόσθετα, αποτέλεσε τη θεσμική έκφραση της ενδυνάμωσης του ατομικού δικαιώματος στην πληροφόρηση, καθώς και άλλων ατομικών δικαιωμάτων, εφόσον η αξιοποίηση των δημόσιων αρχείων, πέραν επιχειρηματικών και αναπτυξιακών σκοπών, δύναται να συμβάλει σε μια σειρά πεδίων συμπεριλαμβανομένης της έρευνας, της επιστήμης, της τέχνης και της εκπαίδευσης. Τα κύρια σημεία του ν. 3448/2006 συνοπτικά παρουσιάζονται κατωτέρω:

- Καθιέρωση κανονιστικού πλαισίου για την περαιτέρω χρήση εγγράφων, την αρμοδιότητα της έκδοσης και κατοχής των οποίων, έχουν οι φορείς του δημοσίου, αλλά και εγγράφων, που ενώ η έκδοση τους πραγματοποιείται από άλλο φορέα της δημόσιας διοίκησης, η τήρηση τους πραγματοποιείται από την υπηρεσία τους.
- Καθορισμός, ως γενικής αρχής, της διευκόλυνσης της περαιτέρω χρήσης των εγγράφων που κατέχει στο σύνολο της η Δημόσια Διοίκηση, η οποία έχει την υποχρέωση να μεριμνά και να εξασφαλίζει, ότι τηρούνται οι όροι και προϋποθέσεις, ώστε αυτά να επαναχρησιμοποιούνται ορθά από τον πολίτη και την επιχείρηση.
- Θέσπιση ισότιμων όρων και προϋποθέσεων για τη διασφάλιση της περαιτέρω χρήσης των πληροφοριών, προκειμένου να αποφευχθεί η άνιση μεταχείριση και οι στρεβλώσεις του ανταγωνισμού.¹²⁹

Περαιτέρω, εκδόθηκαν μια σειρά εγγράφων (ΚΥΑ κ.λπ.) για την περαιτέρω ενεργοποίηση των φορέων του δημοσίου τομέα και των στελεχών τους, ώστε να συμμετάσχουν στη συνολική προσπάθεια εφαρμογής της εθνικής πολιτικής για τα ανοικτά δεδομένα από κοινού με την ανάπτυξη του κεντρικού αποθετηρίου (portal) για τη συγκέντρωση και ελεύθερη διάθεση συνόλων από δημόσια δεδομένα (www.data.gov.gr). Το εν λόγω αποθετήριο είχε ως στόχο τη διευκόλυνση της πρόσβασης στα δημόσια δεδομένα, που παράγονται και τηρούνται από το σύνολο των φορέων της ελληνικής δημόσιας διοίκησης από μια ενιαία διαδικτυακή πύλη, αλλά και της πολλαπλής αξιοποίησης τους από όλους τους ενδιαφερόμενους. Το data.gov.gr αποσκοπούσε στην αύξηση της πρόσβασης σε μηχαναγνώσιμα σύνολα

¹²⁹ Στο ίδιο, σελ. 5.

δεδομένων, υψηλής αξίας, μέσα από την παροχή ενιαίων και συνεκτικών υπηρεσιών για την καταλογογράφηση, την ευρετηρίαση, την αποθήκευση, την αναζήτηση και διάθεση δημόσιων δεδομένων και πληροφοριών, καθώς και διαδικτυακών υπηρεσιών προς τον πολίτη, από κοινού με τρίτα υπολογιστικά συστήματα. Ωστόσο, ο σχεδιασμός του κινήθηκε σε μια βραχυπρόθεσμη λογική, αποσκοπώντας στην κάλυψη των επείγουσών τότε υποχρεώσεων της χώρας, που προέκυψαν από τις ευρωπαϊκές απαιτήσεις για τους όρους διάθεσης της δημόσιας πληροφορίας και δη κάτω από ασφυκτική πίεση χρόνου. Αποτέλεσμα αυτής της μάλλον βιαστικής ανάπτυξης του data.gov.gr ήταν η ανάδυση ορισμένων προβλημάτων, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται η μη παροχή της δυνατότητας στους χρήστες των ίδιων των φορέων να αναρτούν τα σύνολα των δεδομένων, ενώ η ανάρτηση και επεξεργασία τους πραγματοποιούνταν κεντρικά. Περαιτέρω, συχνά παρατηρούνταν υπερφόρτωση των υπαρχουσών δομών με αποτέλεσμα να παρεμποδίζεται η λειτουργικότητα του portal, ενώ δεν υπήρχε δυνατότητα φυσικής πρόσβασης στην τεχνολογική υποδομή, που το φιλοξενούσε, με αποτέλεσμα την αδυναμία πραγματοποίησης άμεσων παρεμβάσεων στο σύστημα. Τέλος, η αρχιτεκτονική σε ένα επίπεδο δεν διασφάλιζε τη διαθεσιμότητα του data.gov.gr σε περιπτώσεις, που η επισκεψιμότητα ήταν αυξημένη, γεγονός που ήγειρε προβλήματα ως προς την ασφάλεια, καθώς επίσης και τη διαχείριση βλαβών και λοιπών προβλημάτων.¹³⁰

Εν συνεχεία, ψηφίστηκε το 2014, ο ν. 4305/2014¹³¹, στο κεφάλαιο Α΄ του οποίου ρυθμίζονταν τα ζητήματα ανοικτής διάθεσης και περαιτέρω χρήσης εγγράφων και δεδομένων της δημόσιας διοίκησης. Ο ν. 4305/2014 τροποποιούσε τις σχετικές διατάξεις του ν. 3448/2006, προκειμένου να προσαρμοστεί η εθνική νομοθεσία στην Οδηγία 2013/37/ΕΕ.¹³² Το συγκεκριμένο νομοθέτημα ευθυγράμμιζε την εθνική πολιτική με το ευρωπαϊκό κανονιστικό πλαίσιο σε σύμπλευση με τη διεθνή τάση για άνοιγμα των δεδομένων, που παράγονται και τηρούνται από το δημόσιο τομέα, όπως

¹³⁰ Στο ίδιο, σελ. 7-8.

¹³¹ ν. 4305/2014 (ΦΕΚ 237 Α΄/31.10.2014) «Ανοικτή διάθεση και περαιτέρω χρήση εγγράφων, πληροφοριών και δεδομένων του δημόσιου τομέα, τροποποίηση του ν. 3448/2006 (Α΄ 57), προσαρμογή της εθνικής νομοθεσίας στις διατάξεις της Οδηγίας 2013/37/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου».

¹³² Οδηγία 2013/37/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26^{ης} Ιουνίου 2013 για την τροποποίηση της οδηγίας 2003/98/ΕΚ σχετικά με την περαιτέρω χρήση πληροφοριών του δημόσιου τομέα.

αυτή αντικατοπτρίζεται στο «Χάρτη των Ανοικτών Δεδομένων»¹³³ της Ομάδας των Οκτώ (G8). Ο εν λόγω Χάρτης ενσωματώνει την αρχή των λεγόμενων κατ' αρχήν ανοικτών δεδομένων¹³⁴ και τόνισε την ανάγκη για καθιέρωση της ελεύθερης και απρόσκοπτης περαιτέρω χρήσης των δημόσιων δεδομένων. Ο ν. 4305/2014 περαιτέρω εξέφρασε τη βούληση του νομοθέτη να υιοθετήσει ένα συνεκτικό πλέγμα στην κατεύθυνση της κατοχύρωσης της πολιτικής των ανοικτών δεδομένων, σε αναγνώριση των δυνητικών οφελών της συγκεκριμένης πολιτικής βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα. Πιο συγκεκριμένα, η ανοικτότητα των δημοσίων δεδομένων και πληροφοριών αποτελεί μια αναγκαία πτυχή μιας σύγχρονης πολιτοκεντρικής και εξωστρεφούς δημόσιας διοίκησης, εφόσον συμβάλλει στη σημαντική ενίσχυση της διαφάνειας και της λογοδοσίας στο δημόσιο τομέα, ευθυγραμμιζόμενη πλήρως με την αρχή της φανεράς δράσης της διοίκησης, την ενίσχυση της αποδοτικότητας της λειτουργίας του δημοσίου τομέα και της μείωσης του κόστους, την αποκόμιση απτών οικονομικών οφελών τόσο απευθείας από τις αναπτυσσόμενες στη βάση των ανοικτών δεδομένων υπηρεσίες, όσο και από τα εισοδήματα που δημιουργούνται από τις νέες θέσεις εργασίας, το σχεδιασμό και την ανάπτυξη υπηρεσιών με προστιθέμενη αξία και κατ' επέκταση την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας ορισμένων τομέων της ελληνικής οικονομίας.¹³⁵ Ωστόσο, μέχρι σήμερα οι φορείς της δημόσιας διοίκησης δεν έχουν ανταποκριθεί ικανοποιητικά στις υποχρεώσεις που απορρέουν από τον ως άνω νόμο, εφόσον αρκετοί δεν είναι καν εγγεγραμμένοι στο σύστημα, ενώ και οι λιγостоί εκείνοι φορείς που έχουν εγγραφεί έχουν προβεί σε ελάχιστες αναρτήσεις. Επιπρόσθετα, η ηλεκτρονική πύλη χαρακτηρίζεται από μειωμένη ευχρηστία και συνεπώς επί της ουσίας δεν εξυπηρετεί πλήρως το σκοπό δημιουργίας της, γεγονός που υπογραμμίζει την ανάγκη ανασχεδιασμού και τεχνικής αναβάθμισής της.¹³⁶

Τέλος, τα ζητήματα ανοικτών δεδομένων ρυθμίστηκαν και στο Κεφάλαιο Ι' του ν. 4727/2020¹³⁷, που προχωρά στην αναδιατύπωση του αντικείμενου και του

¹³³ Για περισσότερα βλ. <https://www.gov.uk/government/publications/open-data-charter>

¹³⁴ Open by default

¹³⁵ Για περισσότερα βλ. Αιτιολογική έκθεση ν. 4305/2014. Διαθέσιμο στο: <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/a-diafeg-eis-sunolo.pdf> [τελευταία πρόσβαση 24.01.2022].

¹³⁶ ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ κ.ά., Οδηγός καταπολέμησης της διαφθοράς σε κράτος και επιχειρήσεις, όπ. π.

¹³⁷ ν. 4727/2020 (ΦΕΚ 184 Α' /23.09.2020) «Ψηφιακή Διακυβέρνηση (Ενσωμάτωση στην Ελληνική Νομοθεσία της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/2102 και της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/1024) Ηλεκτρονικές Επικοινωνίες (Ενσωμάτωση στο Ελληνικό Δίκαιο της Οδηγίας (ΕΕ) 2018/1972) και άλλες διατάξεις».

πεδίου εφαρμογής των ανοικτών δεδομένων. Από τις σχετικές διατάξεις ενδιαφέρον παρουσιάζει η πρόβλεψη για την τήρηση «Μητρώου Ανοικτών Δεδομένων του Δημοσίου» από τη Γενική Γραμματεία Ψηφιακής Διακυβέρνησης και Απλούστευσης Διαδικασιών, που υπάγεται στο Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης, το οποίο θα είναι διαθέσιμο μέσα από την Ενιαία Ψηφιακή Πύλη της ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης.¹³⁸ Στο Μητρώο αυτό γίνεται η ανάρτηση των συνόλων εγγράφων της διοίκησης, σε μορφότυπο, που είναι ανοικτός και μηχαναγνώσιμος και σε ταξινόμηση σε «Διαρθρωμένα Σύνολα Δεδομένων»¹³⁹ ή των συνδέσμων που κατευθύνουν το χρήστη στους ιστότοπους των φορέων, που τα τηρούν.

Θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθεί, ότι ένα ιδιαιτέρως χρήσιμο εργαλείο ένταξης και παρακολούθησης αντίστοιχων ενεργειών στη χώρα είναι τα Εθνικά Σχέδια Δράσης Ανοικτής Διακυβέρνησης, τα οποία υποβάλλουν οι χώρες που μετέχουν στη Σύμπραξη για την Ανοικτή Διακυβέρνηση (OGP).¹⁴⁰ Η OGP από το 2016 και εντεύθεν έχει κάνει επιτρεπτή την πιλοτική συμμετοχή στα εθνικά σχέδια ανοικτής διακυβέρνησης τοπικών κυβερνήσεων στη βάση δικών τους δεσμεύσεων. Ήδη πληθώρα αυτοδιοικήσεων, καθώς και τοπικών κυβερνήσεων έχει προχωρήσει στην ανάπτυξη και υλοποίηση αντίστοιχων δράσεων, η παρακολούθηση των οποίων διασφαλίζεται μέσα από τα σχέδια δράσης της OGP.¹⁴¹

Πέραν της ενίσχυσης της συμμετοχής της διαφάνειας, της συμμετοχής και του δημόσιου ελέγχου, η ανοικτή διάθεση και η αξιοποίηση στο μέγιστο βαθμό των δεδομένων του δημοσίου τομέα, αναμένεται να έχουν θετικό αντίκτυπο στην επιχειρηματικότητα, εφόσον διασφαλίζουν, ότι το σύνολο των επιχειρήσεων και δη οι νεοφυείς και όσες αναπτύσσουν δραστηριότητα στον κλάδο των ψηφιακών τεχνολογιών θα έχουν στην διάθεση τους την αναγκαία πρώτη ύλη για την ανάπτυξη υπηρεσιών με προστιθέμενη αξία. Η στρατηγική στόχευση εστιάζει στην υλοποίηση

¹³⁸ gov.gr

¹³⁹ Datasets

¹⁴⁰ Open Government Partnership

¹⁴¹ Δ. ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ/Μ. ΜΠΑΛΑΟΥΡΑ/Α. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ και Α. ΜΕΛΙΔΗΣ, *Ψηφιακός μετασχηματισμός της δημόσιας διοίκησης ο ρόλος και η αξία των ανοικτών τεχνολογιών*, Μελέτη του Οργανισμού Ανοικτών Τεχνολογιών - ΕΕΛΛΑΚ για το Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, 2021, σελ. 26. Διαθέσιμο στο: <https://poulantzas.gr/wp-content/uploads/2021/07/%CE%A8%CE%B7%CF%86%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CF%83%CF%87%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-2.pdf> [τελευταία πρόσβαση 21.01.2022].

δράσεων, οι οποίες θα αξιοποιούν σταδιακά τα δεδομένα ως θεμελιώδη υποδομή και αναπτυξιακό πόρο. Το εγχείρημα εκκινεί από τα δεδομένα υψηλής αξίας¹⁴² ή άλλως ειπείν Δεδομένα Δημόσιου Σκοπού και στη συνέχεια επεκτείνεται στα δεδομένα επιλεγμένων θεματικών πεδίων, προκειμένου να ολοκληρωθεί με τη μαζικής κλίμακας αποτελεσματική αξιοποίηση ενός συνόλου από δημόσια, επιχειρηματικά, επιστημονικά και προσωπικά δεδομένα. Οι κύκλοι ζωής των δεδομένων¹⁴³ αποτελούν τη βάση της ολοκληρωμένης προσέγγισης και της διευκόλυνσης της κλιμάκωσης ανά θεματικό πεδίο.¹⁴⁴ Σήμερα, στον ιστότοπο data.gov.gr τηρούνται διάφορα σύνολα δεδομένων στις θεματικές ενότητες της οικονομίας και του εμπορίου, του εγκλήματος και της δικαιοσύνης, της εκπαίδευσης, του περιβάλλοντος, της υγείας, της κοινωνίας, της τεχνολογίας, των τηλεπικοινωνιών και των μετακινήσεων.¹⁴⁵

3.3 Ανοικτή Διακυβέρνηση & Opengov.gr

Οι δράσεις και οι ρυθμίσεις που βασίζονται στις αρχές, αλλά και τα εργαλεία που παρέχει η Ανοικτή Διακυβέρνηση, έρχονται να ενισχύσουν την αποτελεσματικότητα των δημοκρατικών θεσμών, παρέχοντας παράλληλα ποιοτικές και ουσιαστικές υπηρεσίες προς τους πολίτες και την κοινωνία και αποτελώντας τρόπον τινά τον κοινό παρονομαστή του ψηφιακού μετασχηματισμού του δημόσιου τομέα. Περαιτέρω, η πραγματοποίηση οριζόντιων παρεμβάσεων για την εδραίωση της ανοικτής και συμμετοχικής διακυβέρνησης αποσκοπεί στο να εγκαθιδρυθούν κανάλια για την ουσιαστική και άμεση επικοινωνία με τους πολίτες και τις επιχειρήσεις. Έτσι, παρέχεται η δυνατότητα ενημέρωσης του πολίτη και της επιχείρησης με απλό τρόπο για τις διοικητικές διαδικασίες που τους αφορούν, αλλά και της προσαρμογής αυτών των διαδικασιών, στο μέτρο του εφικτού, στις εξειδικευμένες ανάγκες τους για την εξάλειψη της αναποτελεσματικότητας και τη μείωση του χρόνου διεκπεραίωσης τους.¹⁴⁶

¹⁴² High-value data

¹⁴³ Data life cycles

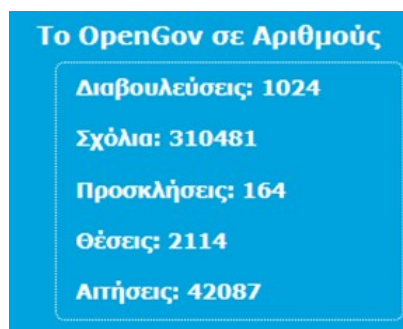
¹⁴⁴ Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025, *Ανοιχτά Δεδομένα*, όπ. π.

¹⁴⁵ Για περισσότερα βλ. <https://www.data.gov.gr/>

¹⁴⁶ Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025, *Ανοικτή & Συμμετοχική Διακυβέρνηση*, Διαθέσιμο στο: https://digitalstrategy.gov.gr/sector/participatory_governance [τελευταία πρόσβαση 21.01.2022].

Ως προς τις τεχνολογικές λύσεις, που αξιοποιούνται στο πλαίσιο της ανοικτής διακυβέρνησης, αυτές περιλαμβάνουν εργαλεία και εφαρμογές σε ανοικτό κώδικα με σκοπό την ανάπτυξη και καθιέρωση μιας σειράς καλών πρακτικών ως τρόπου διακυβέρνησης. Η ανοικτή διακυβέρνηση στο επίκεντρο θέτει τις ανάγκες πολίτη και επιχείρησης για επαρκή πληροφόρηση, αξιοκρατικές διαδικασίες, καθώς και συμμετοχή στη συνδιαμόρφωση των αποφάσεων.¹⁴⁷ Για την κάλυψη των αναγκών αυτών αναπτύχθηκε το [opengov.gr](http://www.opengov.gr), μια ελληνική πρακτική που αποσκοπεί στη διαφανή και δημόσια ηλεκτρονική διαβούλευση και συνιστά μια σημαντική διεθνή καινοτομία.¹⁴⁸ Σύμφωνα με στοιχεία που αντλήθηκαν από τον διαδικτυακό τόπο του OpenGov (βλ. Πίνακα 2) από την έναρξη λειτουργίας του τον Ιανουάριο του 2009 έως σήμερα, έχουν πραγματοποιηθεί 1.024 διαβουλεύσεις και έχουν κατατεθεί 310.481 σχόλια.

Πίνακας 2. Δεδομένα αναφορικά με τη χρήση της πλατφόρμας OpenGov για τη διεξαγωγή Ανοικτής Διαβούλευσης (<http://www.opengov.gr/home/>)

Ο κύκλος ζωής της δημόσιας ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, όπως αυτή διεξάγεται μέσα από την πλατφόρμα OpenGov διέρχεται από τέσσερις διαδοχικές φάσεις ως ακολούθως:

- 1. Προετοιμασία:** Σε αυτό το στάδιο εμπίπτει η προετοιμασία της ιστοσελίδας και του υλικού της διαβούλευσης, των οποίων επιμελείται η Μονάδα Καινοτομίας του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης & Αυτοδιοίκησης (ΕΚΔΔΑ) σε συνεργασία με τα αρμόδια στελέχη του εκάστοτε επισπεύδοντος Υπουργείου. Οι εμπλεκόμενοι στη διαδικασία φροντίζουν επίσης, ώστε να

¹⁴⁷ Για περισσότερα βλ. <http://www.opengov.gr/home/>

¹⁴⁸ Φ. ΚΟΜΣΕΛΗ, *Καινοτομίες στη Διαβούλευση, Η συμμετοχή του πολίτη στη λήψη αποφάσεων*, Έκθεση Πολιτικής, Συμπεράσματα & Προτάσεις, Αθήνα ΕΚΔΔΑ, 2011, σελ. 13. Διαθέσιμο στο: https://www.ekdd.gr/images/ektheseis_politikis/Policy_paper_Innovation_in_Deliberation_new.pdf [τελευταία πρόσβαση 01.02.2022].

ληφθεί συνολική έγκριση για το περιεχόμενο της διαβούλευσης από το Γραφείο του Πρωθυπουργού.

2. **Δημόσιος σχολιασμός:** Σε συνέχεια της έγκρισης, πραγματοποιείται η δημοσίευση της διαβούλευσης, που πλέον είναι ανοικτή σε σχολιασμό. Τα αρμόδια στελέχη από κάθε Υπουργείο αναγιγνώσκουν και προχωρούν στην έγκριση της δημοσίευσης των εισερχόμενων σχολίων. Η ενεργή συμμετοχή των αρμοδίων συνεργατών του επισπεύδοντος Υπουργείου και των εργαζομένων της Μονάδας Καινοτομίας του ΕΚΔΔΑ κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική, από κοινού με την επώνυμη απάντηση στα σχόλια που κρίνεται απαραίτητο και τη δημοσίευση απόψεων και υλικού για τη δημιουργική ανατροφοδότηση στο πλαίσιο της διαβούλευσης.
3. **Επεξεργασία συμπερασμάτων:** Με την παρέλευση της χρονικής προθεσμίας, το αρμόδιο Υπουργείο αποστέλλει μια ευχαριστήρια έκθεση, η οποία περιλαμβάνει και τα κύρια συμπεράσματα, ενώ ταυτόχρονα πραγματοποιεί την επεξεργασία των σχολίων των πολιτών και συντάσσει έκθεση για τα αποτελέσματα της δημόσιας διαβούλευσης, όπως προβλέπεται στο άρθρο 85 παρ. 3 του Κανονισμού της Βουλής.
4. **Ολοκλήρωση:** Η ολοκλήρωση της διαβούλευσης σηματοδοτείται με την ανάρτηση του ψηφισμένου νόμου και της έκθεσης για τα αποτελέσματα της διαβούλευσης.

Επί της παρούσης, υπάρχουν 5 έργα εν εξελίξει στην πλατφόρμα OpenGov στο πλαίσιο της Ανοικτής και Συμμετοχικής Διακυβέρνησης:

1. Επικαιροποίηση και εμπλουτισμός του Τέταρτου Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την Ανοικτή Διακυβέρνηση.
2. Σχεδιασμός και εφαρμογή ενός συνεργατικού μοντέλου για το σχεδιασμό υπηρεσιών (service design) στην κατεύθυνση της υλοποίησης ψηφιακών υπηρεσιών της Δημόσιας Διοίκησης.
3. Διαδικτυακή συνεργατική πλατφόρμα για την ανοικτή διακυβέρνηση, προκειμένου να διασφαλιστεί η ουσιαστική συμμετοχή των ενδιαφερόμενων μερών στον σχεδιασμό και την υλοποίηση παρεμβάσεων για την ανοικτή διακυβέρνηση.

4. Υλοποίηση των δεσμεύσεων που περιλαμβάνονται στα εθνικά σχέδια δράσης για την ανοικτή διακυβέρνηση και συνδιαμόρφωση του νέου εθνικού σχεδίου.
5. Ενσωμάτωση πρακτικών της συμμετοχικής διακυβέρνησης και των ανοικτών τεχνολογιών στο εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα.¹⁴⁹

Ωστόσο, θα πρέπει να αναφερθεί, ότι υπάρχουν κάποια σημεία της διαδικασίας της Ανοικτής Διαβούλευσης, τα οποία έχουν δεχτεί κριτική. Ειδικότερα, έχει υποστηριχθεί, ότι αποτελεί μια χρονοβόρα διαδικασία, η οποία δεν επιδέχεται καθημερινών τροποποιήσεων, καθώς επίσης ότι εγείρονται μια σειρά κοινωνικών προκλήσεων ως προς την εμπέδωση της ανοικτής ηλεκτρονικής διακυβέρνησης. Αφενός σημαντικό ζήτημα συνιστά το χάσμα ως προς την πρόσβαση των πολιτών στο μέσο και αφετέρου το κατά πόσον λαμβάνονται επί της ουσίας υπόψη και ενσωματώνονται τα σχόλια των πολιτών.¹⁵⁰ Το τελευταίο σημείο εγείρει και το ζήτημα του κατά πόσον η διεξαγωγή της διαβούλευσης είναι ουσιαστική ή αποτελεί απλώς μια τυπική διαδικασία,¹⁵¹ χωρίς να δίνει στην πραγματικότητα τη δυνατότητα στους πολίτες και τις επιχειρήσεις να εκφέρουν γνώμη και να επηρεάσουν νομοθετήματα που τους αφορούν. Επίσης, εντοπίζονται ορισμένες πολιτισμικές προκλήσεις, υπό την έννοια ότι θα πρέπει να εμπεδωθεί μια κουλτούρα ανοικτής διαβούλευσης από πλευράς στελεχών της δημόσιας διοίκησης για την οικοδόμηση ενός συστήματος ανοικτής διακυβέρνησης. Σε αυτή την κατεύθυνση, αναγκαία κρίνεται η καλλιέργεια των απαραίτητων δεξιοτήτων και η υιοθέτηση καλών πρακτικών.¹⁵²

¹⁴⁹ Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025, *Ανοικτή & Συμμετοχική Διακυβέρνηση*, όπ. π.

¹⁵⁰ Φ. ΚΟΜΣΕΛΗ, *Καινοτομίες στη Διαβούλευση, Η συμμετοχή του πολίτη στη λήψη αποφάσεων*, όπ. π., σελ. 18-19 · Μ. ΣΤΑΜΠΟΥΛΗΣ/ Χ. ΙΩΑΝΝΟΥ/ Α. ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ/ Π. ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΗΣ/ Σ. ΠΑΠΑΠΕΤΡΟΥ/ Μ. ΛΙΤΣΑΡΔΑΚΗΣ/ Β. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ και Α. ΠΗΛΕΙΔΗΣ, *Μελέτη Συγκριτικής Αξιολόγησης Δημόσιας Διαβούλευσης στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό*, Θεσσαλονίκη: Διαβαλκανικό Ινστιτούτο Δημόσιας Διοίκησης, 2011. Διαθέσιμο στο: <https://www.mindev.gov.gr/wp-content/uploads/2018/04/meleti-syggkritikis-axiologisis-diaboulefsis.pdf> [τελευταία πρόσβαση 15.09.2021].

¹⁵¹ Μ. ΚΟΛΙΑ, *Η δημόσια διαβούλευση ως θεσμός συμμετοχής του πολίτη στη διαμόρφωση αποφάσεων, Ημερίδα Κοινωνικές Επιστήμες, Δημόσια Πολιτική και Δίκαιο*, Αθήνα, 23 Δεκεμβρίου 2016. Διαθέσιμο στο: https://zeva.com/sites/default/files/pdf-migration/Public%20Consultation%20as%20a%20means%20of%20participation%20of%20the%20citizen%20in%20decision%20making%20with%20a%20focus%20on%20energy%20regulation%2C%20Speech%20by%20M.%20Kolia%20_grk_23.12.16.pdf [τελευταία πρόσβαση 15.09.2021].

¹⁵² Φ. ΚΟΜΣΕΛΗ, *Καινοτομίες στη Διαβούλευση, Η συμμετοχή του πολίτη στη λήψη αποφάσεων*, όπ. π., σελ. 18-19.

Κεφάλαιο 4. Ψηφιακός Μετασχηματισμός

4.1 Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025

Η στρατηγική της χώρας για τη διάρθρωση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης είναι ενταγμένη στην Εθνική Ψηφιακή Στρατηγική (ΕΨΣ) 2016-2021, στη δημοσίευση της οποίας προχώρησε η Γενική Γραμματεία Ψηφιακής Πολιτικής (ΓΓΨΠ) του τότε νεοσυσταθέντος Υπουργείου Ψηφιακής Πολιτικής. Η ΓΓΨΠ είχε συσταθεί μερικούς μήνες νωρίτερα με σκοπό τη δημιουργία μιας κεντρικής δομής με αρμοδιότητες που άπτονται του κεντρικού σχεδιασμού, συντονισμού και υλοποίησης των έργων ΤΠΕ ειδικότερα στη Δημόσια Διοίκηση και γενικότερα στη χώρα στο σύνολο της. Η εν λόγω Γενική Γραμματεία είναι πλέον ενταγμένη στο νέο Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης και φέρει την ευθύνη για τον κεντρικό σχεδιασμό, την έγκριση και την τεχνική εξειδίκευση των ψηφιακών έργων του συνόλου των δημοσίων φορέων. Η ΕΨΣ ήταν διαμορφωμένη εντός του πλαισίου του Ψηφιακού Θεματολογίου 2020, το οποίο συνιστά εμβληματική δράση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ενώ συνιστούσε την αποτύπωση ενός οδικού χάρτη για την καθοδήγηση της ψηφιακής ανάπτυξης της χώρας και της ένταξης στον ψηφιακό χάρτη της ΕΕ, έχοντας ως χρονικό ορίζοντα το 2021. Παράλληλα, έθετε τις βάσεις αξιοποίησης των ΤΠΕ για την ώθηση της ανάπτυξης της εθνικής οικονομίας, τη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης, τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των φορέων του δημόσιου τομέα, αλλά και την άρση πάσης φύσεως κοινωνικού και γεωγραφικού αποκλεισμού. Για την υλοποίηση της ΕΨΣ καθορίστηκε ένα σύνολο 7 τομέων παρέμβασης, οι οποίοι με τη σειρά τους εξειδικεύτηκαν σε ένα πλέγμα προτεραιοτήτων και αντίστοιχων δράσεων. Εξ αυτών, ο 5^{ος} στρατηγικός τομέας,¹⁵³ ήταν ουσιαστικά εστιασμένος στην ηλεκτρονική διακυβέρνηση. Το εν λόγω στρατηγικό κείμενο προέβλεπε την αξιοποίηση των ΤΠΕ για την υποστήριξη μεταρρυθμίσεων, που θα καθιστούσαν την λειτουργία της ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης αποτελεσματικότερη και ταυτόχρονα θα προσέφεραν ολοκληρωμένες υπηρεσίες σε πολίτη και επιχείρηση. Αναγνώριζε επίσης, ότι η πλειονότητα των έργων ΤΠΕ, που υλοποιήθηκαν στη χώρα έως τότε, αφορούσε Ολοκληρωμένα Πληροφοριακά Συστήματα (ΟΠΣ), και ως εκ τούτου είχε ως βάση τη

¹⁵³ Ριζική αναθεώρηση του τρόπου παροχής Ψηφιακών Υπηρεσιών του Δημοσίου.

συμβατική γραμμική λογική καταρράκτη, που ωστόσο παραγνώριζε σε μεγάλο βαθμό τα επιμέρους χαρακτηριστικά και ιδιαιτερότητες των ψηφιακών έργων αυτών και ως εκ τούτου τα αντιμετώπιζε όπως κάθε συμβατικό έργο του δημοσίου.¹⁵⁴

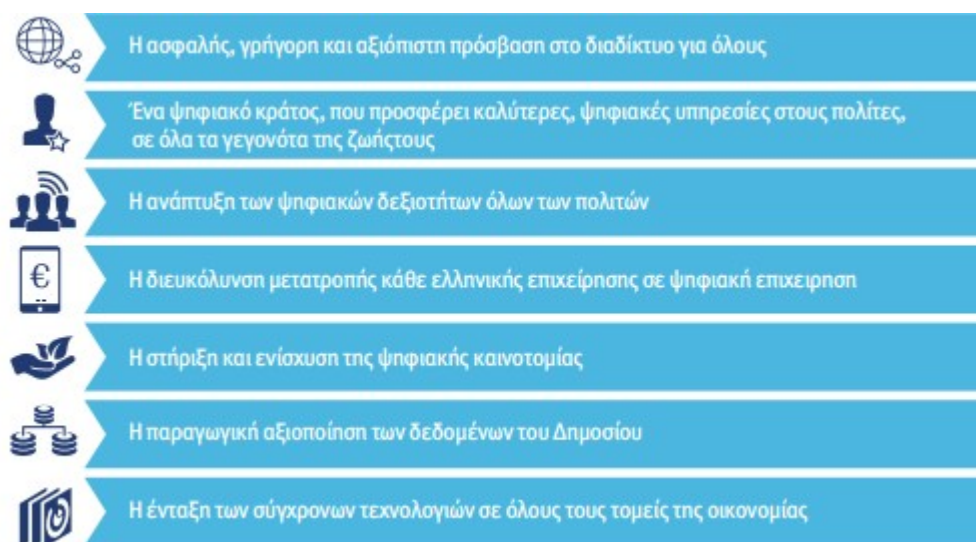
Επί της παρούσης, η Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού (ΒΨΜ) 2020-2025 αποτελεί το στρατηγικό κείμενο που αποτυπώνει το όραμα, τη στρατηγική, καθώς και τους στόχους του ψηφιακού μετασχηματισμού της χώρας. Η ΒΨΜ προχωρά σε μια συστηματική και λεπτομερή περιγραφή μιας σειράς παρεμβάσεων, που προσλαμβάνουν τη μορφή ψηφιακών έργων, καθώς και των τρόπων αξιοποίησης της ψηφιακής τεχνολογίας σε όλα τα πεδία πολιτικής και σε κάθε τομέα οικονομικής δραστηριότητας. Αποσκοπεί να δώσει λύση στο ζήτημα του κατακερματισμού των αρμοδιοτήτων στον τομέα της ψηφιακής διακυβέρνησης, της αλληλοεπικάλυψης και αποσπασματικότητας των δράσεων, της έλλειψης συντονισμού και ιεράρχησης των τιθέμενων προτεραιοτήτων και της απουσίας μιας συνεκτικής στοχοθεσίας για τον ψηφιακό μετασχηματισμό. Μέσω μιας διαδικασίας συνδιαμόρφωσης με εμπλοκή όλων των ενδιαφερόμενων φορέων και οργανισμών, αλλά και της κοινωνίας των πολιτών, η Βίβλος καθορίζει τους πυλώνες της στρατηγικής του ψηφιακού μετασχηματισμού, αλλά και το χρονοδιάγραμμα για την υλοποίηση του.¹⁵⁵ Εξακολουθεί να αποσκοπεί στην «*άριστη εξυπηρέτηση πολιτών, επισκεπτών, καθώς και ελληνικών και διεθνών επιχειρήσεων μέσω του ψηφιακού μετασχηματισμού της δημόσιας διοίκησης*». Αντιπροσωπεύει δηλαδή, τη μετάβαση σε μια πολιτο-κεντρική αντίληψη του διοικείν, που αποσκοπεί στον απεγκλωβισμό της δημόσιας διοίκησης από τις υφιστάμενες δυσλειτουργίες και δυσκαμψίες, που επέφερε η γραφειοκρατική αντίληψη περί διαχείρισης και διεκπεραίωσης των εργασιών, ούτως ώστε να είναι καταλυτική η επίδραση του ψηφιακού μετασχηματισμού της.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Δ. ΣΠΙΝΕΛΛΗΣ κ.ά., Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση στην Ελλάδα Επιτυχίες, Προβλήματα και ο Δρόμος Προς τον Ψηφιακό Μετασχηματισμό, όπ. π., σελ. 29-30 · ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΨΗΦΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ, *Εθνική Ψηφιακή Στρατηγική 2016-2021*, 2016. Διαθέσιμο στο: http://www.epdm.gr/el/Documents/EP_MDT/GR-Digital-Strategy_2016-2021.pdf [τελευταία πρόσβαση 21.02.2022].

¹⁵⁵ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΨΗΦΙΑΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ, *Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025*, Αθήνα, 2021, σελ. 2. Διαθέσιμο στο: https://digitalstrategy.gov.gr/website/static/website/assets/uploads/digital_strategy.pdf [τελευταία πρόσβαση 21.02.2022].

¹⁵⁶ Δ. ΣΠΙΝΕΛΛΗΣ κ.ά., Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση στην Ελλάδα στη μετακορωνοϊό εποχή, όπ. π., σελ. 7-8.

Η νέα εθνική στρατηγική στόχευση αναφορικά με τον ψηφιακό μετασχηματισμό του κράτους είναι συνοψισμένη σε 7 κύριους στόχους, όπως αποτυπώνονται στο Σχήμα 3.

Σχήμα 3. Οι στόχοι του Ψηφιακού Μετασχηματισμού της χώρας (Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025)

Η πολιτο-κεντρική αυτή προσέγγιση προτάσσει το σχεδιασμό ψηφιακών υπηρεσιών, οι οποίες είναι φιλικές προς τους χρήστες και την απλούστευση των διαδικασιών ως τους κύριους στρατηγικούς στόχους. Προς την επίρρωση τους, στο πλαίσιο της ΒΨΜ υιοθετούνται σύγχρονες, ευέλικτες και αποδοτικές διαδικασίες για την ανάπτυξη συστημάτων και εφαρμογών (agile), καθώς και ευέλικτα μοντέλα σχεδιασμού, υλοποίησης και προμήθειας έργων και υπηρεσιών.¹⁵⁷ Στη Βίβλο περιλαμβάνεται ένα εκτεταμένο χαρτοφυλάκιο με 453 έργα ψηφιακής μετάβασης, ο εκτιμώμενος προϋπολογισμός των οποίων αγγίζει κατά προσέγγιση τα 7 δισ. ευρώ και προέρχεται από το Ταμείο Ανάκαμψης. Εξ αυτών, 145 έργα τελούν εν εξελίξει, ενώ τα περισσότερα βρίσκονται στη φάση εκκίνησης της διαγωνιστικής διαδικασίας. Ορισμένες ιδιαίτερα θετικές εξελίξεις ως προς την πορεία της υλοποίησης της Βίβλου, περιλαμβάνουν την έγκριση των τεχνικών δελτίων για το σχεδιασμό και ανάπτυξη του συστήματος για τον επιχειρησιακό σχεδιασμό στο δημόσιο τομέα,¹⁵⁸

¹⁵⁷ Δ. ΣΠΙΝΕΛΛΗΣ κ.ά., Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση στην Ελλάδα στη μετακορωνοϊό εποχή, όπ. π., σελ. 8 · Έκθεση Επιτροπής Πισσαρίδη, *Σχέδιο Ανάπτυξης για την Ελληνική Οικονομία*, 2020. Διαθέσιμο στο: <https://government.gov.gr/schedio-anaptixis-gia-tin-elliniki-ikonomia/> [τελευταία πρόσβαση 01.02.2022].

¹⁵⁸ Government ERP

την ψηφιοποίηση των εθνικών υποθηκοφυλακείων, τη διεύρυνση του εθνικού δικτύου τηλεπικοινωνιών, τη διασφάλιση της διαλειτουργικότητας των πληροφοριακών συστημάτων των δημοσίων φορέων, τη διεύρυνση της ψηφιακής πύλης gov.gr σε περαιτέρω φορείς και υπηρεσίες, την ανεμπόδιστη παροχή των ανοιχτών δεδομένων που τηρούνται στην πλατφόρμα data.gov.gr, την ανάπτυξη των ψηφιακών δεξιοτήτων κ.λπ.. Ωστόσο, η επιτυχία του εγχειρήματος του ψηφιακού μετασχηματισμού που διακηρύσσει η Βίβλος δεν θα κριθεί από τον αναμφίβολα εντυπωσιακό σχεδιασμό της, αλλά από την ταχύτητα με την οποία αυτή θα υλοποιηθεί μέσω της επιτάχυνσης των ιδιωτικών επενδύσεων σε ΤΠΕ, καθώς και της αντιμετώπισης των δομικών παθογενειών της Δημόσιας Διοίκησης, με προεξάρχουσα την έλλειψη διαλειτουργικότητας μεταξύ των υφιστάμενων συστημάτων και των διαδικασιών.¹⁵⁹

Μια σημαντική έλλειψη που παρατηρείται στο κείμενο της Βίβλου του Ψηφιακού Μετασχηματισμού είναι η απουσία οιασδήποτε αναφοράς στο ρόλο του ελεύθερου λογισμικού. Περαιτέρω, οι υπάρχουσες αναφορές σε ζητήματα ανοικτής διακυβέρνησης, ανοικτών διαδικασιών ή προτύπων συσχετίζονται με ορισμένα συγκεκριμένα πληροφοριακά έργα, χωρίς να αποτελούν τμήμα μιας ευρύτερης στρατηγικής στόχευσης. Ο ψηφιακός μετασχηματισμός που διακηρύσσεται θα παραμείνει ανολοκλήρωτος σε περίπτωση, που δεν συνοδευτεί από μια σειρά οριζόντιων παρεμβάσεων στην κατεύθυνση της εκπαίδευσης, της συμμετοχής των πολιτών, καθώς και της ενίσχυσης των αρχών της διαφάνειας και λογοδοσίας, μέσω της στρατηγικής αξιοποίησης των ελεύθερων λογισμικών ανοικτού κώδικα. Η πλειονότητα των κρατών-μελών της ΕΕ έχουν αναπτύξει στρατηγικές και πρωτοβουλίες για την προώθηση της αξιοποίησης αντίστοιχων ανοικτών πρακτικών και εργαλείων. Ωστόσο, στη χώρα δεν υπάρχει μια κεντρική προσέγγιση ως προς το πως θα υιοθετηθούν οι γενικές πρακτικές ανοικτότητας και ειδικά στο πως θα προωθηθεί το λογισμικό ανοικτού κώδικα στο δημόσιο τομέα. Εν αντιθέσει με τις

¹⁵⁹ ΣΕΒ, *Ψηφιακός Μετασχηματισμός: Βελτίωση της χώρας σε σχέση με το παρελθόν - Κρίσιμη η επιτάχυνση και εμβάθυνση για να πλησιάσουμε το μέσο όρο της ΕΕ*, Special Report, Ψηφιακός Μετασχηματισμός, τεύχος 70, 2022. Διαθέσιμο στο: https://www.sev.org.gr/wp-content/uploads/2022/02/2022-02-14_SR_DigitalObservatory_3rdEdition.pdf [τελευταία πρόσβαση 01.03.2022].

πρακτικές άλλων ευρωπαϊκών χωρών, στην Ελλάδα το μεγαλύτερο μέρος αυτού του εγχειρήματος το επιτελεί η κοινωνία πολιτών.¹⁶⁰

4.2 Αρχές Ψηφιακού Μετασχηματισμού

Στη Βίβλο Ψηφιακού Μετασχηματισμού υιοθετείται μια σειρά κύριων κατευθυντήριων αρχών, οι οποίες θεωρούνται, ότι αποτελούν το βασικό προαπαιτούμενο για την επιτυχία της υλοποίησης του ψηφιακού μετασχηματισμού. Η υιοθέτηση τους αποτελεί και απαραίτητη προϋπόθεση για την υλοποίηση κάθε δράσης και έργου πληροφορικής από τη Γενική Κυβέρνηση, ενώ αυτές έχουν αναχθεί σε προτεραιότητες της ψηφιακής στρατηγικής των ανεξάρτητων αρχών, που διαδραματίζουν καίριο ρόλο στον ψηφιακό μετασχηματισμό, αλλά και δεσμευτικές στρατηγικές κατευθύνσεις του συνόλου των αρμόδιων ρυθμιστικών αρχών, εταιρειών ή οργανισμών, που παρέχουν υπηρεσίες κοινής ωφέλειας.¹⁶¹ Οι αρχές αυτές περιγράφονται ως ακολούθως:

- **Υπηρεσίες ψηφιακές εξ ορισμού:** Θα πρέπει η ελληνική Δημόσια Διοίκηση να προχωρήσει στην εισαγωγή και καθιέρωση της παροχής υπηρεσιών μέσα από ψηφιακά κανάλια ως την επιλογή, που κατεξοχήν προτιμάται για το σύνολο των αλληλεπιδράσεων του κράτους με τον πολίτη και την επιχείρηση, χωρίς φυσικά τον αποκλεισμό λοιπών διαύλων επικοινωνίας για τους πολίτες εκείνους που αντιμετωπίζουν προβλήματα πρόσβασης σε ψηφιακά μέσα ή που προτιμούν τη φυσική επικοινωνία με τους δημόσιους φορείς. Η αρχή αυτή επιτάσσει αφενός τον περιορισμό διακίνησης εγγράφων σε φυσική μορφή και αφετέρου την αυξημένη χρήση δεδομένων σε ψηφιακή μορφή τόσο μεταξύ δημόσιων φορέων, όσο και κατά την εξυπηρέτηση των πολιτών και των επιχειρήσεων. Εν πάση περιπτώσει, οι πολίτες δεν θα έχουν πλέον την υποχρέωση προσκόμισης εγγράφων, που τους αφορούν, εφόσον αυτά εκδίδονται ψηφιακά από τα ψηφιακά συστήματα των δημοσίων υπηρεσιών.

Παράλληλα, στο πλαίσιο της αρχής αυτής, προάγονται δράσεις για την

¹⁶⁰ Δ. ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ κ.ά., *Ψηφιακός μετασχηματισμός της δημόσιας διοίκησης ο ρόλος και η αξία των ανοιχτών τεχνολογιών*, όπ. π., σελ. 7.

¹⁶¹ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΨΗΦΙΑΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ, *Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025*, όπ. π., σελ. 43-46 · Για περισσότερα βλ. https://digitalstrategy.gov.gr/guiding_principles.

προώθηση του ψηφιακού γραμματισμού της μερίδας εκείνης των πολιτών, που δεν διαθέτει τις απαραίτητες δεξιότητες, ώστε να χρησιμοποιούν πλήρως και αποτελεσματικά τις ΤΠΕ.

- **Αρχή «μόνον άπαξ» (once-only principle):** Κατά την αλληλεπίδραση τους με τους δημόσιους φορείς, οι πολίτες θα έχουν την υποχρέωση υποβολής μόνο άπαξ των απαιτούμενων σχετικών με αυτούς πληροφοριών. Με αυτόν τον τρόπο, απαλλάσσονται από την ανάγκη να παρέχουν εκ νέου πληροφορίες, που είναι ήδη γνωστές στη διοίκηση, με εξαίρεση τις περιπτώσεις που χρήζουν επικαιροποίησης βάσει του νομοθετικού πλαισίου. Από την πλευρά τους, οι δημόσιοι φορείς είναι επιφορτισμένοι με τη δέουσα τήρηση των κανονισμών προστασίας των προσωπικών δεδομένων κατά την εσωτερική περαιτέρω χρήση τους.
- **Εξ ορισμού διαλειτουργικός χαρακτήρας:** Η ανάπτυξη υπηρεσιών που είναι αλληλένδετες και πολιτοκεντρικές απαιτεί πολιτικές διαλειτουργικότητας για τη διασφάλιση της αδιάλειπτης εκτέλεσης των εργασιών τους και την κατάργηση των υφιστάμενων οργανωτικών σιλό.
- **Διακαναλικές ψηφιακές υπηρεσίες που ως προτεραιότητα θέτουν την εξυπηρέτηση μέσω νέων κινητών συσκευών:** Θα πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στην παροχή ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών μέσω των νέων, «έξυπνων», κινητών συσκευών και της προσφοράς απρόσκοπτης εμπειρίας ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών, ανεξαρτήτως της συσκευής που χρησιμοποιείται για την πρόσβαση. Κατά σειρά, ο πολίτης θα πρέπει να εξυπηρετείται μέσω του κινητού τηλεφώνου, μετά μέσω υπολογιστών και τέλος μέσω τηλεφωνικών κλήσεων, ταχυδρομείου ή φυσικής παρουσίας στα Κέντρα Εξυπηρέτησης Πολιτών (ΚΕΠ), για τους πολίτες εκείνους που δεν διαθέτουν πρόσβαση στα δυο πρώτα μέσα. Επιπρόσθετα, πέρα από την πρόβλεψη για παροχή πολυκαναλικών υπηρεσιών, θεωρείται κομβική και η ύπαρξη ενός μοναδικού σημείου εισόδου για κάθε υπηρεσία και ειδικότερα ανά μέσο.¹⁶²
- **Πολιτοκεντρική προσέγγιση στο σχεδιασμό ψηφιακών υπηρεσιών για υπηρεσίες φιλικές προς το χρήστη:** Η διαδικασία ανασχεδιασμού των

¹⁶² Ενδεικτικά αναφέρεται η δυνατότητα παροχής υπηρεσιών μέσω της ενιαίας ψηφιακής πύλης gov.gr

ψηφιακών δημοσίων υπηρεσιών θα πρέπει να ακολουθεί μια πελατοκεντρική λογική, ώστε να παρέχονται ολοκληρωμένες υπηρεσίες, που βρίσκονται εγγύτερα στον εξυπηρετούμενο πολίτη ή επιχείρηση και ανταποκρίνονται πλήρως στις ανάγκες τους. Επιπροσθέτως, θα πρέπει να παρέχεται η δυνατότητα ψηφιακής συναλλαγής των πολιτών και των επιχειρήσεων με το ελληνικό Δημόσιο, μέσα από υπηρεσίες που είναι προσβάσιμες, ασφαλείς και εύχρηστες.¹⁶³

- **Επαναχρησιμοποίηση δομικών στοιχείων και λύσεων:** Οι ψηφιακές υπηρεσίες θα πρέπει να αξιοποιούνται στη βάση σύγχρονων μοντέλων ανάπτυξης για τη διασφάλιση της επαναχρησιμοποίησης δομικών στοιχείων και λύσεων, την υιοθέτηση διαδεδομένων προτύπων και τη συμμόρφωση με συγκεκριμένες προδιαγραφές ποιότητας. Σε αυτήν την κατεύθυνση, αξιοποιούνται λύσεις και πρότυπα, που έχουν αναπτυχθεί στο πλαίσιο ευρωπαϊκών προγραμμάτων διαλειτουργικότητας και προτυποποίησης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιου προγράμματος είναι το ISA-20¹⁶⁴, που προωθεί λύσεις διαλειτουργικότητας για τις δημόσιες διοικήσεις, επιχειρήσεις και πολίτες και αποσκοπεί να περιορίσει τη γραφειοκρατία και να υποστηρίξει την ηλεκτρονική διακυβέρνηση μέσω της αξιοποίησης λογισμικού ανοικτού κώδικα.
- **Υιοθέτηση ανοικτών και συμμετοχικών διαδικασιών για το σχεδιασμό και την αξιολόγηση ψηφιακών υπηρεσιών:** Αφενός οι υφιστάμενες ψηφιακές υπηρεσίες θα πρέπει να αξιοποιούνται και αφετέρου οι νέες ή απλουστευμένες ψηφιακές υπηρεσίες θα πρέπει να σχεδιάζονται μέσω συνεργατικών διαδικασιών συνδιαμόρφωσης με τη συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων και άλλων ενδιαφερόμενων μερών, προκειμένου να σχεδιάζονται ψηφιακές δημόσιες υπηρεσίες, οι οποίες βρίσκονται σε ευθυγράμμιση με τις προτιμήσεις και τις πραγματικές ανάγκες των συναλλασσόμενων με τη διοίκηση.

¹⁶³ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΨΗΦΙΑΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ, *Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025*, όπ. π., σελ. 43-46.

¹⁶⁴ Interoperability solutions for public administrations, businesses and citizens-ISA20. Για περισσότερα βλ. <https://ec.europa.eu/futurium/en/content/isa-interoperability-solutions-public-administration.html>.

- **Κατάργηση των αποκλεισμών και καθολική προσβασιμότητα:** Θα πρέπει να διασφαλίζεται, ότι στις επανασχεδιαζόμενες ψηφιακές υπηρεσίες πρόσβαση θα έχουν όλοι οι πολίτες και όχι αποκλειστικά οι ομάδες του πληθυσμού, που διαθέτουν σχετική εξοικείωση. Η αρχή αυτή προάγει την κατάργηση των αποκλεισμών και την κάλυψη των αναγκών των ατόμων με αναπηρία, ατόμων που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες ή βρίσκονται στην τρίτη ηλικία, καθώς και ατόμων που δεν ομιλούν την ελληνική γλώσσα. Αντιστοίχως, προβλέπεται η θεσμοθέτηση και η υλοποίηση της δίγλωσσης παρουσίασης στο σύνολο των ψηφιακών υπηρεσιών ή των εξωστρεφών διεπαφών πληροφοριακών συστημάτων, ενδεχομένως και με την αξιοποίηση συστημάτων και υποδομών για αυτόματη μετάφραση.¹⁶⁵
- **Διευκόλυνση της διασυνοριακής εξυπηρέτησης των πολιτών:** Θα πρέπει να παρέχεται διευκόλυνση στις μετακινήσεις των εξυπηρετούμενων, ιδίως στο πλαίσιο της ΕΕ και υπό συνθήκες αυξημένης κινητικότητας των πολιτών. Σε αυτήν την κατεύθυνση, αναγκαία κρίνεται η αυξημένη διαθεσιμότητα συναφών, ψηφιακών δημοσίων υπηρεσιών σε διασυνοριακό επίπεδο και η πρόβλεψη της δυνατότητας απρόσκοπτης λειτουργίας τους εντός της Ενιαίας Αγοράς στη βάση του δικαιώματος της ελεύθερης μετακίνησης δεδομένων και ψηφιακών υπηρεσιών εντός της ΕΕ. Προς επίρρωση του σκοπού αυτού, η Δημόσια Διοίκηση θα πρέπει να προχωρήσει στην αξιοποίηση των επαναχρησιμοποιούμενων δομικών στοιχείων, που παρέχονται από το μηχανισμό της Επιτροπής «Συνδέοντας την Ευρώπη»,¹⁶⁶ ώστε να διευκολυνθεί η παροχή ψηφιακών δημοσίων υπηρεσιών πέραν των εθνικών συνόρων.¹⁶⁷
- **Αξιοπιστία και εμπιστοσύνη:** Η αξιοπιστία, η ευχρηστία και η αδιάλειπτη διαθεσιμότητα των δημοσίων υπηρεσιών σε βάση εικοσιτετραώρου αποτελούν προαπαιτούμενο για τη διασφάλιση της εμπιστοσύνης των πολιτών και την ευρύτερη διάδοση της χρήσης των ψηφιακών υπηρεσιών. Οι παρεμβάσεις της Βίβλου θα πρέπει να είναι σε συμμόρφωση με το υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο, που ρυθμίζει ζητήματα προστασίας δεδομένων

¹⁶⁵ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΨΗΦΙΑΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ, *Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025*, όπ. π., σελ. 43-46.

¹⁶⁶ Connecting Europe Facility, CEF. Για περισσότερα βλ. <https://ec.europa.eu/inea/en/connecting-europe-facility>.

¹⁶⁷ Επί παραδείγματι eDelivery, eSignature κ.ά.

προσωπικού χαρακτήρα και κυβερνοασφάλειας μέσω της ενσωμάτωσης των ρυθμίσεων αυτών από τη φάση του σχεδιασμού, ακόμα.

- **Ανοικτότητα και ενίσχυση της διαφάνειας:** Οι πολίτες ενδυναμώνονται ουσιαστικά και ενισχύεται η διαφάνεια της διοικητικής δράσης μέσω του διαμοιρασμού δεδομένων μεταξύ των δημόσιων φορέων, της παροχής στους πολίτες και την επιχείρηση της δυνατότητας ελέγχου και διόρθωσης των δεδομένων τους, καθώς και της παρακολούθησης των διοικητικών διαδικασιών, αλλά και της εμπλοκής των ενδιαφερόμενων μερών στο στάδιο του σχεδιασμού και της παροχής δημοσίων υπηρεσιών.¹⁶⁸
- **Ανάπτυξη ασφαλούς λογισμικού και συστημάτων από το σχεδιασμό τους:** Ο ψηφιακός μετασχηματισμός της Δημόσιας Διοίκησης προϋποθέτει δράσεις για τη βελτίωση της ασφάλειας των παρεχόμενων υπηρεσιών και συστημάτων μέσω της αξιοποίησης στοιχείων και προτύπων ανάπτυξης ασφαλούς λογισμικού και συστημάτων.¹⁶⁹ Περαιτέρω, οι ομάδες που αναπτύσσουν αυτές τις υπηρεσίες και συστήματα θα πρέπει να έχουν ενημέρωση αναφορικά με τους διαθέσιμους μηχανισμούς και εργαλεία, που μπορούν να αξιοποιηθούν για τη διασφάλιση της προστασίας των αναπτυσσόμενων εφαρμογών.
- **Υιοθέτηση ευέλικτων μοντέλων για το σχεδιασμό, την υλοποίηση και την προμήθεια έργων & υπηρεσιών:** Η αρχή αυτή αναφέρεται στην επιταγή εφαρμογής ευέλικτων μοντέλων για τον καθορισμό απαιτήσεων, το σχεδιασμό, την υλοποίηση και την παρακολούθηση, προκειμένου να παραδοθούν οι δράσεις υλοποίησης του ψηφιακού μετασχηματισμού έγκαιρα και χωρίς προβλήματα. Επιπρόσθετα, οι φορείς του δημόσιου τομέα θα πρέπει να υλοποιούν, σε περίπτωση που κάτι τέτοιο κριθεί αναγκαίο, διαδικασίες προκήρυξης έργων στη βάση της φιλοσοφίας και των πρακτικών του agile, ακολουθώντας διαδοχικά, μικρά βήματα ανάπτυξης και να διασφαλίζουν, ότι η ομάδα υλοποίησης συνεργάζεται με τα ενδιαφερόμενα μέρη για την αποδοτικότερη αντιμετώπιση της πολυπλοκότητας. Ωστόσο, προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος αυτός, οι δημόσιοι φορείς θα πρέπει να αποκτήσουν την απαραίτητη τεχνογνωσία, αλλά κυρίως να αναλάβουν την ευθύνη ιδιοκτησίας

¹⁶⁸ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΨΗΦΙΑΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ, *Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025*, όπ. π., σελ. 43-46.

¹⁶⁹ Security-by-design.

των τελικών προϊόντων, τη διαχείριση των παραδοτέων έργων και την τεχνική εποπτεία του σταδίου της υλοποίησης. Επιπλέον, καλούνται να μεριμνήσουν για τον επαναπροσδιορισμό του πλαισίου για την ανάθεση έργων ψηφιακών υπηρεσιών, διασφαλίζοντας τρόπον τινά την ενσωμάτωση αντίστοιχων πρακτικών για την ανάθεση, διοίκηση και παραλαβή των έργων ψηφιακών υπηρεσιών στο νομοθετικό πλαίσιο.

- **Απλούστευση Διαδικασιών:** Μέχρι σήμερα οι υφιστάμενες δράσεις για την απλούστευση των διαδικασιών χαρακτηρίζονταν από κατακερματισμό σε μεμονωμένους φορείς. Περαιτέρω, οι δράσεις αυτές μάλλον έχουν επιφέρει ανάμεικτα αποτελέσματα, κατά κύριο λόγο, επειδή ήταν βασισμένες σε μεμονωμένα έργα απλούστευσης. Η νεοσυσταθείσα Γενική Γραμματεία Ψηφιακής Διακυβέρνησης & Απλούστευσης Διαδικασιών (ΓΓΨΔΑΔ), που υπάγεται στο Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης αποσκοπεί να διασφαλίσει τον κεντρικό και οριζόντιο συντονισμό των δράσεων, φέροντας την αρμοδιότητα σχεδιασμού και υλοποίησης της εθνικής πολιτικής για τις διοικητικές διαδικασίες, καθώς και την απλούστευση τους.¹⁷⁰

4.3 Ενιαία Ψηφιακή Πύλη Δημόσιας Διοίκησης (gov.gr)

Η προτεραιοποίηση της διευκόλυνσης των πολιτών και των επιχειρήσεων στην πραγματοποίηση των καθημερινών τους συναλλαγών με το Δημόσιο, οδήγησε στην ίδρυση¹⁷¹ της Ενιαίας Ψηφιακής Πύλης της Δημόσιας Διοίκησης (gov.gr). Το gov.gr συνιστά το κεντρικό σημείο για την παροχή ψηφιακών υπηρεσιών, τις οποίες συσσωρεύει από το σύνολο των φορέων της Γενικής Κυβέρνησης για τη συγκέντρωσή τους σε ένα ενιαίο διαδικτυακό τόπο της Δημόσιας Διοίκησης¹⁷², στη βάση ενός ενιαίου σχεδιασμού και φιλοσοφίας. Η συγκέντρωση των υπηρεσιών σε ένα ιστότοπο επιτρέπει την εύκολη αναζήτηση πληροφοριών από πολίτες και επιχειρήσεις, χωρίς την ανάγκη αναζήτησης οδηγιών χρήσης σε επιμέρους

¹⁷⁰ Στο ίδιο.

¹⁷¹ άρθρο 52 του ν. 4635/2019 (ΦΕΚ 167 Α'/30.10.2019) «Επενδύω στην Ελλάδα και άλλες διατάξεις».

¹⁷² ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΨΗΦΙΑΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ, *Ενιαία Ψηφιακή Πύλη της Δημόσιας Διοίκησης (gov.gr)*, 2022. Διαθέσιμο στο: <https://www.secdigital.gov.gr/project/eniaia-psifiaki-pyli-tis-dimosias-dioidi/> [τελευταία πρόσβαση 15.02.2022].

πλατφόρμες. Η επιτυχής λειτουργία της Πύλης αναμένεται να ενισχύσει την εμπιστοσύνη των πολιτών προς τη Δημόσια Διοίκηση, εφόσον αυτοί αισθάνονται υπολογίσιμοι, καθίστανται κοινωνοί των προσπαθειών εκσυγχρονισμού και αποκτούν μεγαλύτερη εξοικείωση με τις αυτοματοποιημένες διαδικασίες, οι οποίες σταδιακά εμφανίζονται με μεγαλύτερη συχνότητα στην καθημερινότητά τους. Επιπλέον, θα επιφέρει σημαντική βελτίωση στην καθημερινότητα του πολίτη και της επιχείρησης σε όλα τα επίπεδα διεπαφής τους με το δημόσιο τομέα. Το gov.gr δεν αποτελεί τον ξεχωριστό ιστότοπο ενός μεμονωμένου Υπουργείου, αλλά είναι η ψηφιακή έκφραση του ενιαίου προσώπου του κράτους και αποτελεί κτήμα της Δημόσιας Διοίκησης, εν συνόλω.¹⁷³

Η παρουσίαση των υπηρεσιών είναι βασισμένη στα λεγόμενα «γεγονότα ζωής» όπως η γέννηση, η πρώτη ασφάλιση, η σύσταση επιχείρησης κ.λπ., ενώ παρέχεται και η δυνατότητα αναζήτησης για τη γρήγορη εύρεση των αποτελεσμάτων. Ως εναλλακτική λύση, το gov.gr παρέχει μια δευτερεύουσα ταξινόμηση των υπηρεσιών, που βασίζεται στην οργανωτική δομή των δημόσιων φορέων που τις παρέχουν. Στην ολοκληρωμένη της μορφή, η πύλη θα εδραιωθεί ως το ενιαίο κέντρο ψηφιακής εξυπηρέτησης του ελληνικού δημοσίου, συγκεντρώνοντας το σύνολο των λύσεων και των πληροφοριών, που είναι απαραίτητες στους συναλλασσόμενους πολίτες και επιχειρήσεις με τις δημόσιες υπηρεσίες. Πλέον, όλες οι υπηρεσίες που ψηφιοποιούνται μελλοντικά θα ενσωματώνονται στην πλατφόρμα.¹⁷⁴

Σήμερα, αυτή παρέχει ηλεκτρονικά κατά προσέγγιση 1.300 υπηρεσίες, που υπάγονται σε 11 κατηγορίες φορέων, κατά κύριο λόγο στο κομμάτι κυβέρνησης-προς-πολίτη (G2C), δεδομένου ότι το κομμάτι κυβέρνησης-προς-επιχείρηση G2B δεν κινείται με την ίδια ταχύτητα. Πλέον, το ηλεκτρονικό κανάλι παρέχει στους πολίτες τη δυνατότητα ταχύτατης πραγματοποίησης πολλών συναλλαγών (επί παραδείγματι ψηφιακή έκδοση εγγράφων, υποβολή δήλωσης φόρου εισοδήματος, πληρωμή φόρων κ.λπ.) εξαλείφοντας την ανάγκη φυσικής τους παρουσίας.¹⁷⁵ Χαρακτηριστικό

¹⁷³ Gov.gr, *Το Gov.gr για τη Δημόσια Διοίκηση*, 2022. Διαθέσιμο στο: <https://foreis.services.gov.gr/home> [τελευταία πρόσβαση 15.02.2022].

¹⁷⁴ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΨΗΦΙΑΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ, *Ενιαία Ψηφιακή Πύλη της Δημόσιας Διοίκησης (gov.gr)*, 2022. Διαθέσιμο στο: <https://www.secdigital.gov.gr/project/eniaia-psifiaki-pyli-tis-dimosias-dioi/> [τελευταία πρόσβαση 15.02.2022].

¹⁷⁵ ΣΕΒ, *Ψηφιακός Μετασχηματισμός: Βελτίωση της χώρας σε σχέση με το παρελθόν - Κρίσιμη η επιτάχυνση και εμβάθυνση για να πλησιάσουμε το μέσο όρο της ΕΕ*, όπ. π., σελ. 3-5.

παράδειγμα παρεχόμενης υπηρεσίας είναι η δυνατότητα ηλεκτρονικής υποβολής αιτήσεων για την εγγραφή στην πρωτοβάθμια βαθμίδα εκπαίδευσης και στα νηπιαγωγεία μέσα από την ηλεκτρονική υπηρεσία «Πρώτη Εγγραφή», η οποία είναι διασυνδεδεμένη με τα επιμέρους πληροφοριακά συστήματα «Μητρώο Πολιτών» και «myschool». Με αυτόν τον τρόπο παρέχεται στους γονείς/κηδεμόνες η πρόσβαση στον κατάλογο των τέκνων, τα οποία έχουν εγγραφεί στην οικογενειακή τους μερίδα και είναι σε ηλικία εγγραφής στο νηπιαγωγείο ή στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και δεν είναι εγγεγραμμένα σε κάποια άλλη σχολική μονάδα. Επιπλέον, οι γονείς/κηδεμόνες είναι υποχρεωμένοι να προσκομίσουν τα απαιτούμενα παραστατικά κατά την επίσκεψή τους στο νηπιαγωγείο και δη κατά την πρώτη σχολική ημέρα, χωρίς να υπάρχει ανάγκη διακριτής, επιπρόσθετης επίσκεψης στη σχολική μονάδα.¹⁷⁶ Βάσει απολογιστικών αρχείων που είναι αναρτημένα στον ιστότοπο του gov.gr, η πλατφόρμα έως τις 30.09.2021 είχε δεχθεί 101.273.167 επισκέψεις.¹⁷⁷

Σημειώνεται ότι, η έκδοση πιστοποιητικών ή εγγράφων μέσω του gov.gr, δεν χρήζει περαιτέρω διατυπώσεων ή διαδικασιών επικύρωσης. Προκειμένου να επιβεβαιωθεί η ταυτότητα του χρήστη,¹⁷⁸ αυτός δύναται να επιλέξει τους κωδικούς-διαπιστευτήρια του taxinet, που παρέχονται ως οριζόντια επιλογή από τη ΓΓΠΣΔΔ, είτε κωδικούς που διαθέτει για τα συστημένα ηλεκτρονικής τραπεζικής¹⁷⁹, που παρέχονται από τα πιστωτικά ιδρύματα, ειδικά στην περίπτωση περιορισμένων υπηρεσιών, οι οποίες απαιτούν υψηλά επίπεδα ασφάλειας, όπως οι εξουσιοδοτήσεις.¹⁸⁰

4.4 Ενιαίο Κυβερνητικό Νέφος (G-cloud)

Η ΓΓΠΣΔΔ με την αξιοποίηση των διεθνών πρακτικών έχει αναπτύξει σύγχρονες υποδομές Κυβερνητικού Νέφους (G-Cloud), τις οποίες μπορούν να

¹⁷⁶ Δ. ΣΠΙΝΕΛΛΗΣ κ.ά., Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση στην Ελλάδα στη μετακορωνοϊό εποχή, όπ. π., σελ. 5-11.

¹⁷⁷ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΨΗΦΙΑΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ, *Ενιαία Ψηφιακή Πύλη της Δημόσιας Διοίκησης (gov.gr)*, όπ. π.

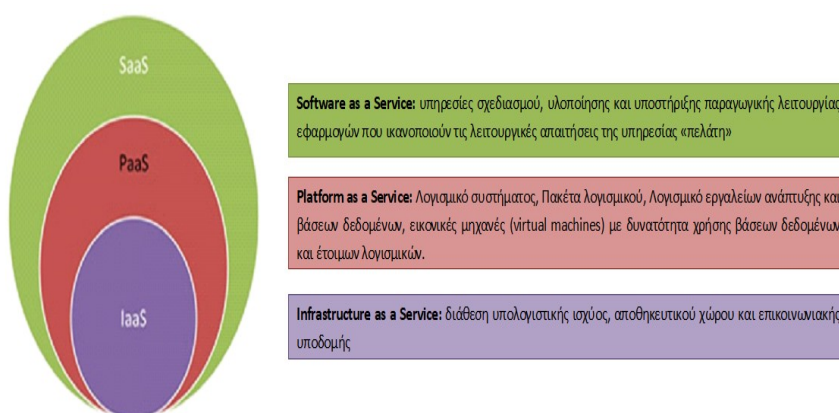
¹⁷⁸ Αυθεντικοποίηση.

¹⁷⁹ E-banking.

¹⁸⁰ Δ. ΣΠΙΝΕΛΛΗΣ κ.ά., Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση στην Ελλάδα στη μετακορωνοϊό εποχή, όπ. π., σελ. 5-11.

χρησιμοποιήσουν οι Κυβερνητικοί Φορείς, προκειμένου να φιλοξενήσουν τα Πληροφοριακά τους Συστήματα. Επιπρόσθετα, σε εφαρμογή των διατάξεων του ν. 4623/2019, η διαχείριση και η συντήρηση του Κυβερνητικού Υπολογιστικού Νέφους της ΚτΠ ΑΕ έχει υπαχθεί στην άμεση αρμοδιότητα της ΓΓΠΣΔΔ, ενώ αυτό είναι ενταγμένο στην ευρύτερη κυβερνητική στρατηγική για τη συγκέντρωση του συνόλου των Πληροφοριακών Συστημάτων των δημόσιων φορέων -για πρώτη φορά- σε μια συγκεντρωτική δομή.¹⁸¹ Η χρήση της υπηρεσίας του Κυβερνητικού Νέφους από τους φορείς της Γενικής Κυβέρνησης ακολουθεί συγκεκριμένους κανόνες και απαιτήσεις. Τα δεδομένα επεξεργάζονται και αποθηκεύονται σε εικονικούς εξυπηρετητές, οι οποίοι έχουν παραχωρηθεί στον εκάστοτε φορέα, που διατηρεί και το αποκλειστικό δικαίωμα χρήσης.¹⁸²

Οι υπηρεσίες, που εν γένει παρέχονται από μια υποδομή Κυβερνητικού Νέφους, θα μπορούσαν να καταταχθούν σε τρία διακριτά επίπεδα, όπως αποτυπώνεται στο Σχήμα 4:

Σχήμα 4. Επίπεδα υπηρεσιών που παρέχονται από μια υποδομή G-cloud

Έως τις 01.01.2022 θα ολοκληρωθεί η εγκατάσταση του συνόλου των κεντρικών ηλεκτρονικών εφαρμογών και των κεντρικών πληροφοριακών συστημάτων, που τηρούνται από τα Υπουργεία, τα ΝΠΔΔ, τις Ανεξάρτητες Δημόσιες Αρχές και την ΚτΠ ΑΕ και σχετίζονται με συναλλαγές μεταξύ φυσικών προσώπων ή νομικών οντοτήτων και της δημόσιας διοίκησης. Η ενοποίηση των νεφοϋπολογιστικών υποδομών (cloud computing) αποσκοπεί στην αποτελεσματική

¹⁸¹ Data consolidation policy.

¹⁸² ΓΓΠΣΔΔ, *Ενιαίο Κυβερνητικό νέφος (Υπηρεσίες G-Cloud)*, 2022. Διαθέσιμο στο: <https://www.gsis.gr/dimosia-dioikisi/G-Cloud> [τελευταία πρόσβαση 01.03.2022].

υποστήριξη του ψηφιακού μετασχηματισμού και της επιτάχυνσης της καινοτομίας. Βάσει των διατάξεων του ν. 4727/2020, οι δημόσιοι φορείς παρέχουν δημόσιες υπηρεσίες μέσω της χρήσης υπολογιστικών υποδομών νέφους¹⁸³ και ειδικότερα μέσα από υποδομές που διαθέτει το Κυβερνητικό Νέφος Δημόσιου Τομέα (G-Cloud) ή το Κυβερνητικό Νέφος του Τομέα της Έρευνας και Εκπαίδευσης (RE-Cloud) ή το Κυβερνητικό Νέφος του Τομέα της Υγείας (H-Cloud).¹⁸⁴

Περαιτέρω, έχει προβλεφθεί η εγκατάσταση έως την 01.01.2023 του συνόλου των ηλεκτρονικών εφαρμογών και πληροφοριακών συστημάτων του Υπουργείου Υγείας και των εποπτευόμενων φορέων του (νοσοκομεία και Κέντρα Υγείας) στο H-Cloud, την αρμοδιότητα διαχείρισης του οποίου έχει δημόσια υπηρεσία Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση Κοινωνικής Ασφάλισης (ΗΔΙΚΑ ΑΕ). Οι εν λόγω ηλεκτρονικές εφαρμογές και συστήματα αφορούν την επεξεργασία δεδομένων και συναλλαγές ιατρικής φύσης. Ακόμη, αναμένεται η εγκατάσταση του συνόλου των ηλεκτρονικών εφαρμογών και κεντρικών πληροφοριακών συστημάτων του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων, καθώς επίσης των εφαρμογών και υπηρεσιών, που αυτό προσφέρει στην εκπαιδευτική και ερευνητική κοινότητα στο RE-Cloud, το οποίο διαχειρίζεται η δημόσια εταιρεία Εθνικό Δίκτυο Υποδομών Τεχνολογίας & Έρευνας (ΕΔΥΤΕ ΑΕ). Πέραν των υποδομών του ελληνικού δημόσιου οι προαναφερόμενοι φορείς (ΓΓΠΣΔΔ, ΗΔΙΚΑ και ΕΔΥΤΕ) θα προχωρήσουν στην πραγματοποίηση διαγωνισμών για την προμήθεια υπηρεσιών υπολογιστικών νέφους από κολοσσούς του χώρου συμπεριλαμβανομένης των Microsoft, Google, Amazon κ.ά..¹⁸⁵

Περαιτέρω, δυνάμει των ρυθμίσεων του ν. 4727/2020, το Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης θα προχωρήσει στο σχεδιασμό και την υλοποίηση της ψηφιακής αγοράς¹⁸⁶ υπηρεσιών και εφαρμογών νέφους, όπου εγγράφονται οι δημόσιοι φορείς και οι πάροχοι υπηρεσιών υπολογιστικού νέφους και αναρτούν τις υπηρεσίες που παρέχουν, τις επιμέρους τεχνικές λεπτομέρειες, καθώς και το κόστος

¹⁸³ Cloudfirst policy.

¹⁸⁴ Δ. ΣΠΙΝΕΛΛΗΣ κ.ά., Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση στην Ελλάδα στη μετακορωνοϊό εποχή, όπ. π., σελ. 8-9 · Τ. ΗΓΟΥΜΕΝΙΔΗ, «Το Δημόσιο πάει στο... «σύννεφο», G-Cloud, RE-Cloud και H-Cloud, αλλά και Microsoft, Amazon, Google...», *Mononews.gr*, 19.09.2020. Διαθέσιμο στο: <https://www.mononews.gr/business/to-dimosio-pai-sto-sinnefo-g-cloud-re-cloud-ke-h-cloud-alla-ke-microsoft-amazon-google> [τελευταία πρόσβαση 02.02.2022].

¹⁸⁵ Τ. ΗΓΟΥΜΕΝΙΔΗ, «Το Δημόσιο πάει στο... «σύννεφο», G-Cloud, RE-Cloud και H-Cloud, αλλά και Microsoft, Amazon, Google...», όπ. π.

¹⁸⁶ Digital marketplace

προμηθειών. Επιπρόσθετα, προκειμένου να βελτιστοποιηθούν διαδικασίες προμήθειας σε εξοπλισμό των δημόσιων φορέων, υπάρχει πρόβλεψη τήρησης μητρώου για τις πληροφοριακές και επικοινωνιακές υποδομές και το λογισμικό τους, καθώς και τις κατηγορίες αρχείων και δεδομένων που αυτοί χρησιμοποιούν ή τηρούν στη ΓΓΠΣΔΔ.¹⁸⁷

Η αξιοποίηση των υπηρεσιών του G-Cloud ενέχει μια σειρά πλεονεκτημάτων, εφόσον αυξάνει τη διαθεσιμότητα και την απόδοση των πληροφοριακών συστημάτων του δημόσιου τομέα μέσω της υιοθέτησης του μοντέλου ευέλικτων και αποτελεσματικών κέντρων δεδομένων (data centers), που παρέχουν με ελαστικό τρόπο πόρους και βελτιώνουν την ανθεκτικότητα του όλου συστήματος σε τυχόν αστοχίες και λοιπές καταστροφές, μέσα από μοντέρνες τεχνικές εικονικοποίησης. Περαιτέρω, αυξάνει την αποδοτικότητα και την ασφάλεια των πληροφοριακών συστημάτων του δημόσιου τομέα και παρέχει τη δυνατότητα για μελλοντική ενοποίηση των κατακερματισμένων υπολογιστικών πόρων του για την επίτευξη οικονομίας κλίμακας, καθώς επίσης για διαλειτουργικότητα και διασυνδεσιμότητα των φιλοξενούμενων πληροφοριακών συστημάτων, διευκολύνοντας την εφαρμογή ψηφιακών υπηρεσιών προστιθέμενης αξίας. Ακόμη, βελτιώνει την παραγωγικότητα του δημοσίου, τη συνολική εμπειρία του πολίτη και την ορθολογική χρήση των διαθέσιμων πόρων και της υπολογιστικής υποδομής στη βάση του περιστασιακού φόρτου εργασιών. Τέλος, οι φορείς που αξιοποιούν τις υποδομές του g-cloud, αποκομίζουν σημαντικά οικονομικά οφέλη, εφόσον απαλλάσσονται από σημαντικά κόστη για την προμήθεια των απαιτούμενων υποδομών και εξοπλισμού, την επέκταση ή αντικατάσταση του hard ware, ενώ παράλληλα ενισχύουν τις υποδομές τους και αυξάνουν την παραγωγικότητα των στελεχών τους.¹⁸⁸

¹⁸⁷ Τ. ΗΓΟΥΜΕΝΙΔΗ, «Το Δημόσιο πάει στο... «σύννεφο», G-Cloud, RE-Cloud και H-Cloud, αλλά και Microsoft, Amazon, Google...», όπ. π.

¹⁸⁸ ΓΓΠΣΔΔ, *Ενιαίο Κυβερνητικό νέφος (Υπηρεσίες G-Cloud)*, όπ. π.

Κεφάλαιο 5. Αποτίμηση του εγχειρήματος του ψηφιακού μετασχηματισμού της Ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης

5.1 Επίδραση της πανδημίας COVID-19 στον Ψηφιακό Μετασχηματισμό της Δημόσιας Διοίκησης

Το ξέσπασμα και η ραγδαία μετάδοση της πανδημίας του COVID-19 την άνοιξη του 2020, ήρθε να ασκήσει πρωτοφανείς πιέσεις στα εθνικά συστήματα υγείας, που εξωθήθηκαν και ενδεχομένως ξεπέρασαν τα όρια τους, δημιούργησε προβλήματα στις εφοδιαστικές αλυσίδες, περιόρισε την επιχειρηματική δραστηριότητα, ενώ έθεσε τους πολίτες ενώπιον μιας νέας πραγματικότητας. Εντός ελάχιστου χρόνου, οι κυβερνήσεις κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν κινδύνους και προκλήσεις, που ήταν πρωτόγνωρες, αλλά και να εκμεταλλευθούν τις αναδυόμενες ευκαιρίες. Για την προσαρμογή στις νέες συνθήκες, πολίτες, επιχειρήσεις και κυβερνήσεις αξιοποίησαν καινοτόμες ψηφιακές τεχνολογίες και εργαλεία, που επί τους ουσίας εξαλείφουν την ανάγκη για φυσική παρουσία.¹⁸⁹

Τα μέτρα που έλαβε η Πολιτεία στην κατεύθυνση της αντιμετώπισης της πανδημίας, αλλά και των συνεπειών αυτής, ανέδειξαν περισσότερο από ποτέ την βαρύνουσα σημασία της αξιοποίησης των υφιστάμενων ψηφιακών πόρων του δημόσιου τομέα, των δικτύων, των υποδομών για την συνδεσιμότητα, καθώς επίσης και των ψηφιακών δεξιοτήτων πολιτών και εργαζομένων. Η αξιοποίηση των ΤΠΕ από τους δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς συνέβαλε σημαντικά στο σχεδιασμό, αλλά και την υποστήριξη των μέτρων, που αποσκοπούσαν να περιορίσουν την πανδημία και να διευκολύνουν την ανταλλαγή πληροφοριών στο πλαίσιο της έρευνας για την αποτελεσματική θεραπεία και την ανάπτυξη εμβολίων, να προωθήσουν την τηλεργασία, να διασφαλίσουν την απρόσκοπτη λειτουργία της παραγωγικής διαδικασίας και να διασφαλίσουν τη συνέχεια στην παροχή των δημοσίων υπηρεσιών. Με αυτόν τον τρόπο διασφαλίστηκε, στο μετρό του δυνατού, η συνέχιση της οικονομικής δραστηριότητας μέσω της υποστήριξης των

¹⁸⁹ ΣΕΒ, *Ψηφιακός Μετασχηματισμός: Βελτίωση της χώρας σε σχέση με το παρελθόν - Κρίσιμη η επιτάχυνση και εμβάθυνση για να πλησιάσουμε το μέσο όρο της ΕΕ*, όπ. π., σελ. 3.

επικοινωνιακών αναγκών του πολίτη και της επιχείρησης. Καθίσταται λοιπόν, προφανής ο κεντρικός ρόλος, που έχει ηλεκτρονική διακυβέρνηση στην επανεκκίνηση της εθνικής οικονομίας. Σε αυτή την κατεύθυνση, σημαντική αναμένεται να είναι και η συμβολή της ψήφισης του Κώδικα Ψηφιακής Διακυβέρνησης, ο οποίος αποσκοπεί να ρυθμίσει συνολικά τα ζητήματα που αφορούν την ψηφιακή διακυβέρνηση, αλλά και να συγκεντρώσει και να επικαιροποιήσει όλο το προϋφιστάμενο κατακερματισμένο θεσμικό πλαίσιο.¹⁹⁰

Όσον αφορά το φορέα της επιχειρούμενης αλλαγής, στο νεοσυσταθέν Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης επιφυλάσσεται ένας νέος στρατηγικός ρόλος, εφόσον έχει την αρμοδιότητα για την παροχή ψηφιακών υπηρεσιών, βασισμένων σε απλουστευμένες διοικητικές διαδικασίες. Κύριος σκοπός είναι να καταστεί η χώρα εξ ορισμού ψηφιακή (digital by default) έως το έτος 2023¹⁹¹, ήτοι να είναι οι δημόσιες υπηρεσίες προσβάσιμες στους πολίτες κυρίως μέσω ψηφιακών εφαρμογών. Η αρχή αυτή μάλιστα περιλαμβάνεται και στις προτάσεις της Έκθεσης της Επιτροπής Πισσαρίδη ως απαραίτητη για την επίτευξη του ψηφιακού μετασχηματισμού του δημόσιου τομέα και την ανάκαμψη της εθνικής οικονομίας.¹⁹²

Η ακολουθούμενη προσέγγιση και μεθοδολογία επιτάσσει το σχεδιασμό και την υλοποίηση ορισμένων έργων με βραχυπρόθεσμη στόχευση, σε εναρμόνιση με τη λογική των λεγόμενων «γρήγορων νικών».¹⁹³ Παράλληλα, προκρίνεται ο ανασχεδιασμός των διοικητικών διαδικασιών πριν την ψηφιοποίηση των υπηρεσιών, που παρέχονται σε τελική φάση στον πολίτη και επιχείρηση, προκειμένου εν συνεχεία να ενταχθούν τελικά στην πλατφόρμα gov.gr. Υπό αυτό το πρίσμα, πραγματοποιείται αξιοποίηση τόσο του δημόσιου, όσο και του ιδιωτικού τομέα, καθώς και των στελεχών τους, ακολουθώντας σταδιακά βήματα στην ανάπτυξη και χρησιμοποιώντας «ευέλικτες μεθοδολογίες ανάπτυξης λογισμικού»¹⁹⁴, όπως στην περίπτωση της ενιαίας ψηφιακής πύλης gov.gr, της διαδικασίας έκδοσης άδειας

¹⁹⁰ Δ. ΣΠΙΝΕΛΛΗΣ κ.ά., Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση στην Ελλάδα στη μετακορωνοϊό εποχή, όπ. π., σελ. 5-11.

¹⁹¹ Biztech.gr, «Η Ελλάδα θα είναι «εξ ορισμού ψηφιακή» έως το 2023», *Biztech.gr*, 16.11.2021. Διαθέσιμο στο: <https://biztech.gr/i-ellada-tha-einai-ex-orismou-psifiaki-eos-to-2023/> [τελευταία πρόσβαση 21.02.2022].

¹⁹² Έκθεση Επιτροπής Πισσαρίδη, *Σχέδιο Ανάπτυξης για την Ελληνική Οικονομία*, όπ. π.

¹⁹³ Quick wins

¹⁹⁴ Agile software development methodology

οδήγησης κ.λπ.. Η επιτυχία αυτών των λύσεων δύναται να διαπιστωθεί από την ταχύτητα παράδοσης των υπηρεσιών αυτών, αλλά και τη συνεχή προσθήκη νέων λειτουργιών και υπηρεσιών σε κύκλους. Η αρμόδια δημόσια εταιρεία ΕΔΥΤΕ ΑΕ, έχει ενσωματώσει με συνέπεια τις ευέλικτες μεθοδολογίες στο σύνολο των δράσεων, που αναπτύσσει, καθώς επίσης στις προσκλήσεις για εκδήλωση ενδιαφέροντος αναφορικά με την υλοποίηση των έργων της, καθώς και στις αναπτύξεις, στις οποίες προχωρά η ίδια με δικά της μέσα.¹⁹⁵

Επιπρόσθετα, έχουν αναληφθεί οι απαραίτητες δράσεις για την υλοποίηση της αποτύπωσης των διοικητικών διαδικασιών στο Εθνικό Μητρώο Διαδικασιών, που αναμένεται να αποτελέσει το σημείο αναφοράς για τον εξυπηρετούμενο (πολίτη, επιχείρηση), αλλά και τους δημόσιους υπαλλήλους. Η αποτύπωση των διαδικασιών θα ακολουθηθεί από αντίστοιχο πρόγραμμα για τον ανασχεδιασμό και την απλούστευση τους.¹⁹⁶ Ειδικότερα, το Εθνικό Πρόγραμμα Απλούστευσης Διαδικασιών, έχει το ρόλο του κεντρικού διακυβερνητικού πλαισίου για τη μείωση των διοικητικών βαρών, μέσα από την απλούστευση και την ψηφιοποίηση των διαδικασιών της Δημόσιας Διοίκησης, ενισχύοντας την ανταγωνιστικότητα, την παραγωγικότητα, τις επενδύσεις και αυξάνοντας τη συμμετοχή των πολιτών. Θετική εξέλιξη αποτελεί και η συνένωση υπό την ίδια ομπρέλα της πολιτικής για τις διοικητικές διαδικασίες, στην οποία περιλαμβάνεται η καταγραφή,¹⁹⁷ η μέτρηση και αξιολόγηση¹⁹⁸ και η απλούστευση.¹⁹⁹ Ωστόσο, έχει εκφραστεί ανησυχία αναφορικά με την ελλιπή ευελιξία και ανατροφοδότηση για την υλοποίηση του εγχειρήματος της απλούστευσης των διαδικασιών.²⁰⁰

Την ανάγκη για άμεση επικαιροποίηση των πληροφοριακών συστημάτων του δημόσιου τομέα σηματοδότησε η υπαγωγή της Εθνικής Αρχής Κυβερνοασφάλειας στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης, από κοινού με την

¹⁹⁵ Δ. ΣΠΙΝΕΛΛΗΣ κ.ά., Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση στην Ελλάδα στη μετακορωνοϊό εποχή, όπ. π., σελ. 8.

¹⁹⁶ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΨΗΦΙΑΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ, *Αποστολή εγκυκλίου σχετικά με την υλοποίηση του Εθνικού Μητρώου Διαδικασιών*, 25.11.2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.secdigital.gov.gr/ekkinisi-energeion-ypourgeion-gia-ti/> [τελευταία πρόσβαση 21.12.2021].

¹⁹⁷ Εθνικό Μητρώο Διαδικασιών

¹⁹⁸ Παρατηρητήριο Γραφειοκρατίας

¹⁹⁹ Εθνικό Πρόγραμμα Απλούστευσης Διαδικασιών

²⁰⁰ Δ. ΣΠΙΝΕΛΛΗΣ κ.ά., Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση στην Ελλάδα στη μετακορωνοϊό εποχή, όπ. π., σελ. 9.

εκκίνηση δράσεων για την υλοποίηση της. Το Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης ενέκρινε την Εθνική Στρατηγική Κυβερνοασφάλειας 2020-2025 τον Δεκέμβριο του 2020 και τον Ιούνιο του ίδιου έτους εξέδωσε το Εγχειρίδιο Κυβερνοασφάλειας,²⁰¹ το οποίο απευθύνεται στο σύνολο των δημόσιων οργανισμών, αλλά και σε ιδιωτικές επιχειρήσεις μεσαίου και μεγάλου μεγέθους. Το Εγχειρίδιο Κυβερνοασφάλειας παρέχει στους ιδιωτικούς και δημόσιους οργανισμούς καλές πρακτικές αναφορικά με τεχνικά και οργανωτικά μέτρα για τη διαχείριση του κινδύνου στα πληροφοριακά τους συστήματα.²⁰²

Ο επείγων χαρακτήρας των μέτρων που λήφθηκαν για την αντιμετώπιση της πανδημίας ώθησε την κυβέρνηση να δράσει στη βάση ουσιαστικών προτεραιοτήτων και όχι του φορμαλιστικού κανονισμού, που συνήθως την χαρακτήριζε. Την περίοδο αυτή, οι φορείς μετουσιώθηκαν σε ένα «ζωντανό εργαστήρι» για την ανάπτυξη ψηφιακών υπηρεσιών, στο πλαίσιο των οποίων ορισμένα πρωτοπόρα στελέχη ανέλαβαν και συνεχίζουν να αναλαμβάνουν σημαντικές πρωτοβουλίες. Η παροχή των ψηφιακών υπηρεσιών, που προβλέφθηκαν στο πλαίσιο των ΠΝΠ και των ΚΥΑ συνεχίζεται απρόσκοπτα, ωστόσο υπάρχει ο κίνδυνος αυτή να ατονήσει, εφόσον εξακολουθεί παράλληλα να υφίσταται και η έντυπη διαδικασία.²⁰³

Στο πλαίσιο των μέτρων που λήφθηκαν για τον περιορισμό της πανδημίας, η ελληνική κυβέρνηση προχώρησε κατ' αρχάς στην απλούστευση και εν συνεχεία στην ψηφιοποίηση μεγάλου μέρους των δημοσίων διαδικασιών μέσω της θεσμοθέτησης μιας σειράς Πράξεων Νομοθετικού Περιεχομένου (ΠΝΠ) και ΚΥΑ. Ενδεχομένως από τις χαρακτηριστικότερες παρεμβάσεις, που πραγματοποιήθηκαν ήταν εκείνες στον τομέα της υγείας. Μεταξύ άλλων, διατέθηκε στους πολίτες η άυλη συνταγογράφηση, βάσει της οποίας οι πολίτες, που είναι εγγεγραμμένοι στην υπηρεσία, δύνανται να λάβουν τις συνταγές για φάρμακα ή τις παραπεμπτικές τους

²⁰¹ Cybersecurity Handbook

²⁰² Lawspot.gr, «Στη δημοσιότητα η νέα Εθνική Στρατηγική Κυβερνοασφάλειας 2020-2025», *Lawspot.gr*, 08.12.2020. Διαθέσιμο στο: <https://www.lawspot.gr/nomika-nea/sti-dimosiotita-i-nea-ethniki-stratigiki-kyvernoasfaleias-2020-2025> [τελευταία πρόσβαση 21.12.2021] · Για περισσότερα βλ. <https://mindigital.gr/wp-content/uploads/2020/12/%CE%95%CE%B8%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B7%CC%81-%CE%A3%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%B7%CC%81-%CE%9A%CF%85%CE%B2%CE%B5%CF%81%CE%BD%CE%BF%CE%B1%CF%83%CF%86%CE%B1%CC%81%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CF%82.pdf>

²⁰³ Δ. ΣΠΙΝΕΛΛΗΣ κ.ά., Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση στην Ελλάδα στη μετακορωνοϊό εποχή, όπ. π., σελ. 10.

εξετάσεις μέσω γραπτού μηνύματος ή ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, καταργώντας την ανάγκη για εκτύπωση τους. Περαιτέρω, οι πολίτες μπορούν να λαμβάνουν ενημερώσεις μέσω SMS ή ηλεκτρονικού ταχυδρομείου για τα ιατρικά ραντεβού τους. Η άυλη συνταγογράφηση προχωρά πρακτικά στην αντικατάσταση της έντυπης συνταγής και των παραπεμπτικών εξετάσεων, που πλέον διατίθενται σε ηλεκτρονική μορφή, παρέχοντας παράλληλα τη δυνατότητα στους χρονίως πάσχοντες για λήψη των συνταγών τους εξ αποστάσεως, χωρίς να έχουν δηλαδή, την υποχρέωση επίσκεψης στον θεράποντα ιατρό τους.²⁰⁴ Επιπρόσθετα, θεσμοθετήθηκε το σύστημα αρχειοθέτησης των ασθενών με κορωνοϊό, μέσω της δημιουργίας και λειτουργίας του Εθνικού Μητρώου Ασθενών COVID-19,²⁰⁵ ενώ η εμβληματικότερη παρέμβαση είναι αναμφισβήτητη η δημιουργία της διαδικτυακής πλατφόρμας για τον εμβολιασμό κατά της COVID-19, που διευκολύνει τον απλό προγραμματισμό του εμβολιασμού των πολιτών και συνδυαστικά με την πλατφόρμα της άυλης συνταγογράφησης, συμβάλλει τα μέγιστα στην επιτυχημένη διαχείριση της εξαιρετικά απαιτητικής διαδικασίας εμβολιασμού σε εθνική κλίμακα.²⁰⁶ Ακόμη, διατέθηκε προς χρήση η πλατφόρμα δήλωσης αυτοδιαγνωστικών ελέγχων COVID-19 (self tests), που συνέβαλε σημαντικά στον περιορισμό της εξάπλωσης του ιού κατά κύριο λόγο από ασυμπτωματικούς φορείς²⁰⁷ και την ασφαλή επιστροφή των μαθητών στην τάξη.²⁰⁸ Τέλος, δρομολογήθηκε η υλοποίηση δράσεων για την υλοποίηση συστήματος τηλεσυμβουλευτικής για ασθενείς με COVID-19²⁰⁹ και του συστήματος Ατομικού Ηλεκτρονικού Φακέλου Υγείας (ΑΗΦΥ).²¹⁰

²⁰⁴ ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ, «Άυλη συνταγογράφηση: Βήμα βήμα πώς γίνεται η εγγραφή στην υπηρεσία», *Πρώτο Θέμα*, 27.04.2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.protothema.gr/greece/article/1119021/auli-sudagografisi-vima-vima-pos-ginetai-i-eggrafi-stin-upiresia/> [τελευταία πρόσβαση 01.02.2022].

²⁰⁵ Gov.gr, *Ηλεκτρονικό Μητρώο Ασθενών COVID-19*, 2020. Διαθέσιμο στο: <https://covid19.gov.gr/ilektroniko-mitroo-asthenon-covid-19/> [τελευταία πρόσβαση 01.02.2022].

²⁰⁶ Για περισσότερα βλ. <https://emvolio.gov.gr/>

²⁰⁷ Για περισσότερα βλ. self-testing.gov.gr

²⁰⁸ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, *Ανοίξε η πλατφόρμα δήλωσης αποτελέσματος self-test για την επιστροφή στα Λύκεια*, 11.04.2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.minedu.gov.gr/news/48338-11-04-21-yp-paideias-anoikse-i-platforma-dilosis-apotelesmatos-self-test-gia-tin-epistrofi-sta-lykeia> [τελευταία πρόσβαση 21.01.2022].

²⁰⁹ Απόφαση Γ.Π.οικ.80610/2021 σχετικά με την ανάπτυξη και τη λειτουργία του συστήματος «Τηλεσυμβουλευτικής για Ασθενείς με COVID-19» κατ' εφαρμογή της παρ. 3 του άρθρου δέκατου ένατου της από 13.04.2020 Π.Ν.Π.

²¹⁰ Odigostoupoliti.eu, *Ατομικός Ηλεκτρονικός Φάκελος Υγείας (ΑΗΦΥ)*, 2019. Διαθέσιμο στο: <http://www.odigostoupoliti.eu/atomikos-ilektronikos-fakelos-ygeias-aify/> [τελευταία πρόσβαση 21.01.2022].

Σε επίπεδο δημόσιας διοίκησης προωθήθηκε η ανάπτυξη πλατφόρμας του δημοσίου για την πραγματοποίηση τηλεδιασκέψεων, της λεγόμενης e:Presence,²¹¹ ενώ διευρύνθηκε η χρήση του μοντέλου της τηλεργασίας στο δημόσιο τομέα. Τα ζητήματα που άπτονται της προστασίας των προσωπικών δεδομένων, των ωραρίων και του τεχνολογικού εξοπλισμού των υπαλλήλων ρυθμίζονται σε λεπτομέρεια από τις διατάξεις του ν. 4807/2021.²¹² Περαιτέρω, για τη βελτίωση της αποδοτικότητας των δημοσίων υπαλλήλων, οι οποίοι εργάζονται απομακρυσμένα, έχει ανακοινωθεί η υλοποίηση έργου της ΚτΠ ΑΕ ύψους 4 εκατ. ευρώ. Το εν λόγω έργο αποσκοπεί μέσω των ΤΠΕ και των δικτύων ευρυζωνικής πρόσβασης να αναδιατάξει το τοπίο της τηλεργασίας στο δημόσιο και να προωθήσει την ανάπτυξη και περαιτέρω διείσδυση της, ώστε να μετασχηματιστεί η παραδοσιακή μορφή εργασίας.²¹³

Όσον αφορά τις παρεχόμενες ψηφιακές υπηρεσίες, που αναλύονται λεπτομερώς ανωτέρω, η πανδημία επέσπευσε μεταξύ άλλων την παροχή της δυνατότητας έκδοσης ψηφιακών αποσπασμάτων από ληξιαρχικές πράξεις και πιστοποιητικά δημοτολογίου, ενώ είχε ήδη ολοκληρωθεί η διαδικασία ανασχεδιασμού και απλούστευσης του τρόπου δήλωσης της γέννησης, η οποία δηλώνεται άπαξ στο μαιευτήριο, χωρίς να υπάρχει ανάγκη πραγματοποίησης διακριτής δήλωσης σε πληθώρα υπηρεσιών. Βάσει δημοσιευμένων στοιχείων, κατά το διάστημα από τις 11.05.2020, οπότε εκκίνησε η καθολική εφαρμογή της διαδικασίας στο σύνολο των μαιευτηρίων της χώρας, έως τις 30.06.2021, το 90% των γεννήσεων είχε δηλωθεί ψηφιακά, αντιστοιχώντας σε 108.423 δηλώσεις.²¹⁴ Περαιτέρω, οι πολίτες μπορούν να εξυπηρετηθούν και εξ αποστάσεως μέσα από την υπηρεσία των «ψηφιακών ραντεβού» για πληθώρα φορέων συμπεριλαμβανομένων

²¹¹ Σοφοκλέους Ιν, «Διαδικτυακές τηλεδιασκέψεις στο Δημόσιο με την πλατφόρμα e:Presence», *Sofokleousin.gr*, 16.03.2020. Διαθέσιμο στο: <https://www.sofokleousin.gr/diadiktyakes-tilediaskepseis-sto-dimosio-me-tin-platforma-epresen> [τελευταία πρόσβαση 21.01.2022].

²¹² ν. 4807/2021 (ΦΕΚ 96 Α' / 11.06.2021) «Θεσμικό πλαίσιο τηλεργασίας, διατάξεις για το ανθρώπινο δυναμικό του δημοσίου τομέα και άλλες επείγουσες ρυθμίσεις».

²¹³ Δ. ΔΕΛΕΒΕΓΚΟΣ, «Τηλεργασία με επιτήρηση στο Δημόσιο μέσω πλατφόρμας», *Καθημερινή*, 31.12.2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/economy/561650419/tilergasia-me-epitirisi-sto-dimosio-meso-platformas/> [τελευταία πρόσβαση 15.01.2022].

²¹⁴ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΨΗΦΙΑΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ, *Στατιστικά στοιχεία Ενιαίας Ψηφιακής Πύλης της Δημόσιας Διοίκησης (gov.gr) – Μάιος 2021*, 04.06.2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.secdigital.gov.gr/gov-gr-2021/> [τελευταία πρόσβαση 15.01.2022].

των ΚΕΠ,²¹⁵ των Προξενείων,²¹⁶ της ΑΑΔΕ²¹⁷ και του ΟΑΕΔ.²¹⁸ Όπως αναφέρεται σε άρθρο του Υπουργού Ψηφιακής Διακυβέρνησης κ. Πιερρακάκη στον τύπο, στο πεδίο των ψηφιακών συναλλαγών σημειώθηκε εκθετική αύξηση κατά το διάστημα 2018-2021, με τις πραγματοποιηθείσες ψηφιακές συναλλαγές να έχουν εκτοξευθεί στις 90.000.000 το έτος 2020, έναντι των 8.800.000 συναλλαγών το 2018, ενώ βάσει εκτιμήσεων θα αγγίζουν τις 500.000.000 για το έτος 2021. Η αύξηση αυτή συνεπάγεται σημαντικές μειώσεις στις επισκέψεις σε δημόσιες υπηρεσίες και του κόστους της περιττής γραφειοκρατίας, αλλά και τη βελτίωση της κατάταξης της χώρας σε διεθνείς δείκτες, όπως περιγράφεται κατωτέρω.²¹⁹ Ωστόσο, ένα σημαντικό ζήτημα έγκειται στο γεγονός, ότι έναντι της αποκλειστικής χρήσης της ηλεκτρονικής διαδικασίας, και της ταυτόχρονης κατάργησης της έντυπης διαδικασίας και της διατήρησης της μόνο για συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες (επί παραδείγματι για τους ηλικιωμένους), επί του παρόντος λειτουργούν παράλληλα η ηλεκτρονική και η έντυπη διαδικασία.²²⁰

Στον τομέα της απασχόλησης, εν μέσω πανδημίας δόθηκε η δυνατότητα πραγματοποίησης ηλεκτρονικών συναλλαγών από τους ασφαλισμένους του Ηλεκτρονικού Εθνικού Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης (e-ΕΦΚΑ), ενώ παράλληλα καταργήθηκαν 68 διαδικασίες που παρέχονταν από τα ΚΕΠ, στο πλαίσιο του εγχειρήματος απλούστευσης των διαδικασιών. Παράλληλα, τα αποδεικτικά ασφαλιστικής ενημερότητας εκδίδονται πλέον ψηφιακά,²²¹ ενώ μέσω της

²¹⁵ myKEPlive · Για περισσότερα βλ. <https://www.gov.gr/ipiresies/polites-kai-kathemerinoteta/ex-apostaseos-exuperetese-politon/exuperetese-me-telediaskepse-apo-kentro-exupereteses-politon-kep> 5

²¹⁶ myConsulLive · Για περισσότερα βλ. <https://www.gov.gr/ipiresies/polites-kai-kathemerinoteta/ex-apostaseos-exuperetese-politon/myConsulLive>

²¹⁷ myAADElive · Για περισσότερα βλ. https://myaadelive.gov.gr/dsae2/govdesk/faces/pages/mainmenu/init.xhtml;jsessionid=d9EDvpOcdvrzBR09ZS_CFcvtZc2DqvdgqEb_1_3oUKbYLngrah6b!418661291?faces-redirect=true

²¹⁸ myOAEDlive · Για περισσότερα βλ. <https://www.gov.gr/ipiresies/polites-kai-kathemerinoteta/ex-apostaseos-exuperetese-politon/exuperetese-me-telediaskepse-apo-ton-organismo-apaskholeses-ergatikou-dunamikou-oad>

²¹⁹ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΨΗΦΙΑΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ, Η μετάβαση της Ελλάδας στη νέα εποχή, *Άρθρο του Υπουργού Επικρατείας και Ψηφιακής Διακυβέρνησης Κυριάκου Πιερρακάκη στην εφημερίδα «Παραπολιτικά» της 23-12-2021*, 23.12.2021. Διαθέσιμο στο: <https://mindigital.gr/archives/2812> [τελευταία πρόσβαση 15.01.2022].

²²⁰ Δ. ΣΠΙΝΕΛΛΗΣ κ.ά., Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση στην Ελλάδα στη μετακορωνοϊό εποχή, όπ. π., σελ. 10.

²²¹ Ε-Νομοθεσία, «e-ΕΦΚΑ: Ποιες συναλλαγές θα γίνονται μόνο ηλεκτρονικά από τον Ιούνιο», *e-nomothesia.gr*, 08.05.2020. Διαθέσιμο στο: <https://www.e-nomothesia.gr/law-news/e-ephka-poi-es-unallages-tha-ginontai-mono-elektronika.html> [τελευταία πρόσβαση 15.01.2022]. e-ΕΦΚΑ, *Νέες ηλεκτρονικές υπηρεσίες για την απογραφή στον e-ΕΦΚΑ*, Δελτίο Τύπου, 12.04.2021. διαθέσιμο στο:

προαναφερόμενης πλατφόρμας ψηφιακών ραντεβού, myOAEDlive, οι άνεργοι και οι επιχειρήσεις μπορούν να προγραμματίζουν και να υλοποιούν ραντεβού, προκειμένου να λάβουν υπηρεσίες συμβουλευτικής μέσω τηλεδιάσκεψης από τους εξειδικευμένους συμβούλους του ΟΑΕΔ για άνεργους και εργοδότες, αντίστοιχα. Η εν λόγω υπηρεσία είναι διαθέσιμη και σε smart phones και tablets μέσω της εφαρμογής ΟΑΕΔapp. Σημειώνεται, ότι κατά τον πρώτο χρόνο λειτουργίας της υπηρεσίας προγραμματίστηκαν και πραγματοποιήθηκαν 8.000 ραντεβού.²²²

Στον τομέα της οικονομίας και ανάπτυξης τέθηκε σε λειτουργία η ηλεκτρονική πλατφόρμα e-Καταναλωτής, όπου δηλώνονται οι τιμές των προϊόντων και οι πολίτες μπορούν να κάνουν συγκρίσεις.²²³ Παράλληλα, ενισχύθηκε μέσω ψηφιακών εργαλείων η επικοινωνία των καταναλωτών με το Υπουργείο Ανάπτυξης μέσα από τη «Γραμμή Καταναλωτή».²²⁴ Επιπρόσθετα, το ηλεκτρονικό παράβολο e-Παράβολο πλέον εκδίδεται και πληρώνεται και στην αγγλική γλώσσα, και προχώρησε η έκδοση ενιαίων προδιαγραφών για τα ηλεκτρονικά τιμολόγια.²²⁵ Ακόμη, έχει διατεθεί η ψηφιακή έναρξη της ατομικής επιχείρησης για τους ελεύθερους επαγγελματίες,²²⁶ και διατίθεται ο ηλεκτρονικός φάκελος επιχειρήσεων, που διευκολύνει σημαντικά τις επιχειρήσεις, που συμμετέχουν σε διαγωνισμούς και αυξάνει την αποδοτικότητα τους.²²⁷ Τέλος, από 01.10.2021 καθίσταται υποχρεωτική η τήρηση των ηλεκτρονικών βιβλίων της ΑΑΔΕ (γνωστών ως myDATA), μετά από 1

<https://www.efka.gov.gr/el/deltia-typoy/nees-elektronikes-yperesies-gia-ten-apographe-ston-e-ephka> [τελευταία πρόσβαση 15.01.2022].

²²² Naftemporiki.gr, «myOAEDlive: Περισσότερα από 8.000 ψηφιακά ραντεβού στον πρώτο χρόνο λειτουργίας», naftemporiki.gr, 08.12.2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.naftemporiki.gr/story/1809378/myoedlive-perissotera-apo-8000-psifiaka-rantebou-ston-proto-xrono-leitourgias> [τελευταία πρόσβαση 15.01.2022].

²²³ odigostoupoliti.eu, *e-Καταναλωτής. Εφαρμογή για να συγκρίνουμε τις τιμές των σούπερ μάρκετ*, 02.04.2021. Διαθέσιμο στο: <http://www.odigostoupoliti.eu/e-katanalotis-efarmogi-gia-na-sygkrinoume-tis-times-ton-souper-market/> [τελευταία πρόσβαση 11.01.2022].

²²⁴ Σ. ΧΟΥΝΤΑ, «Γραμμή καταναλωτή -1520: Μέχρι τον Ιούνιο οι ειδικές χρεώσεις του ΟΤΕ», *EPT News*, 04.01.2022. Διαθέσιμο στο: <https://www.ertnews.gr/eidiseis/ellada/grammi-katanaloti-1520-mechri-ton-iounio-oi-eidikes-chreoseis-toy-ote/> [τελευταία πρόσβαση 11.01.2022].

²²⁵ Δ. ΣΠΙΝΕΛΛΗΣ κ.ά., *Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση στην Ελλάδα στη μετακορωνοϊό εποχή*, όπ. π., σελ. 12.

²²⁶ ΕΘΝΟΣ, «Ψηφιακά θα γίνεται η έναρξη ατομικής επιχείρησης - Η διαδικασία», *ΕΘΝΟΣ*, 11.03.2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.ethnos.gr/Economy/article/149233/pshfiakathaginetaihenarxhatomikhsepixeirhshshdiadikasia> [τελευταία πρόσβαση 11.01.2022].

²²⁷ Για περισσότερα βλ. <https://www.gov.gr/ipiresies/epikheirematike-drasterioteta/elektronikos-phakelos-epikheireses>

έτος πιλοτικής λειτουργίας της πλατφόρμας, κατά το οποίο εγγράφηκαν 235.000 επιχειρήσεις.²²⁸

Στον τομέα της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης, διασφαλίστηκε η συνέχεια διενέργειας των μαθημάτων μέσω εργαλείων σύγχρονης εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, ενώ διατέθηκε σε γονείς/κηδεμόνες η ηλεκτρονική υπηρεσία «Πρώτη Εγγραφή» για την εγγραφή των τέκνων σε πρωτοβάθμια εκπαίδευση και νηπιαγωγεία, όπως αναλύεται ανωτέρω. Παράλληλα, πλέον εκδίδονται ψηφιακά οι βεβαιώσεις, αποσπάσματα ή πιστοποιητικά απολυτηρίων Γυμνασίου, Λυκείου και Επαγγελματικού Λυκείου. Τέλος, οι υποψήφιοι μαθητές των Πανελλαδικών Εξετάσεων, ελάμβαναν ενημερώσεις, καθώς και τη βαθμολογία και το τμήμα ή σχολή εισαγωγής τους μέσω γραπτού μηνύματος SMS.²²⁹

Τέλος, το Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, γνωστό και ως Σχέδιο Ελλάδα 2.0, συνιστά μια ιδιαίτερα κομβική και κρίσιμη πρωτοβουλία, η οποία έχει τη δυνατότητα ουσιαστικής συνεισφοράς τόσο στην ανάπτυξη της ψηφιακής διακυβέρνησης, όσο και του κλάδου της πληροφορικής της χώρας (capacity building). Το Ελλάδα 2.0 παρέχει τα εχέγγυα, ώστε να υλοποιηθούν τα έργα και οι στρατηγικοί άξονες παρέμβασης, που προβλέπει η ΒΨΜ, με χρηματοδότηση που προέρχεται από τον Μηχανισμό Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (ΜΑΑ) και ανέρχεται στα 2.136 εκατ. ευρώ. Το εν λόγω Σχέδιο, ωστόσο, αναμένεται να έχει σημαντική συνεισφορά στον ψηφιακό μετασχηματισμό σε μια σειρά διαφορετικών τομέων της διοίκησης συμπεριλαμβανόμενης της εκπαίδευσης, της υγείας, της δικαιοσύνης, της φορολογίας κ.ά.²³⁰

Επιχειρώντας μια αποτίμηση των παρεμβάσεων, που πραγματοποιήθηκαν εν μέσω πανδημίας στην κατεύθυνση του ψηφιακού μετασχηματισμού της ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης, ιδιαίτερα θετική κρίνεται η ταχύτατη ανταπόκριση της Πολιτείας στην κατεύθυνση της παροχής ψηφιακών υπηρεσιών προς τους πολίτες και

²²⁸ ΗΜΕΡΗΣΙΑ, «Ηλεκτρονικά βιβλία: Από αύριο η υποχρεωτική εφαρμογή τους μέσω MyDATA - Ποιους αφορά», *Ημερησία*, 30.09.2021. Διαθέσιμο στο: https://www.imerisia.gr/oikonomia/23771_ilektronika-biblia-apo-ayrio-i-ypohreotiki-efarmogi-toys-meso-mydata-poiouys-afora [τελευταία πρόσβαση 11.01.2022].

²²⁹ Δ. ΣΠΙΝΕΛΛΗΣ κ.ά., Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση στην Ελλάδα στη μετακορωνοϊό εποχή, όπ. π., σελ. 12.

²³⁰ Ελλάδα 2.0, *Το πλήρες Σχέδιο*, 2021. Διαθέσιμο στο: <https://greece20.gov.gr/to-plires-sxedio/> [τελευταία πρόσβαση 11.01.2022].

τις επιχειρήσεις, που συνέβαλε σημαντικά στην αύξηση της εμπιστοσύνης του πολίτη προς το κράτος. Σε κάποιο βαθμό αυτή η ενίσχυση της εμπιστοσύνης του πολίτη οφείλεται και στο γεγονός, ότι μέσω της απλούστευσης των διαδικασιών το κράτος φάνηκε να καταδεικνύει μεγαλύτερη εμπιστοσύνη προς τους πολίτες. Επί παραδείγματι, μέσω της άρσης ή κατάργησης της απαίτησης υποβολής δικαιολογητικών και εγκρίσεων, που εξέφραζαν μια *a priori* αμφισβήτηση απέναντι στη γνησιότητα και ακεραιότητα των αιτημάτων του πολίτη και της επιχείρησης. Περαιτέρω, η μέχρι τώρα εμπειρία έχει καταδείξει, ότι η λειτουργία της ενιαίας ψηφιακής πύλης gov.gr έχει οδηγήσει σε σημαντική αύξηση του επιπέδου ικανοποίησης του πολίτη από τις παρεχόμενες δημόσιες υπηρεσίες, ενώ παράλληλα συνέβαλε στην αντιμετώπιση των διοικητικών βαρών, που απορρέουν από την έκδοση μεγάλης μερίδας δημοσίων εγγράφων όπως εξουσιοδοτήσεων, υπεύθυνων δηλώσεων κ.λπ. και στην απελευθέρωση δημόσιων πόρων της δημόσιας διοίκησης, που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν σε άλλους τομείς. Ωστόσο, η ενδεχομένως σημαντικότερη επιτυχία του gov.gr, έγκειται στο ότι αποτέλεσε το πρόσωπο μιας νέας αντίληψης για την ψηφιακή διακυβέρνηση, η οποία έτυχε θερμής υποδοχής από τους πολίτες και τις επιχειρήσεις, και προοδευτικά έχει γίνει κτήμα τους. Καθίσταται πλέον σαφές, ότι η εθνική πολιτική για την ψηφιακή διακυβέρνηση ακολουθεί έναν ενιαίο σχεδιασμό στο πλαίσιο μιας έντονης πολιτοκεντρικής προσέγγισης και δεν βασίζεται πλέον σε κατακερματισμένες και συχνά σπασμωδικές κινήσεις.²³¹

Μολαταύτα, η αναμφίβολα θετική εξέλιξη της ενίσχυσης της εμπιστοσύνης των πολιτών δημιουργεί σημαντικές προκλήσεις ως προς τη συνέχεια της παροχής υπηρεσιών και λύσεων, που έρχονται να αναβαθμίσουν την ποιότητα των παροχών προς τον πολίτη. Η αύξηση του αισθήματος της εμπιστοσύνης οδηγεί σε μια αύξηση των προσδοκιών του πολίτη να διατηρηθούν αυτοί οι ρυθμοί βελτίωσης σε βάθος χρόνου. Ορισμένες εξ αυτών των προσδοκιών ενδέχεται να μην χαρακτηρίζονται από ρεαλιστικότητα και να ασκούν περιττή πίεση, υπό την έννοια ότι δεν είναι δυνατός ο ψηφιακός μετασχηματισμός όλων των υπηρεσιών με ταχείς ρυθμούς, ενώ ενίοτε υπεραπλουστεύονται ή υποτιμούνται οι δυσκολίες που επιβραδύνουν την ολοκλήρωση ορισμένων δράσεων. Το γεγονός αυτό εγείρει προκλήσεις ως προς τον

²³¹ Δ. ΣΠΙΝΕΛΛΗΣ κ.ά., Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση στην Ελλάδα στη μετακορωνοϊό εποχή, όπ. π., σελ. 5-11.

τρόπο, που οι προτεραιότητες και η πρόοδος των ψηφιακών αλλαγών επικοινωνούνται στο ευρύ κοινό, προκειμένου να μην διαρραγεί ο ενάρετος κύκλος εμπιστοσύνης μεταξύ πολίτη και κράτους, ο οποίος ασκεί μακροπρόθεσμη πίεση στην πρόοδο του ψηφιακού μετασχηματισμού στη χώρα. Τέλος, ένα πεδίο παρέμβασης, που έχει παραμείνει προβληματικό και στάσιμο με αρνητικό αντίκτυπο στις συνθήκες ανταγωνισμού και στο σχεδιασμό και την υλοποίηση των έργων είναι οι διαδικασίες προμηθειών. Εν μέσω πανδημίας, αυξήθηκε σημαντικά η ευελιξία των διαδικασιών προμηθειών, μέσω της ψήφισης ΠΝΠ με πρόσκαιρο χαρακτήρα για την αντιμετώπιση των σημαντικών περιορισμών και την προμήθεια του απαραίτητου εξοπλισμού και υποδομών για την ταχεία υλοποίηση διάφορων έργων. Ωστόσο, παρά τις θετικές επιρροές αυτής της αυξανόμενης ευελιξίας, εντοπίζονται δυο σημαντικά ζητήματα. Αφενός, θα πρέπει παράλληλα να ενισχυθεί η διαφάνεια και οι ελεγκτικοί μηχανισμοί για την αποφυγή τυχόν καταστρατήγησης της δυνατότητας πραγματοποίησης υπερκοστολογήσεων και αδιαφανών προμηθειών, στρέβλωσης των συνθηκών ανταγωνισμού ή της ένταξης προμηθειών, που είναι άσχετες με τη συγκυρία της πανδημίας. Αφετέρου, θα πρέπει να αντιμετωπιστούν οι δυσλειτουργίες και ανελαστικές διαδικασίες προμήθειας υποδομών ΤΠΕ σε πιο μακροπρόθεσμο ορίζοντα και όχι στο πλαίσιο μερικής και αποσπασματικής αντίδρασης με πρόσκαιρο χαρακτήρα, συνυπολογίζοντας πάντα τις ιδιαίτερες ανάγκες που θέτει ο κύκλος ζωής των ψηφιακών έργων, που αναδείχθηκαν με σαφήνεια εν μέσω της πανδημίας.²³²

5.2 Αποτίμηση του Ψηφιακού Μετασχηματισμού μέσα από ευρωπαϊκούς δείκτες

Προκειμένου να εξαχθεί μια σαφέστερη εικόνα για την πορεία και την επιτυχία υλοποίησης του εγχειρήματος του ψηφιακού μετασχηματισμού της χώρας, μελετώνται οι επιδόσεις της σε δυο σημαίνοντες δείκτες ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, ήτοι στο Δείκτη Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας (DESI) και στο Δείκτη Αναφοράς για την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση (eGovernment Benchmark).

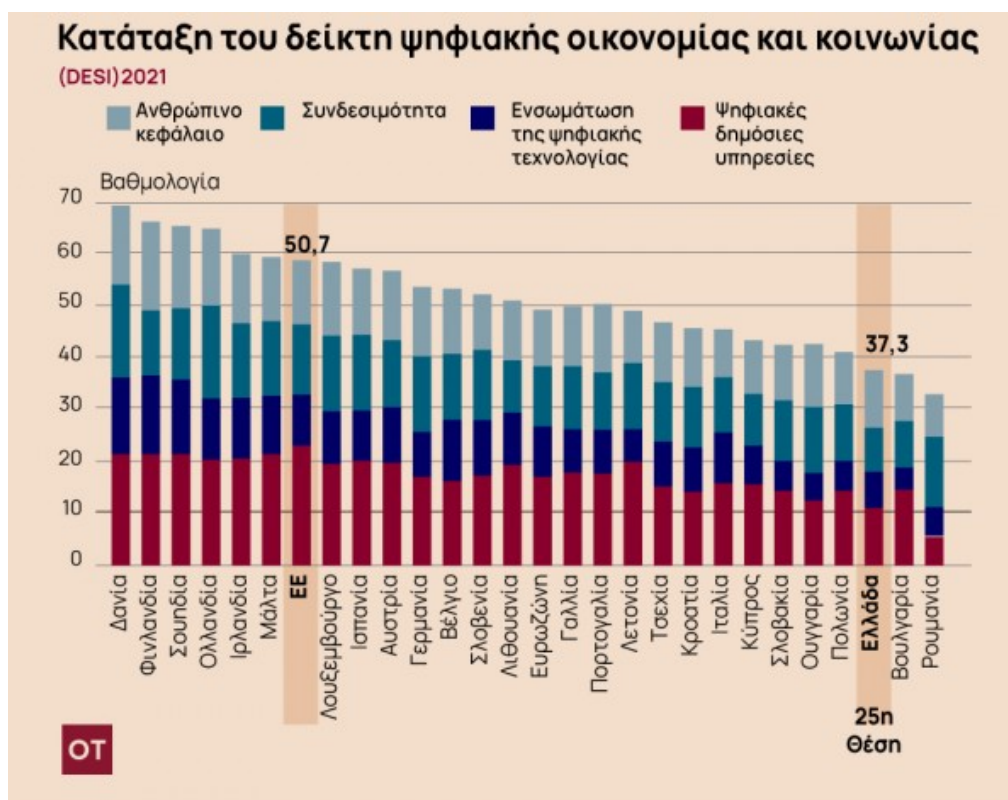
²³² Δ. ΣΠΙΝΕΛΛΗΣ κ.ά., Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση στην Ελλάδα στη μετακορωνοϊό εποχή, όπ. π., σελ. 21-22.

5.2.1 Δείκτης DESI

Ο Δείκτης Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας (DESI)²³³ αποτελεί μια ετήσια έκθεση, τη δημοσίευση της οποίας επιβλέπει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και αποσκοπεί στην παρακολούθηση της προόδου των κρατών-μελών της ΕΕ στον ψηφιακό τομέα και δη όσον αφορά την ψηφιακή ανταγωνιστικότητα τους. Η έκθεση για το Δείκτη DESI 2021 προχωρεί στην παρουσίαση των στοιχείων του πρώτου ή δευτέρου τριμήνου του 2020, αποτυπώνοντας τις επιπτώσεις του πρώτου έτους της πανδημίας στην αξιοποίηση, αλλά και παροχή ψηφιακών υπηρεσιών. Ωστόσο, τα αποτελέσματα των πολιτικών που υλοποιήθηκαν, δεν αποτυπώνονται πλήρως στα δεδομένα που παρουσιάζονται στην έκθεση του 2021 και θα είναι εμφανέστερα σε εκείνη του 2022. Παρά την επίτευξη σημαντικής προόδου στην κατεύθυνση της ψηφιοποίησης από όλα τα κράτη-μέλη και μιας σχετικής σύγκλισης, το χάσμα μεταξύ των πρωτοπόρων χωρών και εκείνων με χαμηλές βαθμολογίες DESI εξακολουθεί να υφίσταται.²³⁴

²³³ Digital Economy and Society Index

²³⁴ European Commission, *Digital Economy and Society Index (DESI) 2021*, 12.11.2021. Διαθέσιμο στο: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-economy-and-society-index-desi-2021> [τελευταία πρόσβαση 12.02.2022].

Γράφημα 1. Κατάταξη Δείκτη DESI 2021

Ο DESI 2021 είναι προσαρμοσμένος στην Ψηφιακή Πυξίδα της ΕΕ για την ψηφιακή δεκαετία, η οποία καθορίζει τις φιλοδοξίες της Ένωσης στον τομέα της ψηφιακής διακυβέρνησης, παρουσιάζοντας το όραμά της για τον ψηφιακό μετασχηματισμό και θέτοντας συγκεκριμένους στόχους για την ψηφιακή δεκαετία 2030 σε 4 κύριους τομείς, ήτοι το ανθρώπινο κεφάλαιο, την ευρυζωνική συνδεσιμότητα, την παροχή ψηφιακών υπηρεσιών και την ενσωμάτωση των ψηφιακών τεχνολογιών από τη Δημόσια Διοίκηση και τις ιδιωτικές επιχειρήσεις. Το πρόγραμμα πολιτικής για τον ψηφιακό μετασχηματισμό έρχεται να καθορίσει μια πρωτοπόρα μορφή διακυβέρνησης, μέσα από ένα μηχανισμό ετήσιας συνεργασίας μεταξύ των θεσμικών οργάνων της ΕΕ και των κρατών μελών για τη διασφάλιση της από κοινού επίτευξης των φιλοδοξιών τους. Εντός αυτού του πλαισίου, οι στόχοι της ψηφιακής δεκαετίας παρακολουθούνται μέσω του δείκτη DESI. Συνεπώς, η διάρθρωση των δεικτών DESI πραγματοποιείται γύρω από τους 4 στόχους της Ψηφιακής Πυξίδας. Η έκθεση DESI ανά χώρα ενσωματώνει μια συνοπτική επισκόπηση για τις ψηφιακές επενδύσεις και τις μεταρρυθμίσεις, οι οποίες

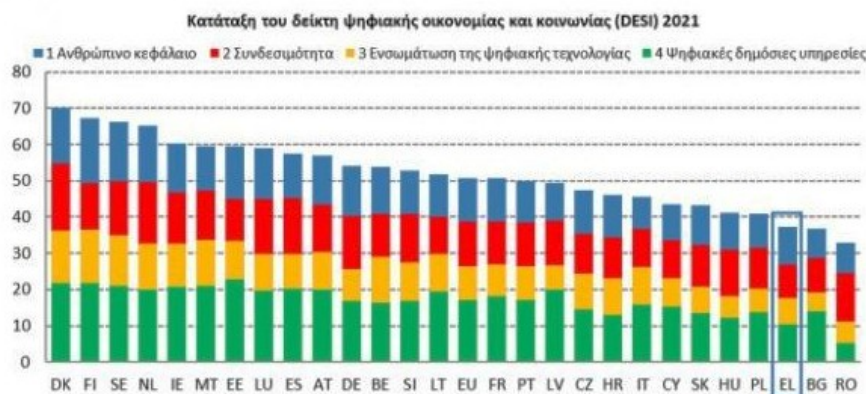
περιλαμβάνονται στα 22 εγκεκριμένα σχέδια από την Επιτροπή για την ανάκαμψη και την ανθεκτικότητα.²³⁵

Η Ιρλανδία και η Δανία σημείωσαν τη μεγαλύτερη πρόοδο, ακολουθούμενες από τις Κάτω Χώρες, την Ισπανία, τη Σουηδία και τη Φινλανδία. Επιπρόσθετα, οι χώρες αυτές υπερβαίνουν σημαντικά τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, βάσει των βαθμολογιών DESI 2021. Στο σύνολο τους, οι Δανία, Φινλανδία, Σουηδία και οι Κάτω Χώρες αποτελούν τις πλέον προηγμένες ευρωπαϊκές ψηφιακές οικονομίες, ακολουθούμενης από την Ιρλανδία, τη Μάλτα και την Εσθονία. Τα κράτη μέλη με τις χαμηλότερες βαθμολογίες στο δείκτη είναι η Ρουμανία, Βουλγαρία και Ελλάδα. Η Ελλάδα παρά την επίτευξη βελτιωμένων επιδόσεων στο σύνολο σχεδόν των παραμέτρων, εξακολουθεί να έχει χαμηλότερη βαθμολογία σε σχέση με το ευρωπαϊκό μέσο όρο, συγκεντρώνοντας συνολική βαθμολογία 37,3, τη στιγμή που ο ευρωπαϊκός μέσος αγγίζει το 50,7, ενώ πρωτοπόρος είναι η Δανία με βαθμολογία 70.²³⁶

²³⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Ερωτήσεις και απαντήσεις: Δείκτης Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας (DESI) 2021*, 2022. Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/QANDA_21_5483 [τελευταία πρόσβαση 01.02.2022] · Σ. ΣΟΥΚΗ, «Η Ελλάδα 25^η στην Ε.Ε. στον Δείκτη Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας 2021 DESI», *newmoney.gr*, 21.11.2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.newmoney.gr/roh/palmos-oikonomias/oikonomia/i-ellada-25i-stin-e-e-ston-dikti-psifiakis-ikonomias-ke-kinonias-2021-desi/> [τελευταία πρόσβαση 12.02.2022].

²³⁶ Σ. ΣΟΥΚΗ, «Η Ελλάδα 25^η στην Ε.Ε. στον Δείκτη Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας 2021 DESI», όπ. π. · ΗΜΕΡΗΣΙΑ, «Η Ελλάδα 25^η στον Δείκτη Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας 2021 της ΕΕ», *Ημερησία*, 12.11.2021. Διαθέσιμο στο: https://www.imerisia.gr/oikonomia/27325_i-ellada-25i-ston-deikti-psifiakis-oikonomias-kai-koinonias-2021-tis-ee [τελευταία πρόσβαση 12.02.2022].

	Ελλάδα	ΕΕ
	κατάταξη	βαθμολογία
ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2021	25	37,3
		50,7

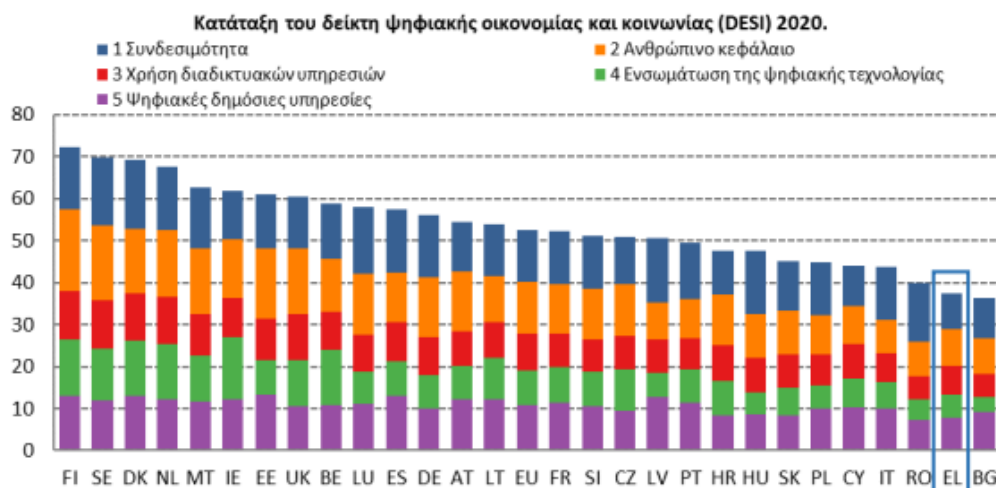

Γράφημα 2. Κατάταξη της Ελλάδας στο δείκτη DESI 2021

Η χώρα έχει παρουσιάσει βελτίωση στην κατάταξη κατά 2 θέσεις εν συγκρίσει με τα έτη 2020 και 2019 και 3 θέσεις σε σχέση με το 2018 (βλ. Γράφημα 3),²³⁷ γεγονός που υποδηλώνει ότι παρά τη χαμηλή της κατάταξη σε πολλές συνιστώσες του δείκτη DESI, οι συντονισμένες προσπάθειες για τον ψηφιακό μετασχηματισμό της χώρας έχουν αρχίσει να δρέπουν τους πρώτους καρπούς.

²³⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Δείκτης Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας (DESI) 2020 Ελλάδα*, 2020. Διαθέσιμο στο: <https://itechnews.gr/wp-content/uploads/2020/06/DESI2020-GREECE-lang.pdf> [τελευταία πρόσβαση 12.02.2022].

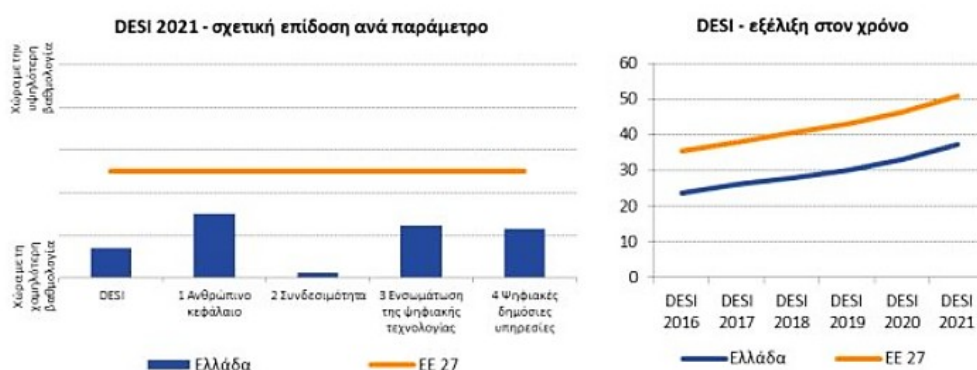
	Ελλάδα		ΕΕ
	κατάταξη	βαθμολογία	βαθμολογία
ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2020	27	37,3	52,6
ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2019	27	35,1	49,4
ΔΕΙΚΤΗΣ DESI 2018	28	32,3	46,5

Γράφημα 3. Διαχρονική κατάταξη της Ελλάδας στο δείκτη DESI 2018, 2019 & 2020

Όπως αναφέρεται στην έκθεση της Επιτροπής «συνολικά, η χώρα σημείωσε μικρή πρόοδο όσον αφορά τις ψηφιακές δεξιότητες». Στον τομέα των ψηφιακών δεξιοτήτων, η χώρα πέτυχε σχετικά μικρή πρόοδο σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος, ενώ όσον αφορά το ανθρώπινο κεφάλαιο παρουσιάζεται στην 21^η θέση της κατάταξης στην Ευρώπη των 27, έναντι της 25^{ης} θέσης, που κατείχε για το έτος 2020. Περαιτέρω, το ποσοστό των πολιτών, που διαθέτουν έστω κάποιες βασικές ψηφιακές δεξιότητες, κυμαίνεται σε χαμηλά επίπεδα (51%), παραμένοντας στα ίδια επίπεδα με το προηγούμενο έτος. Επιπλέον, το ποσοστό των απασχολούμενων ειδικών στις ΤΠΕ εξακολούθησε να κινείται και σε χαμηλό επίπεδο (2%) συγκριτικά με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (4,3%), σημειώνοντας οριακή αύξηση της τάξεως του 0,2% εν συγκρίσει με το προηγούμενο έτος. Ωστόσο, ραγδαία είναι η αύξηση του ποσοστού των γυναικών ειδικών στον τομέα των ΤΠΕ επί του συνόλου (από 20% το 2019 σημείωσε αύξηση 7 ποσοστιαίων μονάδων το 2020), υπερβαίνοντας κατά πολύ τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (19%), αναδεικνύοντας τη χώρα Ελλάδα πρωτοπόρο στη γυναικεία απασχόληση στις ΤΠΕ. Ως προς τον τομέα της συνδεσιμότητας, η Ελλάδα συγκέντρωσε βαθμολογία με

37,7 (έναντι του μέσου όρου 50,2 της ΕΕ), αναρριχόμενη στην 27^η θέση της κατάταξης, έναντι της τελευταίας 28^{ης} θέσης που κατέλαβε το προηγούμενο έτος. Σε πολύ χαμηλά επίπεδα κινήθηκε και η διάδοση των σταθερών ευρυζωνικών επικοινωνιών με ταχύτητα τουλάχιστον 100 Mbps (3% το 2020, σημειώνοντας 2% αύξηση σε σχέση με το 2019) συγκριτικά με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (34%). Η διείσδυση σταθερών ευρυζωνικών επικοινωνιών στο σύνολο της εξακολουθεί να προοδεύει με ταχείς ρυθμούς αγγίζοντας το 77% για το έτος 2020, σημειώνοντας 1% αύξηση σε σχέση με το 2019 και συμβαδίζοντας με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.²³⁸ Ωστόσο, είναι πιθανή η επιτάχυνση της ανάπτυξης δικτύων ανθεκτικών μελλοντικά, λόγω των αναμενόμενων επενδύσεων στον τομέα των οπτικών ινών και της ανάπτυξης του δικτύου 5G. Ειδικότερα, ως προς το δείκτη ετοιμότητας 5G, η χώρα συγκεντρώνει για το έτος 2020 99%, γεγονός που υποδηλώνει, ότι έχουν εκχωρηθεί όλες σχεδόν οι καινοτόμες ζώνες του φάσματος 5G σε εναρμόνιση με το επίπεδο της ΕΕ.²³⁹

Γράφημα 4. Διαχρονική εξέλιξη της επίδοσης της χώρας ανά παράμετρο

Τέλος, η χώρα βρίσκεται 26^η στην ευρωπαϊκή κατάταξη σε επίπεδο ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών. Βάσει του δείκτη ανοικτών δεδομένων, η χώρα παρουσίασε καλές επιδόσεις (85%) το 2020, υπερβαίνοντας τον ευρωπαϊκό μέσο όρο και

²³⁸ FORTUNEGREECE.COM, «Δείκτης Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας 2021 της ΕΕ – Ποια θέση κατέχει η Ελλάδα», *FORTUNEGREECE.COM*, 12.11.2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.fortunegreece.com/article/diktis-psifiakis-ikonomias-ke-kinonias-2021-tis-ee-pia-thesi-katechi-i-ellada/> [τελευταία πρόσβαση 12.02.2022].

²³⁹ Σ. ΣΟΥΚΗ, «Η Ελλάδα 25^η στην Ε.Ε. στον Δείκτη Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας 2021 DESI», όπ. π. · In.gr, «Τι δείχνει ο δείκτης Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας για το 2021», *In.gr*, 12.11.2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.in.gr/2021/11/12/economy/oikonomikes-eidiseis/eyropaiki-epitropi-kato-apo-ti-vasi-ellada-stin-ensomatosi-tis-psifiakis-technologias/> [τελευταία πρόσβαση 12.02.2022].

σημειώνοντας μια σημαντική βελτίωση της τάξεως του 19% σε σύγκριση με την προηγούμενη χρονιά. Ο δείκτης ενεργών χρηστών της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης είναι μεγαλύτερος του μέσου όρου της ΕΕ (με 67% έναντι 64%) και αποτέλεσε το δείκτη, όπου σημειώθηκε η σημαντικότερη βελτίωση, εφόσον για το έτος 2019 κυμάνθηκε στο 39%.²⁴⁰

5.2.2 Δείκτης E-government Benchmark

Ο Δείκτης Αναφοράς για την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση (eGovernment Benchmark), επίσης εκδίδεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Cargemini, τις εταιρείες IDC και Sogeti, καθώς και το Πολυτεχνείο του Μιλάνου. Συνυπολογίζοντας τέσσερις βασικούς τομείς συμπεριλαμβανομένης της κεντρικότητας των χρηστών, της διαφάνειας, των διασυννοριακών υπηρεσιών και των κύριων τεχνολογικών ενεργοποιητών, ο Δείκτης αποσκοπεί να διαπιστώσει τις αποκλίσεις των ευρωπαϊκών χωρών ως προς τις επιδόσεις τους στην υπάρχουσα κατάσταση, καθώς και την πρόοδο τους. Μάλιστα, η ανάλυση των πεδίων αυτών έχει αναδείξει την παγίωση των αποκλίσεων αυτών μεταξύ χωρών με υψηλές επιδόσεις και μεγάλη πρόοδο, που κυμαίνεται άνω του μέσου όρου της ΕΕ, τις χώρες με σχετικά σταθερή απόδοση, που επιτυγχάνουν υψηλότερη βαθμολογία σε απόλυτους αριθμούς, αλλά χαμηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης, καθώς και τις χώρες με μέτρια απόδοση, που έχουν χαμηλότερη συνολική βαθμολογία, καθώς και χαμηλότερο ρυθμό ανάπτυξης εν συγκρίσει με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.²⁴¹

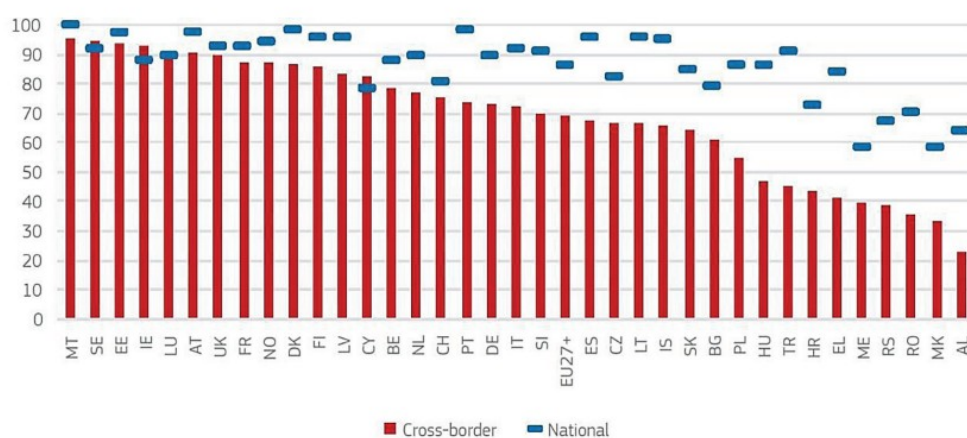
Η αξιολόγηση των χωρών στο πλαίσιο του eGovernment Benchmark πραγματοποιείται σε δυο φάσεις. Αρχικά στη βάση του απόλυτου δείκτη (διείσδυση και ψηφιοποίηση), ο οποίος εκτιμάται βάσει των αποδόσεων τους σε επιμέρους υποδείκτες και εν συνεχεία πραγματοποιείται η αξιολόγηση της απόδοσης αυτής εν συναρτήσεως με χώρες, παρόμοιων χαρακτηριστικών και περιβάλλοντος, ώστε να κατανοηθεί και να ερμηνευθεί καλύτερα η απόδοση των χωρών, αλλά και να αναδειχθούν οι κατάλληλοι δρόμοι βελτίωσης της υφιστάμενης κατάστασης. Την

²⁴⁰ ΗΜΕΡΗΣΙΑ, «Η Ελλάδα 25^η στον Δείκτη Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας 2021 της ΕΕ», όπ. π.

²⁴¹ Δ. ΣΠΙΝΕΛΛΗΣ κ.ά., Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση στην Ελλάδα Επιτυχίες, Προβλήματα και ο Δρόμος Προς τον Ψηφιακό Μετασχηματισμό, όπ. π., σελ. 120-123.

ωριμότητα της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης στις συμμετέχουσες χώρες καθορίζει η ωριμότητα των ηλεκτρονικών υπηρεσιών, που παρέχονται στον πολίτη.²⁴²

Βάσει της έκθεσης eGovernment Benchmark 2020 και όπως αποτυπώνεται στα παρακάτω Γραφήματα (5 και 6), η ηλεκτρονική διακυβέρνηση στην Ελλάδα αναπτύσσεται με ταχείς ρυθμούς, αλλά εξακολουθεί να υστερεί σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, ενώ η ελληνική δημόσια διοίκηση επιτυγχάνει ικανοποιητική σύγκλιση σε σχέση με την παροχή ηλεκτρονικών διασυνοριακών υπηρεσιών.²⁴³

Γράφημα 5. Ψηφιακή διαθεσιμότητα για εθνικές και διασυνοριακές υπηρεσίες βάσει του δείκτη eGovernment benchmark 2020

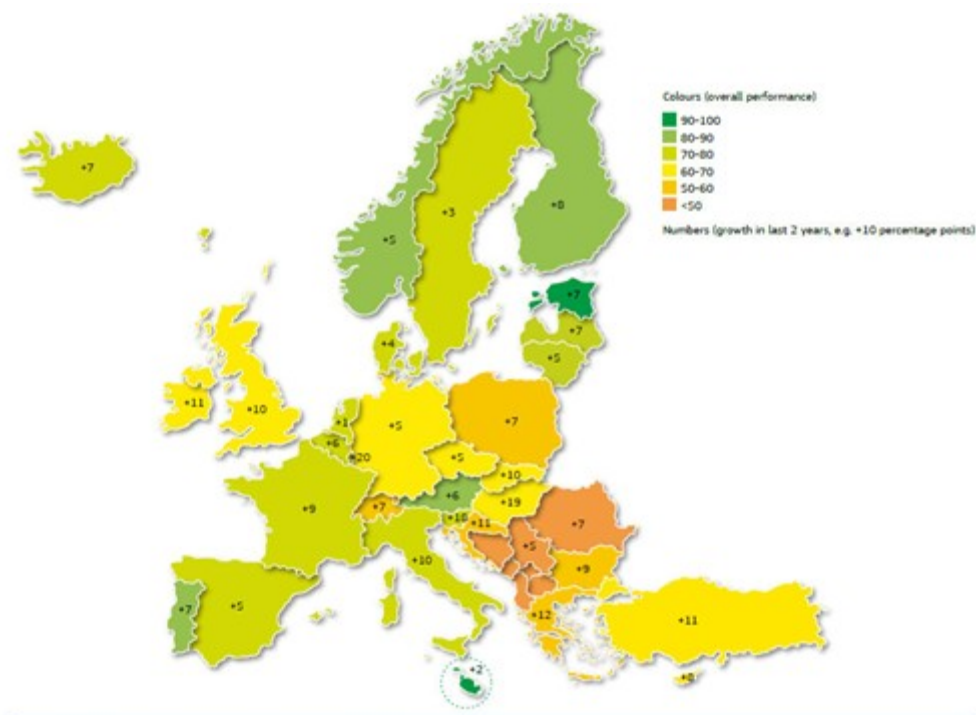
Σημειώνεται, ότι η Ελλάδα βελτίωσε την επίδοση της στο Δείκτη κατά 12% κατά τη διετία 2017-2019, παρουσιάζοντας τον τέταρτο ταχύτερο ρυθμό προόδου ανάμεσα σε 36 χώρες που μελετά ο Δείκτης eGovernment Benchmark 2020 (Ευρώπη των 27 + Αλβανία, Τουρκία, Ισλανδία, Νορβηγία, Μαυροβούνιο, Ελβετία, Ηνωμένο Βασίλειο, Βόρεια Μακεδονία και Σερβία).²⁴⁴ Η χώρα με τη μεγαλύτερη πρόοδο ήταν το Λουξεμβούργο (20% βελτίωση στην επίδοση της), ενώ την πρώτη τριάδα κλείνουν η Ουγγαρία (19% βελτίωση στην επίδοση της) και η Σλοβενία (18% βελτίωση στην επίδοση της).²⁴⁵

²⁴² Στο ίδιο.

²⁴³ G. KONTOTHEORGIS/N. VAROTSIS, Reinstating Greek e-governance: a framework for e-government benchmarking, improvement and government policies, *Public Administration Issues*, 6 (Special Issue II, electronic edition), 2021, pp. 103–127.

²⁴⁴ Naftemporiki.gr, «Σημαντικά βήματα προόδου στο e-government στην Ελλάδα», *naftemporiki.gr*, 02.10.2020. Διαθέσιμο στο: <https://www.naftemporiki.gr/story/1641875/simantika-bimata-proodou-sto-e-government-stin-ellada> [τελευταία πρόσβαση 15.01.2022].

²⁴⁵ Epixeiro.gr, «Την 4η μεγαλύτερη πρόοδο στο e-Government πανευρωπαϊκά σημείωσε η Ελλάδα», *Epixeiro.gr*, 24.09.2020. Διαθέσιμο στο: <https://www.epixeiro.gr/article/211370> [τελευταία πρόσβαση 15.01.2022].

Γράφημα 6. Συνολική απόδοση ψηφιακής παροχής δημόσιων υπηρεσιών ανά χώρα βάσει του δείκτη *eGovernment benchmark 2020* (μέσος όρος διετίας 2017-2019)

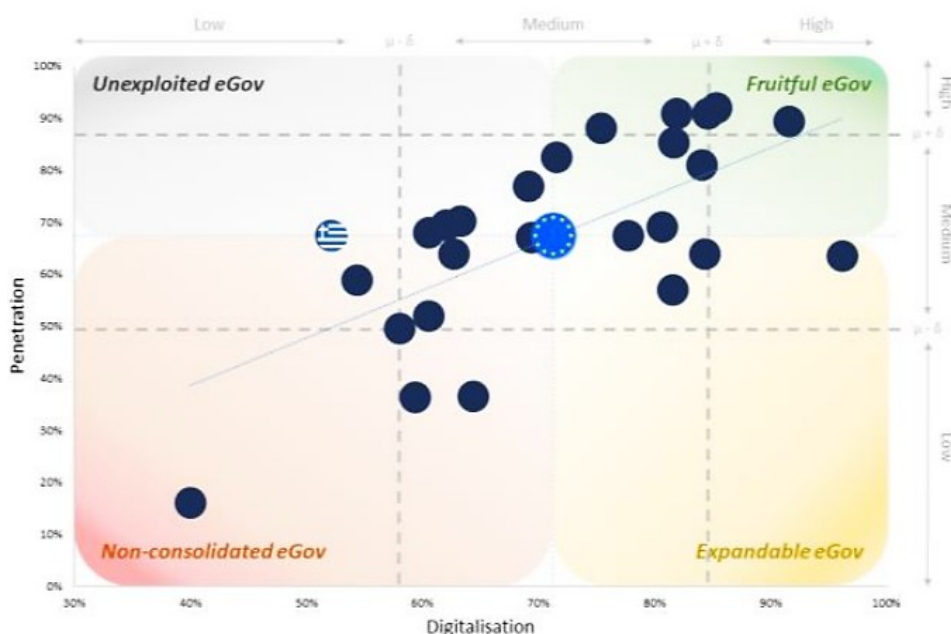
Για το 2019, η Ελλάδα είναι μια από τις χώρες, που παρουσιάζει σχετική απόδοση, που κινείται σε χαμηλότερα επίπεδα από την ευρωπαϊκή τάση, με μη βέλτιστα αποτελέσματα τόσο στη διεύθυνση, όσο και στην ψηφιοποίηση, ενώ βελτιώνει την παροχή εθνικών υπηρεσιών, παρουσιάζοντας μεγαλύτερο χάσμα μεταξύ εθνικής και διασυνοριακής παροχής υπηρεσιών (84% και 42%, αντίστοιχα). Σε συγκεκριμένους τομείς, η συγκριτική αξιολόγηση καταδεικνύει, ότι η ελληνική δημόσια διοίκηση εξακολουθεί να είναι σχετικά εξελιγμένη (π.χ. διαθέτει και λειτουργεί ΚΕΠ), ωστόσο εξακολουθεί να υστερεί ως προς τη διαφάνεια, καθώς και τη διάχυση των κρατικών υπηρεσιών στη συνολική λειτουργία της ελληνικής οικονομίας.²⁴⁶

Όσον αφορά το 2021, η Ελλάδα είναι 31^η στην κατάταξη 36 χωρών με βαθμολογία 52%, που υπολείπεται σημαντικά του ευρωπαϊκού μέσου όρου, ενώ κάτω

15.01.2022].

²⁴⁶ G. KONTOTHEORGIS/N. VAROTSIS, Reinstating Greek e-governance: a framework for e-government benchmarking, improvement and government policies, όπ. π. · European Commission, Directorate-General for Communications Networks, *eGovernment Benchmark 2020: eGovernment that works for the people: insight report*, Publications Office, 2020. Διαθέσιμο στο: <https://data.europa.eu/doi/10.2759/24753> [τελευταία πρόσβαση 21.01.2022].

του μέσου όρου κινούνται και οι βαθμολογίες και στους 4 εξεταζόμενους τομείς του Δείκτη. Περαιτέρω, στη σχετική έκθεση η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από μεσαίο επίπεδο διείσδυσης και χαμηλό επίπεδο ψηφιοποίησης, ευρισκόμενη 19 ποσοστιαίες μονάδες κάτω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Ως εκ τούτου, η Ελλάδα εντάσσεται στο σενάριο Ανεκμετάλλευτης Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης (Unexploited eGov, βλ. Γράφημα 7), ένα σενάριο που περιλαμβάνει χώρες που ενδέχεται να βρίσκονται ακόμη σε συνεχή διαδικασία ψηφιοποίησης, αλλά με μεγάλο αριθμό πολιτών να χρησιμοποιούν υπηρεσίες ηλεκτρονικής διακυβέρνησης.²⁴⁷

Γράφημα 7. Διείσδυση & Ψηφιοποίηση Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης κατά τον *eGovernment benchmark 2021*

Περαιτέρω, η χώρα χαρακτηρίζεται από χαμηλά περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά. Όπως αποτυπώνεται και στο Γράφημα 8., ο δείκτης των ψηφιακών δεξιοτήτων (Digital Skills) βρίσκεται κάτω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (41% έναντι 48%). Επιπλέον, οι επιδόσεις της Ελλάδας αναφορικά με την ποιότητα της δράσης της κυβέρνησης, όπως γίνεται αντιληπτή από τους πολίτες (Quality), την ανάπτυξη ευρυζωνικής υποδομής (Connectivity), καθώς και την ψηφιοποίηση των επιχειρήσεων και την εκμετάλλευσή τους από πλευράς των διαδικτυακών καναλιών

²⁴⁷ European Commission, Directorate-General for Communications Networks, *eGovernment benchmark 2021: entering a new digital government era: country factsheets*, Publications Office, 2021, Διαθέσιμο στο: <https://data.europa.eu/doi/10.2759/485079> [τελευταία πρόσβαση 21.01.2022].

πωλήσεων κυμαίνονται σε χαμηλά επίπεδα. Από την άλλη, το άνοιγμα των δεδομένων και η πληροφόρηση (Openness) είναι σε ευθυγράμμιση με τις ευρωπαϊκές χώρες, ευρισκόμενη ελαφρώς πάνω από τον μέσο όρο (77% έναντι 75%).²⁴⁸

Από την παραπάνω ανάλυση εξάγεται το συμπέρασμα, ότι η χώρα αναμφίβολα σημείωσε σημαντική πρόοδο, ωστόσο έχει σημαντική απόσταση να διανύσει, προκειμένου να επιδείξει ουσιαστική σύγκληση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο ως προς τον ψηφιακό μετασχηματισμό της. Δεδομένου ότι στους μελετώμενους δείκτες δεν καταγράφηκαν οι νέες ψηφιακές υπηρεσίες που τέθηκαν σε λειτουργία και τα ψηφιακά έργα, που υλοποιήθηκαν το 2021, σαφέστερη εικόνα για την πρόοδο της χώρας αναμένεται να παράσχουν οι εκθέσεις του 2022.

²⁴⁸ Στο ίδιο.

Κεφάλαιο 6. Μεθοδολογία Έρευνας

6.1 Σκοπός

Για την περαιτέρω διερεύνηση της πορείας του ψηφιακού μετασχηματισμού της χώρας πραγματοποιήθηκε συνέντευξη με στελέχη του Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης, που εργάζονται σε νευραλγικές υπηρεσίες για τον ψηφιακό μετασχηματισμό. Ειδικότερα, πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με τον Προϊστάμενο του Τμήματος Ψηφιακής Στρατηγικής κ. Αθανάσιο Βαλιάκο για τα ζητήματα που άπτονται της ΒΨΜ, τον Προϊστάμενο του Τμήματος Ανοικτής Διακυβέρνησης και Διαφάνειας, κ. Αθανάσιο Σκλαπάνη για ζητήματα που αφορούν την Ανοικτή Διακυβέρνηση, καθώς και τον Προϊστάμενο της Αυτοτελούς Υπηρεσίας Συντονισμού Ενιαίας Ψηφιακής Πύλης (gov.gr), κ. Διονύση Κοντογιώργη σχετικά με την σύσταση και λειτουργία του gov.gr.

6.2 Ερευνητικός Σχεδιασμός

Προς επίρρωση του σκοπού της έρευνας, ακολουθήθηκε η ποιοτική ερευνητική προσέγγιση και ειδικότερα πραγματοποιήθηκε δομημένη συνέντευξη, στο πλαίσιο της οποίας προετοιμάστηκαν από την ερευνήτρια ορισμένα ερωτήματα, τα οποία εν συνεχεία τέθηκαν στους συνεντευξιζόμενους. Η μέθοδος της συνέντευξης επιλέχθηκε, διότι μεταξύ άλλων επιτρέπει να διερευνηθούν εις βάθος οι απόψεις, οι εμπειρίες, τα συναισθήματα, οι αντιλήψεις, οι πεποιθήσεις και τα κίνητρα του ατόμου γύρω από ορισμένα ζητήματα.²⁴⁹ Κατόπιν πραγματοποίησης της συνέντευξης, τα συλλεχθέντα δεδομένα αναλύθηκαν με τη μέθοδο ανάλυσης περιεχομένου.²⁵⁰

²⁴⁹ Π. ΓΑΛΑΝΗΣ, Μέθοδοι συλλογής δεδομένων στην ποιοτική έρευνα, *Αρχαία Ελληνικής Ιατρικής*, 35, 2, σελ. 268-277.

²⁵⁰ Φ. ΙΩΣΑΡΗ, *Κεφάλαιο 5: Οργάνωση, Ανάλυση και Αξιολόγηση Ποιοτικών Δεδομένων*, 2015. Διαθέσιμο στο: https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5822/2/02_chapter_05.pdf [τελευταία πρόσβαση 01.03.2022].

6.3 Τόπος & Χρόνος Διεξαγωγής Έρευνας

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν εντός του διαστήματος Φεβρουαρίου-Μαρτίου του 2022 μέσω τηλεδιάσκεψης.

6.4 Ερωτήματα Συνέντευξης

Τα ερωτήματα, που τέθηκαν στο πλαίσιο της θεματικής της Βίβλου Ψηφιακού Μετασχηματισμού είναι τα ακόλουθα:

1. Ποια η διαφορά μεταξύ της Βίβλου με την προϋφιστάμενη κατάσταση;
2. Ποια διαδικασία υπάρχει για την έγκριση των έργων και που αποσκοπεί;
3. Υπάρχει έλεγχος ως προς την υλοποίησή τους και αν ναι ποιος είναι υπεύθυνος και με ποιον τρόπο;
4. Ποιος ο ρόλος του Παρατηρητηρίου Ψηφιακού Μετασχηματισμού;
5. Υπάρχουν δείκτες μέτρησης ψηφιοποίησης;
6. Έχει προβλεφθεί διαδικασία καταγραφής των προβλημάτων, που ενδέχεται να παρουσιαστούν κατά την υλοποίηση ενός έργου ΤΠΕ;

Τα ερωτήματα, που τέθηκαν στο πλαίσιο της θεματικής Δι@ύγεια είναι τα ακόλουθα:

1. Ποια είναι η αποτίμηση σας για το πρόγραμμα Δι@ύγεια ως διοικητική καινοτομία;
2. Ποια είναι η αποτίμηση σας ως προς την επιτυχία του Δι@ύγεια;
3. Ποια είναι τα προβλήματα που αντιμετώπισε κατά τη λειτουργία του;
4. Ποια είναι η μελλοντική του προοπτική;
5. Ποιες είναι οι εξελίξεις στον τομέα της Ανοικτής Διακυβέρνησης; Ποια η σχέση του data.gov.gr και του Δι@ύγεια;

Τα ερωτήματα, που τέθηκαν στο πλαίσιο της θεματικής της Ενιαίας Ψηφιακής Πύλης gov.gr είναι τα ακόλουθα:

1. Πότε ξεκίνησε ο σχεδιασμός του gov.gr;
2. Από που/ποιον προήλθε η πρωτοβουλία;

3. Η ταχεία ανάπτυξη του οφείλεται στην ανάγκη για ψηφιακή εξυπηρέτηση των πολιτών λόγω πανδημίας;
4. Ποιος φορέας ήταν/είναι υπεύθυνος για το σχεδιασμό/λειτουργία του και με ποιους φορείς υπήρξε ή και υπάρχει συνεργασία;
5. Υπήρξε εσωτερική ή εξωτερική ανάθεση του έργου;
6. Ποιες οι δυσκολίες, τα εμπόδια και οι καθυστερήσεις που εμφανίστηκαν;
7. Πως ανταποκρίθηκαν οι υπάλληλοι και πως συμβάλουν στην συντήρηση/ανανέωση των υπηρεσιών;
8. Ποια η προοπτική της ψηφιακής πύλης;
9. Σχετικά με τον όγκο των δεδομένων υπάρχει πρόβλεψη;
10. Υπάρχουν επιπλέον δυνατότητες;

6.5 Αποτελέσματα

Από την πραγματοποίηση των συνεντεύξεων και την ανάλυση των δεδομένων προέκυψαν τα κάτωθι κύρια ευρήματα.

Όσον αφορά τη ΒΨΜ, ο κ. Βαλιάκος εξήγησε, ότι η διαφορά της με την προηγούμενη κατάσταση, ήτοι την ΕΨΣ, ήταν ότι η τελευταία αποτελούσε μια αφαιρετική ιδέα, ενώ η ΒΨΜ ήρθε επί του πρακτέου να ορίσει προτεραιότητες, καθορίζοντας έργα ανά τομέα της διοικητικής δράσης, η υλοποίηση των οποίων συμβάλει στον ψηφιακό μετασχηματισμό. Επίσης, τα προβλεπόμενα έργα προβλέπονται βάσει νόμου, σε αντίθεση με την ΕΨΣ, που αποτελούσε ένα διακηρυκτικό στρατηγικό σχέδιο και δεν κατέγραφε στο σύνολο της τη Δημόσια Διοίκηση. Όσον αφορά την έγκριση των έργων, θεωρούνται στρατηγικής σημασίας και εμπεριέχονται στη ΒΨΜ και ως εκ τούτου δεν χρήζουν περαιτέρω έγκρισης. Ως προς την εκκίνηση υλοποίησης των έργων που προβλέπονται στη ΒΨΜ δεν υπάρχει ξεκάθαρη εικόνα. Επιπρόσθετα, επί της ουσίας δεν υπάρχουν στοιχεία ως προς τον έλεγχο υλοποίησης τους. Βάσει του ν. 4727/2020 η υλοποίηση τους ελέγχεται από το Εκτελεστικό Δίκτυο Ψηφιακού Μετασχηματισμού, το οποίο ωστόσο δεν έχει ακόμη συσταθεί. Δεν υπάρχει ενιαία και συντονισμένη παρακολούθηση, έχουν γίνει κάποιες προσπάθειες, αλλά ωστόσο αυτές βρίσκονται στα σπάργανα. Στο πλαίσιο του

Εκτελεστικού Δικτύου Ψηφιακού Μετασχηματισμού, θα οριστούν υπεύθυνοι ψηφιακών δράσεων ανά φορέα και εν συνεχεία θα συνεδριάζουν υπό τον συντονισμό του Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης ανά τρίμηνο και ανά εξάμηνο, προκειμένου να παρακολουθηθεί η πορεία υλοποίησης δράσεων. Επί της παρούσης, έχουν οριστεί υπεύθυνοι ψηφιακών δράσεων στα Υπουργεία Εργασίας, Αγροτικής Ανάπτυξης, Μεταναστευτικής Πολιτικής, Περιβάλλοντος, Προστασίας του Πολίτη, Ανάπτυξης και Υγείας. Για την παρακολούθηση των έργων υπάρχει πρόβλεψη για ένα Πληροφοριακό Σύστημα, το Παρατηρητήριο Ψηφιακού Μετασχηματισμού, στο οποίο θα αναρτώνται τα έργα από τους φορείς για τον έλεγχο και την παρακολούθηση της υλοποίησης τους. Το εν λόγω σύστημα θα διαλειτουργεί με τα συστήματα του ΕΣΠΑ και του ΕΣΗΔΗΣ και είναι στη φάση τεχνικών ελέγχων και έκδοσης του τεχνικού δελτίου για την πραγματοποίηση της προμήθειας, προκειμένου να προκηρυχθεί ο διαγωνισμός και εν τέλει να τεθεί σε λειτουργία. Παράλληλα, λειτουργεί ένα αντίστοιχο σύστημα στην ΕΔΥΤΕ, το οποίο ωστόσο αντιμετωπίζει σημαντικά προβλήματα. Περαιτέρω, εκκρεμεί η έκδοση ΥΑ, προκειμένου να καθοριστούν τα κριτήρια έγκρισης, οι δείκτες και η διαδικασία, με βάση την οποία οι ενδιαφερόμενοι θα παρέχουν πληροφόρηση για την υλοποίηση των έργων που θα εναρμονίζονται με τις αρχές της ΒΨΜ.

Όσον αφορά τους δείκτες μέτρησης ψηφιοποίησης, αυτοί έχουν επικαιροποιηθεί λόγω ορισμένων αλλαγών, που πραγματοποιήθηκαν στο Δείκτη DESI. Επισημαίνεται, ότι επί της παρούσης αναπτύσσονται ορισμένοι δείκτες, οι οποίοι θα ποσοτικοποιούν την πρόοδο, που έχει συντελεστεί στην κατεύθυνση της υλοποίησης της ΒΨΜ. Επιπλέον, τα έργα αναμένεται να διαχωριστούν ως προς το αν εξυπηρετούν λειτουργικούς ή στρατηγικούς σκοπούς. Επίσης, θα υπάρξει πρόβλεψη για ορισμό ταυτότητας του έργου, προκειμένου να ενοποιηθούν οι κωδικοί ταυτοποίησης των έργων μέσα από το ΟΠΣ και να υπάρχει ένας μοναδικός αριθμός για κάθε έργο.

Όσον αφορά το Δι@ύγεια, βάσει των λεγόμενων του κ. Σκλαπάνη, αυτή δεν αποτελεί μια καινοφανή πρωτοβουλία, εφόσον υπήρχε η πρόβλεψη μορφών δημοσιότητας (π.χ. ΦΕΚ, τοπικός τύπος), που εξακολουθούν να υφίστανται. Η κύρια καινοτομία είναι ότι έθεσε ένα στοιχείο καθολικότητας στη διάσταση της

υποχρεωτικότητας ανάρτησης. Αντίστοιχα με το ΦΕΚ, η αναρτητέα πράξη είναι εκτελεστή από την ανάρτηση της, οπότε εισάγεται ένα στοιχείο εκτελεστότητας. Το Δι@ύγεια ως τεχνικό εργαλείο, εκκίνησε να λειτουργεί το 2012, ωστόσο το πρόγραμμα που λειτουργεί τώρα είναι το Δι@ύγεια II, που ανατέθηκε το 2014 σε εξωτερικό συνεργάτη και διασφαλίστηκε η μετάπτωση των έως τότε αναρτηθεισών πράξεων στο νέο σύστημα. Ένα από τα ζητήματα, που αντιμετωπίζει το σύστημα και που συνδέεται άμεσα με το μέλλον του, έγκειται στο ότι θα πρέπει να εγκαταλειφθεί η λογική της ανάρτησης εγγράφων και να πραγματοποιηθεί η μετάβαση στη λογική της ανάρτησης της πληροφορίας, εφόσον η ανάρτηση εγγράφων αυξάνει την ανάγκη για υποδομές για αποθηκευτικό χώρο, τα κόστη κ.λπ. Η λογική που θα ακολουθηθεί στο μέλλον είναι η προτυποποίηση των εγγράφων και η συμπλήρωση στοιχείων σε φόρμες, που θα είναι διαθέσιμες στο ίδιο το σύστημα. Συνεπώς, το έγγραφο δεν θα αναρτάται, αλλά θα δημιουργείται στο σύστημα. Όσον αφορά τον αποθηκευτικό χώρο του συστήματος, αυτό αρχικά είχε δικό του αποθηκευτικό χώρο, ενώ πλέον φιλοξενείται στο G-Cloud. Ωστόσο, επειδή αυξάνεται εκθετικά ο χώρος για τη φιλοξενία του, υπάρχουν συζητήσεις για την επίλυση του προβλήματος.

Αναφορικά με την Ανοικτή Διακυβέρνηση, το data.gov.gr και το Δι@ύγεια αλληλοσυνδέονται ως οι δυο κύριες εκφάνσεις της ανοικτής διακυβέρνησης, ωστόσο παρουσιάζουν ορισμένες σημαντικές διαφορές. Η κύρια διαφορά των δυο πρωτοβουλιών είναι ότι στο ναι μεν Δι@ύγεια αναρτώνται έγγραφα, στο δε data.gov.gr αναρτάται πληροφορία, η οποία είναι σε μορφή data set. Δεύτερη σημαντική διαφορά, είναι ότι τα έγγραφα στο Δι@ύγεια αποσκοπούν στην ενίσχυση της διαφάνειας, ενώ οι πληροφορίες στο data.gov.gr αποσκοπούν στην περαιτέρω χρήση της πληροφορίας. Επί της παρούσης, γίνεται μια προσπάθεια για επικαιροποίηση της πλατφόρμας data.gov.gr, που θα διαθέτει προηγμένους μηχανισμούς διασύνδεσης δεδομένων, ώστε να εξυπηρετεί data sets υψηλής αξίας. Σε κάθε περίπτωση, η ανάρτηση δεδομένων, πραγματοποιείται κατόπιν συνεννόησης με το Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης. Το στοιχείο της υποχρεωτικότητας για την περίπτωση του data.gov.gr, έγκειται, στο ότι οι αρμόδιοι φορείς θα πρέπει να διαπιστώσουν ποια σύνολα δεδομένων υποχρεούνται να διαθέσουν και να αναρτήσουν στην πλατφόρμα για περαιτέρω χρήση. Σημειώνεται, ότι υπάρχουν εν εξελίξει δυο διαφορετικές ευρωπαϊκές Οδηγίες σε διαφορετικά στάδια υλοποίησης, η

Οδηγία Data Act, που βρίσκεται στην αρχή της υλοποίησης και η Οδηγία Data Governance Act (DGA), η οποία οδεύει προς το τέλος της. Η τελευταία επιχειρεί να φτιάξει μοντέλα σχέσεων μεταξύ των δεδομένων, περιλαμβάνοντας και τα μη δημόσια, προστατευμένα, δεδομένα, που έχει στην κατοχή της η Διοίκηση και καθορίζει τις προϋποθέσεις και μηχανισμούς, μέσω των οποίων αυτά μπορούν να διατεθούν και σε τρίτα μέρη όπως π.χ. επιχειρήσεις ή χώρες εκτός του ευρωπαϊκού ρυθμιστικού χώρου.

Αναφορικά με το gov.gr, η προϋπάρχουσα κατάσταση ήταν η πύλη ΕΡΜΗΣ και η σχετική πρωτοβουλία για την ανάπτυξη και το σχεδιασμό του αναλήφθηκε με τη σύσταση του Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης το Σεπτέμβριο του έτους 2019, με σκοπό να τεθεί σε λειτουργία το καλοκαίρι του 2020. Ωστόσο, η πανδημία επιτάχυνε τη διάθεση του στο κοινό στις 21.03.2020. Η λογική που ακολουθήθηκε ήταν αυτή των quick wins, υπό την έννοια της δημιουργίας λύσεων, που θα ανακούφιζαν τον πολίτη (π.χ. υπεύθυνη δήλωση, εξουσιοδότηση κ.λπ.). Στη συνέχεια ψηφιοποιήθηκαν περαιτέρω υπηρεσίες στη βάση διαφόρων κριτηρίων συμπεριλαμβανομένου του φόρτου που αυτές επιφέρουν στον πολίτη, της διαθέσιμης υποδομής, της σπουδαιότητας τους, της ετοιμότητας των πληροφοριακών συστημάτων να τα υποστηρίξουν κ.λπ.. Για την ανάπτυξη του gov.gr επιμελήθηκε αποκλειστικά το Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης, ενώ για τις επιμέρους υπηρεσίες δημιουργήθηκαν ομάδες εργασίας με στελέχη των αρμόδιων Υπουργείων. Το έργο αποτελεί εξ ολοκλήρου in house προσπάθεια του Υπουργείου, το οποίο συνεργάστηκε με την ΓΓΠΣ και την ΕΔΥΤΕ, ενώ μικρά τμήματα του ανατέθηκαν σε εξωτερικούς αναδόχους. Το σημαντικό πρόβλημα στην ανάπτυξη της πλατφόρμας ήταν η λογική των σιλό, που μέχρι πρότινος υπήρχε στη Δημόσια Διοίκηση και ήταν δύσκολο να παρακαμφθεί, εφόσον ήταν δύσκολο να πειστούν οι φορείς να προσφέρουν υπηρεσίες υπό την ενιαία ομπρέλα του gov.gr και να εγκαταλείψουν την εσωτερική τους λογική λειτουργίας. Αυτό που επιχειρεί το Υπουργείο είναι να παρέχει στους φορείς έτοιμα εργαλεία, προκειμένου να τους παρακινήσει να εισέλθουν στην ενιαία λογική της πλατφόρμας. Η ανταπόκριση των εργαζομένων του Υπουργείου ήταν θετική, δεδομένου ότι υπήρχε επιθυμία και μεράκι για την ανάπτυξη της πύλης. Η αντίσταση προέρχεται από το προσωπικό των υπολοίπων φορέων, ωστόσο οι αντιστάσεις σταδιακά κάμπτονται. Αναφορικά με την προοπτική

της πύλης, το επόμενο μεγάλο στοίχημα θα είναι η δημιουργία του προσωπικού αριθμού πολίτη, που συνεπάγεται τη διασύνδεση των μητρώων των δημόσιων φορέων και θα καταστήσει πολύ εύκολη την ταυτοποίηση του πολίτη. Με αυτόν τον τρόπο θα καταργηθεί σημαντικός αριθμός υπηρεσιών. Το χρονοδιάγραμμα για τη δημιουργία του αριθμού πολίτη συνδέεται με εκείνο των νέων ταυτοτήτων, που προβλέπεται να διατεθούν στο κοινό σε βάθος διετίας. Τέλος, η πύλη δεν αντιμετωπίζει προβλήματα σε όρους χωρητικότητας δεδομένων, εφόσον αντλεί δεδομένα με μικρό όγκο από τις διάφορες υπηρεσίες.

Συμπεράσματα

Η έλευση των σύγχρονων ψηφιακών τεχνολογιών ήρθε να αναδιατάξει πολλές πτυχές της καθημερινότητας μας. Οι ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις δεν άφησαν ανεπηρέαστο το *modus operandi* των απανταχού Δημοσίων Διοικήσεων, οι οποίες καλούνται να προσαρμοστούν και να μετασχηματιστούν ψηφιακά, προκειμένου να παρέχουν στον πολίτη και επιχείρηση ψηφιακές υπηρεσίες, που χαρακτηρίζονται από υψηλή ποιότητα, χρηστοκεντρικότητα, αλλά και να ενισχύσουν τη διαφάνεια και τη λογοδοσία, καθιστώντας ορατή στον πολίτη τη διοικητική δράση. Σε αυτό το πλαίσιο, αναδύονται εναλλακτικές μορφές του κυβερνάν, άλλως ειπείν νέες μορφές διακυβέρνησης όπως η ηλεκτρονική ή ψηφιακή και η ανοικτή διακυβέρνηση.

Στην Ελλάδα, η ηλεκτρονική διακυβέρνηση και ο ψηφιακός μετασχηματισμός του κράτους αντιμετώπιζε διαχρονικά μια σημαντική υστέρηση σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, που οφείλονταν μεταξύ άλλων στη λογική του σιλό στα έργα πληροφορικής των δημόσιων φορέων, στην ανυπαρξία κεντρικού στρατηγικού σχεδιασμού της πολιτικής ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, στην έλλειψη χρηματοδότησης, την πολυδιάσπαση των πρωτοβουλιών και του νομοθετικού πλαισίου, την περιορισμένη πολιτική βούληση για την προώθηση της ψηφιακής ανάπτυξης και την ευρύτερη διάδοση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, αλλά και ζητήματα που αφορούσαν στις διαδικασίες προμηθειών πληροφοριακών έργων. Περαιτέρω, ένα ζήτημα καίριας σημασίας ήταν η έλλειψη διαλειτουργικότητας μεταξύ των συστημάτων των διαφόρων φορέων, οι οποίοι ανέπτυσαν δικά τους συστήματα για εσωτερική χρήση, χωρίς να μεριμνούν για την επικοινωνία τους με άλλα συστήματα της Δημόσιας Διοίκησης.

Η έλευση της δημοσιονομικής χρήσης υπογράμμισε αυτή την υστέρηση και έδωσε νέα ώθηση στην ανάπτυξη σημαντικών πληροφοριακών έργων, που κινήθηκαν προς την κατεύθυνση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, αλλά κατά κύριο λόγο στην καταπολέμηση της διαφθοράς και την ενίσχυση της διαφάνειας και λογοδοσίας. Η δημιουργία του προγράμματος Δι@ύγεια αποτέλεσε σταθμό για την ελληνική Δημόσια Διοίκηση και αναγνωρίστηκε διεθνώς ως μια καλή πρακτική, εφόσον μέσω της υποχρεωτικότητας της ανάρτησης των πράξεων των δημόσιων φορέων, έδωσε

στον πολίτη τη δυνατότητα να «κοιτάξει» στα ενδότερα της διοικητικής δράσης. Περαιτέρω, η σύσταση του Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης αποτέλεσε ένα σημαντικό σταθμό στην πορεία του ψηφιακού μετασχηματισμού της χώρας, εφόσον για πρώτη φορά υπάρχει ένας κεντρικός φορέας με οριζόντια αρμοδιότητα στα ζητήματα που άπτονται της ψηφιακής διακυβέρνησης και μετασχηματισμού.

Ωστόσο, η εξέλιξη εκείνη που μετουσιώθηκε σε ατμομηχανή του ψηφιακού μετασχηματισμού του κράτους ήταν η πανδημία, που εν μέσω παρατεταμένων lock down και υπό την επιβολή μέτρων κοινωνικής αποστασιοποίησης και περιορισμών κυκλοφορίας έθεσε το ελληνικό κράτος προ των αδυναμιών του να παράσχει ένα ευρύ φάσμα ψηφιακών υπηρεσιών στον πολίτη. Έτσι, σχεδόν «εν μια νυκτί» μεγαλεπήβολα έργα όπως το gov.gr, η τηλεργασία στο δημόσιο και η εκπαίδευση σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες διατέθηκαν στο κοινό, με απώτερο σκοπό την απρόσκοπτη λειτουργία της οικονομικής, αλλά και κοινωνικής δραστηριότητας. Ειδικά στον τομέα της υγείας, αναπτύχθηκαν πληθώρα εφαρμογών, που κινούνταν στην κατεύθυνση της διαχείρισης του εμβολιαστικού προγράμματος, της δήλωσης των αυτοδιαγνωστικών τεστ, της τήρησης μητρώου ασθενών με COVID-19 κ.ά.. Δεδομένου ότι η πανδημία κάποια στιγμή θα περιοριστεί, ενδεχομένως αυτές οι πλατφόρμες να απολέσουν σταδιακά το λόγο λειτουργίας τους. Αυτό που θα αφήσει ωστόσο, παρακαταθήκη, η πανδημία είναι το μεγάλο φάσμα ψηφιακών υπηρεσιών, αλλά και την αντίληψη, ότι ο μετασχηματισμός του ελληνικού κράτους δεν αποτελεί μια ουτοπία, αλλά είναι δυνατή όταν ευθυγραμμίζεται η πολιτική βούληση, τα κατάλληλα πρόσωπα και κυρίως οι συνθήκες. Όπως προκύπτει και από τις συνεντεύξεις με τα στελέχη του Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης, το μέλλον προδιαγράφεται ευοίωνο, εφόσον έχουν μπει σε τροχιά οι εξελίξεις εκείνες, που θα διασφαλίσουν τη μετεξέλιξη και εκσυγχρονισμό της ελληνικής διοίκησης.

Είναι άξιο αναφοράς, ότι στις αναληφθείσες πρωτοβουλίες οι πολίτες ανταποκρίθηκαν ιδιαιτέρως θετικά, επιδεικνύοντας μεγάλη προσαρμοστικότητα στις εμπλουτισμένες ψηφιακές υπηρεσίες, που παρασχέθηκαν. Αντίστοιχα, μεγάλη προσαρμοστικότητα επέδειξαν και πολλοί δημόσιοι φορείς, αποτελώντας έτσι παράδειγμα προς μίμηση για το σύνολο της Δημόσιας Διοίκησης. Η σημαντικότερη

ενδεχομένως νίκη ήταν η αύξηση της εμπιστοσύνης του πολίτη προς το κράτος, που φάνηκε να στέκεται στο ύψος των περιστάσεων.

Τέλος, οι επιδόσεις της χώρας όπως αποτυπώνεται και στους ευρωπαϊκούς δείκτες ψηφιακής διακυβέρνησης καταδεικνύουν, ότι η χώρα έχει πραγματοποιήσει σημαντική πρόοδο, ωστόσο αυτή υπολείπεται σημαντικά των υπολοίπων πρωτοπόρων ευρωπαϊκών κρατών-μελών, γεγονός που υποδηλώνει, ότι υπάρχει ακόμα μεγάλη απόσταση να διανυθεί. Την ίδια στιγμή, πολλές προκλήσεις και διαχρονικές παθογένειες της ελληνικής Δημόσιας Διοίκησης αναφορικά με την αξιοποίηση των ΤΠΕ, εξακολουθούν να υφίστανται και ενδεχομένως αναδεικνύονται περισσότερο υπό το βάρος αυτών των ιδιαζουσών συνθηκών. Κατά συνέπεια, προκρίνεται η άμεση αντιμετώπιση τους για τη διασφάλιση της εξυπηρέτησης του πολίτη, την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης, την ορθή και διαφανή χρήση των δημόσιων πόρων, τη βιωσιμότητα και τη δυνατότητα επεκτασιμότητας των καλών πρακτικών. Προς αυτή την κατεύθυνση είναι απαραίτητη η ύπαρξη πολιτικής βούλησης, δέσμευσης και διάθεσης πόρων, προκειμένου να αξιοποιηθούν πλήρως οι δυνατότητες, που μπορεί να παρέχει η ψηφιακή διακυβέρνηση σε ένα ευνομούμενο και σύγχρονο ευρωπαϊκό κράτος, όπως η Ελλάδα.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Backus M., *E-Governance and Developing Countries, Introduction and examples*, Research Report, No. 3, The Hague: IICD, 2001. Διαθέσιμο στο: <https://bibalex.org/baifa/en/resources/document/288383> [τελευταία πρόσβαση 06.08.2021].
- Bannister F. and Connolly R., Defining e-Governance, *e-Service Journal*, vol. 8, no. 2, 2002, pp. 3-25.
- Biswas A., *E-Governance: Meaning, Objectives, Features, and 4 Types*, 2020. Διαθέσιμο στο: <https://schoolofpoliticalscience.com/what-is-e-governance/> [τελευταία πρόσβαση 02.09.2021].
- Borgman C.L., *Big Data, Little Data, No Data: Scholarship in the networked World*, Cambridge: MIT Press, 2015. doi: 10.7551/mitpress/9963.001.0001.
- Bovaird T. and Löffler E. (eds.), *Public Management and Governance*, London: Routledge, 2002, σ. 3–14.
- Clift S., *E-Governance to E-Democracy: Progress in Australia and New Zealand toward Information Age Democracy*. Διαθέσιμο στο: <http://www.publicus.net/articles/edempublikenetwork.html> [τελευταία πρόσβαση 02.08.2021].
- Doullah S.J. and Uddin N., Public Trust Building through Electronic Governance: An Analysis on Electronic Services in Bangladesh, *Technium Social Sciences Journal*, vol. 7, 2020, pp. 28-35.
- Dwivedi S.K. and Bharti A.K., E-Governance in India- Problems and Acceptability, *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*, 2005, pp. 37-42. Διαθέσιμο στο: https://www.unapcict.org/sites/default/files/2019-01/E-Governance%20in%20India_Problems%20and%20Acceptability_%20Case%20Study.pdf [τελευταία πρόσβαση 06.08.2021].

- European Commission, *Digital Economy and Society Index (DESI) 2021*, 12.11.2021. Διαθέσιμο στο: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-economy-and-society-index-desi-2021> [τελευταία πρόσβαση 12.02.2022].
- European Commission, Directorate-General for Communications Networks, *eGovernment Benchmark 2020: eGovernment that works for the people: insight report*, Publications Office, 2020. Διαθέσιμο στο: <https://data.europa.eu/doi/10.2759/24753> [τελευταία πρόσβαση 21.01.2022].
- European Commission, Directorate-General for Communications Networks, *eGovernment benchmark 2021: entering a new digital government era: country factsheets*, Publications Office, 2021, Διαθέσιμο στο: <https://data.europa.eu/doi/10.2759/485079> [τελευταία πρόσβαση 21.01.2022].
- Gavelin K., Burall S. and Wilson R., *Open Government: beyond static measures*, A paper produced by Involve for the OECD, 2009. Διαθέσιμο στο: <https://www.oecd.org/gov/46560184.pdf> [τελευταία πρόσβαση 02.09.2021].
- Grönlund, Å., Introducing e-Gov: History, definitions, and issues, *Communications of the Association for Information Systems*, vol. 15, no. 39, pp. 713-729.
- Heeks R., *Understanding e-governance for development, i-government working paper series. Institute for Development Policy and Management*, University of Manchester, No 11, 2001. Διαθέσιμο στο: https://hummedia.manchester.ac.uk/institutes/gdi/publications/workingpapers/igov/igov_wp11.pdf [τελευταία πρόσβαση 06.08.2021].
- Hodges R., Wright M. and Keasey K., Corporate governance in the public services: concepts and issues, *Public Money and Management*, vol. 16, no. 2, 1996, pp. 7–13.
- Hofacker C.F., Goldsmith R.E., Bridges E. and Swilley E., E-Services: A Synthesis and Research Agenda, *Journal of Value Chain Management*, 1(1/2), 2007, pp. 13-44.
- Holdren J.P., *Addressing Societal and Scientific Challenges through Citizen Science and Crowdsourcing*, Memorandum to the Heads of the Executive Departments and Agencies, Washington, D.C.: Office of Science and Technology Policy, Executive Office of the President, 2015. Διαθέσιμο στο: <https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/microsites/ostp/>

[holdren_citizen_science_memo_092915_0.pdf](#) [τελευταία πρόσβαση 02.09.2021].

Irani Z., Al-Sebie M. and Elliman T., Transaction Stage of e-Government Systems: Identification of Its Location and Importance, System Sciences. *HICSS Proceedings of the 39th Annual Hawaii International Conference*, vol. 4, no. 04-07, 2006, pp. 82c - 82c.

Javalgi R.G., Martin C.L. and Todd P.R., The Export of E-Services in the Age of Technology Transformation: Challenges and Implications for International Service Providers, *Journal of Services Marketing*, vol. 18, no. 7, 2004, pp. 560-573.

Jeong C.H.I., *Fundamental of Development Administration*, Selangor: Scholar Press, 2007.

Jordan A., Werzel R.K.W and Zito A., The Rise of ‘New’ Policy Instruments in Comparative Perspective: Has Governance Eclipsed Government?, *Political Studies*, vol. 53, 2005, pp. 477–496.

Karim M.R., E-government in service delivery and citizen’s satisfaction: a case study on public sectors in Bangladesh, *International Journal of Managing Public Sector Information and Communication Technologies (IJMPICT)*, vol. 6, no. 2, 2015, pp. 49-60.

Katyal N., The white box revolution, *Data Quest*, vol. 20, no, 14, 2002, pp. II-IV.

Kitchin R., The real-time city? Big data and smart urbanism, *Geo Journal*, vol. 79, 2014, pp. 1–14.

Kontogeorgis G. and Varotsis N., Reinstating Greek e-governance: a framework for e-government benchmarking, improvement and government policies, *Public Administration Issues*, vol. 6, Special Issue II, electronic edition, 2021, pp. 103–127.

Mahmood M., *Does digital transformation of government lead to enhanced citizens’ trust and confidence in government?*, Springer, 2019.

McGee R. and Edwards D., Introduction: Opening Governance – Change, Continuity and Conceptual Ambiguity, *IDS Bulletin*, vol. 47, no. 1, 2016, pp. 1–22.

Meijer A.J., Curtin D. and Hillebrandt M., Open government: connecting vision and voice, *Int. Rev. Admin. Sci.*, vol. 78, pp. 10–29.

- Meijer A.J., Lips M. and Chen K., Open Governance: A New Paradigm for Understanding Urban Governance in an Information Age, *Front. Sustain. Cities*, vol. 1, no. 3, 2019. doi: 10.3389/frsc.2019.00003
- Moon M.J., Can IT help government to restore public trust? Declining public trust and potential prospects of IT in the public sector. Σε Sprague R.H. (ed.), *Proceedings of the 36th Annual Hawaii International Conference on System Sciences, HICSS 2003*, p. 8.
- Nye, J.S. and Donahue, J.D. (eds.), *Governance in a Globalization World*, Washington, D.C.: Brookings Institution Press. 2000.
- OECD, *Effective Open Government: Improving public access to government information*, Paris: OECD Publishing, 2005.
- OECD, *Modernising Government: The way forward*, Paris: OECD Publishing, 2005.
- OECD, *Open Government*, Paris: OECD, 2011.
- Palvia S.C.J and Sharma S.S., *E-Government and E-Governance: Definitions/Domain Framework and Status around the World*, 2019. Διαθέσιμο στο: http://governance40.com/wp-content/uploads/2019/06/E-Government_and_E-Governance_Definition.pdf [τελευταία πρόσβαση 02.08.2021].
- Peterson R., Crafting Information Technology Governance, *Information Systems Management*, vol. 21, no. 4, 2004, pp. 7–22.
- Pyrozhenko V., Open government: missing questions, *Admin. Society*, vol. 49, no. 10, 2017, pp. 1494–1515.
- Rhodes R.A.W., *Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability*, Buckingham, PA: Open University Press, 1997.
- Scupola A., E-Services: Definition, Characteristics and Taxonomy: Guest Editorial Preface, Special Issue on E-Services, *Journal of Electronic Commerce in Organization*, vol. 6, no. 2, 2008, pp. i-iii.
- The Committee on the Financial Aspects of Corporate Governance, *Financial Aspects of Corporate Governance*, London: Gee and Co. Ltd, 1992. Διαθέσιμο στο: [https://www.frc.org.uk/getattachment/9c19ea6f-bcc7-434c-b481-f2e29c1c271a/The-Financial-Aspects-of-Corporate-Governance-\(the-Cadbury-Code\).pdf](https://www.frc.org.uk/getattachment/9c19ea6f-bcc7-434c-b481-f2e29c1c271a/The-Financial-Aspects-of-Corporate-Governance-(the-Cadbury-Code).pdf) [τελευταία πρόσβαση 02.08.2021].

- The World Bank, *A Decade of Measuring the Quality of Governance*, Washington D.C.: The World Bank, 2007. Διαθέσιμο στο: http://info.worldbank.org/governance/wgi/pdf/booklet_decade_of_measuring_governance.pdf [τελευταία πρόσβαση 01.08.2021].
- The World Bank, *Managing Development - The Governance Dimension*, Washington D.C.: The World Bank, 1991, σ. 1. Διαθέσιμο στο: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/884111468134710535/pdf/34899.pdf> [τελευταία πρόσβαση 20.09.2021].
- Tiwana A. and Balasubramaniam R., E-services, problems, opportunities, and digital platforms, In the proceedings of the *34th Hawaii International Conference on System Sciences*, March 2001. Διαθέσιμο στο: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.1068.4113&rep=rep1&type=pdf> [τελευταία πρόσβαση 06.08.2021].
- United Nations, *On-line Glossary on Governance and Public Administration*. Διαθέσιμο στο: http://www.unpog.org/page/sub5_3.asp [τελευταία πρόσβαση 02.08.2021].
- United Nations, *United Nations e-government survey 2018: gearing e-government to support transformation towards sustainable and resilient societies*, New York: United Nations publication, 2018.
- Yu H. and Robinson G.D., The New Ambiguity of "Open Government, *UCLA Law Review Discourse*, 178, 2012. Διαθέσιμο στο: <https://www.uclalawreview.org/pdf/discourse/59-11.pdf> [τελευταία πρόσβαση 02.09.2021].
- European Commission, First Anti-Corruption Report, Annex: Greece, Βρυξέλλες, 3 Φεβρουαρίου 2014, COM(2014) 38 final, σελ. 5. Διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/anti-corruptionreport/docs/2014_acr_greece_chapter_en.pdf [τελευταία πρόσβαση 11.11.2021].

Ελληνόγλωσση

2007-2013.espa.gr, *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα: Ψηφιακή Σύγκλιση*, Αθήνα, 2007.

Διαθέσιμο στο:

http://2007-2013.espa.gr/elibrary/Episimo_Keimeno_EP_Psifiaki_Syngklisi.pdf

[τελευταία πρόσβαση 01.09.2021].

2007-2013.espa.gr, *Πρόοδος υλοποίησης ΕΠ «Ψηφιακή Σύγκλιση»*, 2017. Διαθέσιμο

στο:

http://2007-2013.espa.gr/el/Documents/Poreia_Ylopoihsis_ESPA/MAR2017/170331_Prood_Ylop_EP04_Psifiaki_Siglisi.pdf

[τελευταία πρόσβαση

02.02.2022].

Biztech.gr, «Η Ελλάδα θα είναι «εξ ορισμού ψηφιακή» έως το 2023», *Biztech.gr*,

16.11.2021. Διαθέσιμο στο: [https://biztech.gr/i-ellada-tha-einai-ex-orismou-](https://biztech.gr/i-ellada-tha-einai-ex-orismou-psifiaki-eos-to-2023/)

[psifiaki-eos-to-2023/](https://biztech.gr/i-ellada-tha-einai-ex-orismou-psifiaki-eos-to-2023/) [τελευταία πρόσβαση 21.02.2022].

Epixeiro.gr, «Την 4η μεγαλύτερη πρόοδο στο e-Government πανευρωπαϊκά

σημείωσε η Ελλάδα», *Epixeiro.gr*, 24.09.2020. Διαθέσιμο στο:

<https://www.epixeiro.gr/article/211370> [τελευταία πρόσβαση 15.01.2022].

Espa.gr, *Επιχειρησιακά Προγράμματα*, 2015. Διαθέσιμο στο:

<https://www.espa.gr/el/Pages/staticOperationalProgrammes.aspx>

[τελευταία πρόσβαση 01.09.2021].

e-ΕΦΚΑ, *Νέες ηλεκτρονικές υπηρεσίες για την απογραφή στον e-ΕΦΚΑ*, Δελτίο

Τύπου, 12.04.2021. διαθέσιμο στο:

<https://www.efka.gov.gr/el/deltia-typou/nees-elektronikes-yperesies-gia-ten-apographe-ston-e-ephka> [τελευταία πρόσβαση 15.01.2022].

Ε-Νομοθεσία, «e-ΕΦΚΑ: Ποιες συναλλαγές θα γίνονται μόνο ηλεκτρονικά από τον

Ιούνιο», *e-nomothesia.gr*, 08.05.2020. Διαθέσιμο στο: [https://www.e-](https://www.e-nomothesia.gr/law-news/e-ephka-poes-sunallages-tha-ginontai-mono-elektronika.html)

[nomothesia.gr/law-news/e-ephka-poes-sunallages-tha-ginontai-mono-elektronika.html](https://www.e-nomothesia.gr/law-news/e-ephka-poes-sunallages-tha-ginontai-mono-elektronika.html) [τελευταία πρόσβαση 15.01.2022].

Fortunegreece.com, «Δείκτης Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας 2021 της ΕΕ – Ποια θέση κατέχει η Ελλάδα», *FORTUNEGREECE.COM*, 12.11.2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.fortunegreece.com/article/diktis-psifiakis-ikonomias-ke-kinonias-2021-tis-ee-pia-thesi-katechi-i-ellada/> [τελευταία πρόσβαση 12.02.2022].

Gov.gr, *Ηλεκτρονικό Μητρώο Ασθενών COVID-19*, 2020. Διαθέσιμο στο: <https://covid19.gov.gr/ilektroniko-mitroo-asthenon-covid-19/> [τελευταία πρόσβαση 01.02.2022].

Gov.gr, *Το Gov.gr για τη Δημόσια Διοίκηση*, 2022. Διαθέσιμο στο: <https://foreis.services.gov.gr/home> [τελευταία πρόσβαση 15.02.2022].

In.gr, «Τι δείχνει ο δείκτης Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας για το 2021», *In.gr*, 12.11.2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.in.gr/2021/11/12/economy/oikonomikes-eidiseis/eyropaiki-epitropi-kato-apo-ti-vasi-ellada-stin-ensomatosi-tis-psifiakis-texnologias/> [τελευταία πρόσβαση 12.02.2022].

Lawspot.gr, «Στη δημοσιότητα η νέα Εθνική Στρατηγική Κυβερνοασφάλειας 2020-2025», *Lawspot.gr*, 08.12.2020. Διαθέσιμο στο: <https://www.lawspot.gr/nomika-nea/sti-dimosiotita-i-nea-ethniki-stratigiki-kyvernoasfaleias-2020-2025> [τελευταία πρόσβαση 21.12.2021].

Naftemporiki.gr, «Σημαντικά βήματα προόδου στο e-government στην Ελλάδα», *naftemporiki.gr*, 02.10.2020. Διαθέσιμο στο: <https://www.naftemporiki.gr/story/1641875/simantika-bimata-proodou-sto-e-government-stin-ellada> [τελευταία πρόσβαση 15.01.2022].

Naftemporiki.gr, «myOAEDlive: Περισσότερα από 8.000 ψηφιακά ραντεβού στον πρώτο χρόνο λειτουργίας», *naftemporiki.gr*, 08.12.2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.naftemporiki.gr/story/1809378/myoaedlive-perissotera-apo-8000-psifiaka-rantebou-ston-proto-xrono-leitourgias> [τελευταία πρόσβαση 15.01.2022].

odigostoupoliti.eu, *e-Καταναλωτής. Εφαρμογή για να συγκρίνουμε τις τιμές των σούπερ μάρκετ*, 02.04.2021. Διαθέσιμο στο: <http://www.odigostoupoliti.eu/e-katanalotis-efarmogi-gia-na-sygkrinoume-tis-times-ton-souper-market/> [τελευταία πρόσβαση 11.01.2022].

Odigostoupoliti.eu, *Ατομικός Ηλεκτρονικός Φάκελος Υγείας (ΑΗΦΥ)*, 2019. Διαθέσιμο στο: <http://www.odigostoupoliti.eu/atomikos-ilektronikos-fakelos-ygeias-aify/> [τελευταία πρόσβαση 21.01.2022].

open.gov.gr, *A.3 Το Ψηφιακό Θεματολόγιο ως ευρωπαϊκή πολιτική πρωτοβουλία, επιτάχυνσης της σύγκλισης*. Διαθέσιμο στο: <http://www.opengov.gr/yne/?p=2825> [τελευταία πρόσβαση 11.11.2021].

Taxheaven.gr, *Υπουργείο Εργασίας - Σύστημα «ΑΡΙΑΔΝΗ» ή αλλιώς πως θα μειωθεί η ανεργία των συμβολαιογράφων*, 2012. Διαθέσιμο στο: <https://www.taxheaven.gr/news/10957/ypourgeio-ergasias-systhma-ariadnh-h-alliws-pws-oi-meiwsei-h-nergia-twn-symbolaiografwn> [τελευταία πρόσβαση 21.09.2021].

www.espa.gr, *ΕΠ Μεταρρύθμιση Δημόσιου Τομέα*, 2016. Διαθέσιμο στο: <https://www.espa.gr/el/Pages/staticOPMetarythmisiDimosiouTomea.aspx> [τελευταία πρόσβαση 01.09.2021].

www.espa.gr, *ΕΣΠΑ 2014-2020*, 2019. Διαθέσιμο στο: <https://www.espa.gr/el/Pages/staticESPA2014-2020.aspx> [τελευταία πρόσβαση 02.11.2021].

Αιτιολογική έκθεση ν. 4305/2014. Διαθέσιμο στο: <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/a-diafeg-eis-sunolo.pdf> [τελευταία πρόσβαση 24.01.2022].

Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025, *Ανοικτή & Συμμετοχική Διακυβέρνηση*, Διαθέσιμο στο: https://digitalstrategy.gov.gr/sector/participatory_governance [τελευταία πρόσβαση 21.01.2022].

Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025, *Ανοιχτά Δεδομένα*. Διαθέσιμο στο: https://digitalstrategy.gov.gr/sector/open_data [τελευταία πρόσβαση 21.01.2022].

Βουλή των Ελλήνων, Β' Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών, Τμήμα νομοτεχνικής επεξεργασίας σχεδίων και προτάσεων νόμων, «*Έκθεση στο Νομοσχέδιο: Για την περαιτέρω χρήση πληροφοριών του δημόσιου τομέα και ρύθμιση θεμάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης*», Αθήνα, 21.02.2006. Διαθέσιμο στο: <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/7b24652e-78eb-4807-9d68-e9a5d4576eff/G-PLIROFOD-epis.pdf> [τελευταία πρόσβαση 21.01.2022].

Γαλάνης Π., Μέθοδοι συλλογής δεδομένων στην ποιοτική έρευνα, *Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής*, 35, 2, σελ. 268-277.

ΓΓΠΣΔΔ, *Ενιαίο Κυβερνητικό νέφος (Υπηρεσίες G-Cloud)*, 2022. Διαθέσιμο στο: <https://www.gsis.gr/dimosia-dioikisi/G-Cloud> [τελευταία πρόσβαση 01.03.2022].

Γενική Γραμματεία Ψηφιακής Πολιτικής, *Εθνική Ψηφιακή Στρατηγική 2016-2021*, 2016. Διαθέσιμο στο: http://www.epdm.gr/el/Documents/EP_MDT/GR-Digital-Strategy_2016-2021.pdf [τελευταία πρόσβαση 21.02.2022].

Δελεβέγκος, Δ., «Τηλεργασία με επιτήρηση στο Δημόσιο μέσω πλατφόρμας», *Καθημερινή*, 31.12.2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/economy/561650419/tilergasia-me-epitirisi-sto-dimosio-meso-platformas/> [τελευταία πρόσβαση 15.01.2022].

Έθνος, «Ψηφιακά θα γίνεται η έναρξη ατομικής επιχείρησης - Η διαδικασία», *ΕΘΝΟΣ*, 11.03.2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.ethnos.gr/Economy/article/149233/pshfiakathaginetaihenarxhato-mikhsepixeirhshshdiadikasia> [τελευταία πρόσβαση 11.01.2022].

Έκθεση Επιτροπής Πισσαρίδη, *Σχέδιο Ανάπτυξης για την Ελληνική Οικονομία*, 2020. Διαθέσιμο στο: <https://government.gov.gr/schedio-anaptixis-gia-tin-elliniki-ikonomia/> [τελευταία πρόσβαση 01.02.2022].

Ελευθεράκη Α. και Σιαχάμη Δ., *Καινοτόμο Εργαστήρι, «Πρόγραμμα Δι@ύγεια: Παρόν και Μέλλον της Διαφάνειας στο Δημόσιο Βίο»*, Έκθεση Πολιτικής Συμπεράσματα και Προτάσεις, Αθήνα: Υπουργείο Διοικητικής Μεταρρύθμισης & Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης, σελ. 15-17. Διαθέσιμο στο: https://www.ekdd.gr/images/ektheseis_politikis/Policy_Paper_Diavgeia_2.pdf [τελευταία πρόσβαση 01.12.2021].

Ελλάδα 2.0, *Το πλήρες Σχέδιο*, 2021. Διαθέσιμο στο: <https://greece20.gov.gr/to-plires-sxedio/> [τελευταία πρόσβαση 11.01.2022].

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Μεταρρύθμιση του Δημόσιου Τομέα», 2014. Διαθέσιμο στο: https://www.espa.gr/elibrary/Metarrythmisi_Dimosiou_2014GR05M2OP001_1_2_el.pdf [τελευταία πρόσβαση 01.09.2021].

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ανακοίνωση της 19^{ης} Απριλίου 2016, Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Σύμβουλο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών. Σχέδιο δράσης της ΕΕ για την ηλεκτρονική διακυβέρνηση 2016-2020. Επιτάχυνση του ψηφιακού μετασχηματισμού της διακυβέρνησης. [COM(2016) 179]. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0179&from=EN> [τελευταία πρόσβαση 01.10.2021].

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ανακοίνωση της 19^{ης} Μαΐου 2010, της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, με τίτλο «Ψηφιακό θεματολόγιο για την Ευρώπη» [COM(2010) 245], 2010. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3Aasi0016> [τελευταία πρόσβαση 11.11.2021].

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Δείκτης Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας (DESI) 2020 Ελλάδα*, 2020. Διαθέσιμο στο: <https://itechnews.gr/wp-content/uploads/2020/06/DESI2020-GREECE-lang.pdf> [τελευταία πρόσβαση 12.02.2022].

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 'Ψηφιακή σύγκλιση'*, 2007. Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/regional_policy/el/atlas/programmes/2007-2013/greece/operational-programme-digital-convergence [τελευταία πρόσβαση 01.09.2021].

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Ερωτήσεις και απαντήσεις: Δείκτης Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας (DESI) 2021, 2022*. Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/QANDA_21_5483 [τελευταία πρόσβαση 01.02.2022].

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Μεταρρύθμιση Δημόσιου Τομέα*, 2014. Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/regional_policy/el/atlas/programmes/2014-2020/greece/2014gr05m2op001 [τελευταία πρόσβαση 02.02.2022].

Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, *Ευρώπη 2020*. Διαθέσιμο στο: <https://www.eesc.europa.eu/el/sections-other-bodies/other/europe-2020-steering-committee> [τελευταία πρόσβαση 11.11.2021].

Ηγουμενίδη Τ., «Το Δημόσιο πάει στο... «σύννεφο», G-Cloud, RE-Cloud και H-Cloud, αλλά και Microsoft, Amazon, Google...», *Mononews.gr*, 19.09.2020. Διαθέσιμο στο: <https://www.mononews.gr/business/to-dimosio-pai-sto-sinnefo-g-cloud-re-cloud-ke-h-cloud-alla-ke-microsoft-amazon-google> [τελευταία πρόσβαση 02.02.2022].

Ημερησία, «ΕΣΠΑ: Ο απολογισμός 2021 του ΕΠ Μεταρρύθμιση Δημόσιου Τομέα», 14.01.2022. Διαθέσιμο στο: https://www.imerisia.gr/epiheiriseis/32514_espa-o-apologismos-2021-toy-ep-metarrythmisi-dimosioy-tomea [τελευταία πρόσβαση 14.01.2022].

Ημερησία, «Η Ελλάδα 25η στον Δείκτη Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας 2021 της ΕΕ», *Ημερησία*, 12.11.2021. Διαθέσιμο στο: https://www.imerisia.gr/oikonomia/27325_i-ellada-25i-ston-deikti-psifiakis-oikonomias-kai-koinonias-2021-tis-ee [τελευταία πρόσβαση 12.02.2022].

Ημερησία, «Ηλεκτρονικά βιβλία: Από αύριο η υποχρεωτική εφαρμογή τους μέσω MyDATA - Ποιους αφορά», *Ημερησία*, 30.09.2021. Διαθέσιμο στο: https://www.imerisia.gr/oikonomia/23771_ilektronika-biblia-apo-ayrio-i-yphreotiki-efarmogi-toys-meso-mydata-poiouys-afora [τελευταία πρόσβαση 11.01.2022].

Ίσσαρη Φ., *Κεφάλαιο 5: Οργάνωση, Ανάλυση και Αξιολόγηση Ποιοτικών Δεδομένων*, 2015. Διαθέσιμο στο: https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5822/2/02_chapter_05.pdf [τελευταία πρόσβαση 01.03.2022].

Καρούνος Θ., Πώς μπορεί να βελτιωθεί η ποιότητα των έργων πληροφορικής στο δημόσιο τομέα; Ποιες είναι οι βασικές παθογένειες; Ποιες είναι οι βασικές αλλαγές που προτείνετε;, *Newsletter του TOMΔΔΑ της ΕΕΔΕ*, No. 002, 2016, σελ. 6. Διαθέσιμο στο: https://www.cosmo-one.gr/wp-content/uploads/2017/01/TOMDDA_onPublic_Management_Issue2.pdf [τελευταία πρόσβαση 14.11.2021].

Κετσιετζής Κ., «Στη μάχη για το "Σύζευξις II" οι τηλεπικοινωνιακοί πάροχοι», *Capital.gr*, 05.03.2020. Διαθέσιμο στο: <https://www.capital.gr/epixeiriseis/3415250/sti-maxi-gia-to-suzeuxis-ii-oi-tilepikoinoniakoi-paroxoi> [τελευταία πρόσβαση 21.09.2021].

Κοινωνία της Πληροφορίας ΑΕ, *Επιστολή Προς: Δημόσιους Φορείς που Εντάσσονται στο ΣΥΖΕΥΞΙΣ II*, 01.10.2020. Διαθέσιμο στο: <https://www.ktpae.gr/wp-content/uploads/2021/03/2020.10.01-%CE%A3%CE%A5%CE%96%CE%95%CE%A5%CE%9E%CE%99%CE%A3-%CE%99%CE%99-%CE%95%CE%BD%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CC%81%CF%81%CF%89%CF%83%CE%B7-%CE%A6%CE%BF%CF%81%CE%B5%CC%81%CF%89%CE%BD-%CE%94%CE%94%CE%A4.pdf> [τελευταία πρόσβαση 01.09.2021].

Κόλια Μ., Η δημόσια διαβούλευση ως θεσμός συμμετοχής του πολίτη στη διαμόρφωση αποφάσεων, *Ημερίδα Κοινωνικές Επιστήμες, Δημόσια Πολιτική και Δίκαιο*, Αθήνα, 23 Δεκεμβρίου 2016. Διαθέσιμο στο:

https://zeya.com/sites/default/files/pdf-migration/Public%20Consultation%20as%20a%20means%20of%20participation%20of%20the%20citizen%20in%20decision%20making%20with%20a%20focus%20on%20energy%20regulation%2C%20Speech%20by%20M.%20Kolia%20_grk_23.12.16.pdf [τελευταία πρόσβαση 15.09.2021].

Κομσέλη Φ., *Καινοτομίες στη Διαβούλευση, Η συμμετοχή του πολίτη στη λήψη αποφάσεων*, Έκθεση Πολιτικής, Συμπεράσματα & Προτάσεις, Αθήνα ΕΚΔΔΑ, 2011, σελ. 15-17. Διαθέσιμο στο: https://www.ekdd.gr/images/ektheseis_politikis/Policy_paper_Innovation_in_Deliberation_new.pdf [τελευταία πρόσβαση 01.02.2022].

Μαρίνη Α., «Αριάδνη: Το σύστημα παρακολούθησης της αγοράς εργασίας που θα ενοποιεί απασχόληση με ασφάλιση», *insider.gr*, 29.10.2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.insider.gr/tax-labour/196612/ariadni-systima-parakoloythisis-tis-agoras-ergasias-poy-tha-enopoiei-apasholisi> [τελευταία πρόσβαση 01.12.2021].

Μητροπούλου Δ., Μπαλαούρα Μ., Δελιγιάννης Α. και Μελίδης Α., *Ψηφιακός μετασχηματισμός της δημόσιας διοίκησης ο ρόλος και η αξία των ανοιχτών τεχνολογιών*, Μελέτη του Οργανισμού Ανοιχτών Τεχνολογιών - ΕΕΛΛΑΚ για το Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, 2021. Διαθέσιμο στο: <https://poulantzas.gr/wp-content/uploads/2021/07/%CE%A8%CE%B7%CF%86%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CF%83%CF%87%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-2.pdf> [τελευταία πρόσβαση 21.09.2021].

ΟΟΣΑ, *Πρόγραμμα Ελλάδα – ΟΟΣΑ: Παροχή Τεχνικής Βοήθειας για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς, Αξιολόγηση των μεταρρυθμίσεων για την καταπολέμηση της διαφθοράς στους τομείς των δημοσίων συμβάσεων, της υγείας και της φορολογικής και τελωνειακής διοίκησης*, 2018, σελ. 22-26. Διαθέσιμο στο: <https://www.oecd.org/governance/ethics/2.2-assessment-greece-anti-corruption-high-risk-sectors-el.pdf> [τελευταία πρόσβαση 21.01.2022].

ΟΟΣΑ, *Πρόγραμμα Ελλάδα – ΟΟΣΑ: Παροχή Τεχνικής Βοήθειας για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς. Αξιολόγηση των μεταρρυθμίσεων για την καταπολέμηση της διαφθοράς στους τομείς των δημοσίων συμβάσεων, της υγείας και της φορολογικής και τελωνειακής διοίκησης*, 2018. Διαθέσιμο στο: <https://www.oecd.org/governance/ethics/2.2-assessment-greece-anti-corruption-high-risk-sectors-el.pdf> [τελευταία πρόσβαση 21.01.2022].

Παπαδής Κ., «Η «ΑΡΙΑΔΝΗ» στη μάχη κατά της αδήλωτης και ανασφάλιστης εργασίας», *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 31.10.2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.ot.gr/2021/10/31/forologia/ergasiaka-asfalistika/i-ariadni-sti-maxi-kata-tis-adilotis-kai-anasfalistis-ergasias/> [τελευταία πρόσβαση 01.12.2021].

Πρώτο Θέμα, «Άυλη συνταγογράφηση: Βήμα βήμα πώς γίνεται η εγγραφή στην υπηρεσία», *Πρώτο Θέμα*, 27.04.2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.protothema.gr/greece/article/1119021/auli-sudagografisi-vima-vima-pos-ginetai-i-eggrafi-stin-upiresia/> [τελευταία πρόσβαση 01.02.2022].

Πρώτο Θέμα, «Πιερρακάκης: Το gov.gr εξυπηρετεί σήμερα τους πολίτες με πάνω από 1.300 ψηφιακές υπηρεσίες», *Πρώτο Θέμα*, 09.12.2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.protothema.gr/politics/article/1189930/pierrakakis-to-govgr-exupiretei-simera-tous-polites-me-pano-apo-1300-psifiakes-upiresies/> [τελευταία πρόσβαση 15.02.2022].

ΣΕΒ, *Ψηφιακός Μετασχηματισμός: Βελτίωση της χώρας σε σχέση με το παρελθόν - Κρίσιμη η επιτάχυνση και εμβάθυνση για να πλησιάσουμε το μέσο όρο της ΕΕ*, Special Report, Ψηφιακός Μετασχηματισμός, τεύχος 70, 2022. Διαθέσιμο στο: https://www.sev.org.gr/wp-content/uploads/2022/02/2022-02-14_SR_DigitalObservatory_3rdEdition.pdf [τελευταία πρόσβαση 01.03.2022].

Σούκη Σ., «Η Ελλάδα 25η στην Ε.Ε. στον Δείκτη Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας 2021 DESI», *newmoney.gr*, 21.11.2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.newmoney.gr/roh/palmos-oikonomias/oikonomia/i-ellada-25i->

stin-e-e-ston-dikti-psifiakis-ikonomias-ke-kinonias-2021-desi/ [τελευταία πρόσβαση 12.02.2022].

Σοφοκλέους Ιν, «Διαδικτυακές τηλεδιασκέψεις στο Δημόσιο με την πλατφόρμα e:Presence», *Sofokleousin.gr*, 16.03.2020. Διαθέσιμο στο: <https://www.sofokleousin.gr/diadiktyakes-tilediaskepseis-sto-dimosio-me-tin-platforma-epresen> [τελευταία πρόσβαση 21.01.2022].

Σπινέλλης Δ., Βασιλάκης Ν., Πουλούδη Ν. και Τσούμα, Ν., Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση στην Ελλάδα Επιτυχίες, Προβλήματα και ο Δρόμος Προς τον Ψηφιακό Μετασχηματισμό, *διαNEOσις*, Μάρτιος 2018. Διαθέσιμο στο: https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2018/03/EGov_Upd_090318.pdf [τελευταία πρόσβαση 02.02.2022].

Σπινέλλης Δ., Μιχαλόπουλος Μ., Βασιλάκης Ν., Πουλούδη Ν. και Τσούμα, Ν., Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση στην Ελλάδα στη μετακορωνοϊό εποχή, *διαNEOσις*, Σεπτέμβριος 2021. Διαθέσιμο στο: https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2021/09/e-gov_policy-paper.pdf [τελευταία πρόσβαση 02.02.2022].

Σπυριδάκη Μ., Βουνάτσου Α. και Οικονομίδου Α., Οδηγός καταπολέμησης της διαφθοράς σε κράτος και επιχειρήσεις, Ειδική Έκθεση, Παρατηρητήριο Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος του ΣΕΒ, *Οικονομία & Επιχειρήσεις*, τεύχ. 11, 2017, Διαθέσιμο στο: https://segm.gr/wp-content/uploads/2017/11/Special_Report_DIAFTHORA_25_7_2017.pdf [τελευταία πρόσβαση 02.11.2021].

Σταμπουλής Χ., Ιωάννου Χ., Μακρυγιάννη Α., Κυριακούλης Π., Παπαπέτρου Σ., Λιτσαρδάκης Μ., Δημητρίου Β. και Πηλείδης Α., *Μελέτη Συγκριτικής Αξιολόγησης Δημόσιας Διαβούλευσης στην Ελλάδα και στο Εξωτερικό*, Θεσσαλονίκη: Διαβαλκανικό Ινστιτούτο Δημόσιας Διοίκησης, 2011. Διαθέσιμο στο: <https://www.mindev.gov.gr/wp-content/uploads/2018/04/meleti-sygkritikis-axiologisis-diaboulefsis.pdf> [τελευταία πρόσβαση 15.09.2021].

ΣΥΖΕΥΞΙΣ, *Περιγραφή Έργου*. Διαθέσιμο στο: <http://www.syzefxis.gov.gr/node/2> [τελευταία πρόσβαση 01.09.2021].

Σωτηρόπουλος Δ., Η καταπολέμηση της διαφθοράς στην Ελλάδα πριν και μετά την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης: επιτυχίες και αποτυχίες, σε: Γεωργοπούλου Β., *Μεταρρυθμίσεις στη Δημόσια Διοίκηση και Ανάπτυξη: Εμπειρίες & Προτάσεις, Πρακτικά Συνεδρίου, 8-9 Φεβρουαρίου 2016*, Αθήνα: Γραφείο Προϋπολογισμού του Κράτους στη Βουλή, 2016, σ.σ. 15-157.

Τσακανίκας Α., Danchev, S., Γιωτόπουλος, Γ., Κόρρα Ε. και Παύλου Γ., *Υιοθέτηση των ΤΠΕ και ψηφιακή ανάπτυξη στην Ελλάδα*, Αθήνα: Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE), 2014, σελ. 11-12. Διαθέσιμο στο: http://iobe.gr/docs/research/RES_03_10062015_REP_GR.pdf [τελευταία πρόσβαση 02.02.2022].

Υπουργείο Ανάπτυξης & Ανταγωνιστικότητας, *Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης – ΕΣΠΑ 2014-2020*, 2014. Διαθέσιμο στο: https://www.espa.gr/elibrary/PA_ESPA_2014_2020.pdf [τελευταία πρόσβαση 11.09.2021].

Υπουργείο Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης, *Σχέδιο Δράσης για την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση 2014-2020*, Αθήνα, 2014. Διαθέσιμο στο: <http://www.opengov.gr/minreform/wp-content/uploads/downloads/2014/07/Action-Plan-eGov-V-1-0-Consultation-GR.pdf> [τελευταία πρόσβαση 01.10.2021].

Υπουργείο Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης, *Στρατηγική για την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση 2014-2020*, Αθήνα, 2014. Διαθέσιμο στο: <http://www.opengov.gr/minreform/wp-content/uploads/downloads/2014/02/stratigiki-ilektron.-diakyv.-teliko-pdf1.pdf> [τελευταία πρόσβαση 01.10.2021].

Υπουργείο Εσωτερικών & Διοικητικής Ανασυγκρότησης, *Ετήσια Έκθεση για τη Διάθεση και Περαιτέρω Χρήση των Ανοικτών Δεδομένων*, Μάρτιος 2016.

Διαθέσιμο στο: <https://diavgeia.gov.gr/blog/wp-content/uploads/2016/04/%CE%95%CF%84%CE%AE%CF%83%CE%B9%CE%B1-%CE%88%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7.pdf> [τελευταία πρόσβαση 21.01.2022].

Υπουργείο Εσωτερικών, *Δελτίο Τύπου για ΣΥΖΕΥΞΙΣ*, 17.12.2009. Διαθέσιμο στο: <https://www.ypes.gr/deltio-typou-gia-syzeuxis-2/> [τελευταία πρόσβαση 01.09.2021].

Υπουργείο Εσωτερικών, *Πρόγραμμα Πολιτεία*. Διαθέσιμο στο: <https://www.ypes.gr/programma-politeia/> [τελευταία πρόσβαση 01.09.2021].

Υπουργείο Παιδείας & Θρησκευμάτων, *Άνοιξε η πλατφόρμα δήλωσης αποτελέσματος self-test για την επιστροφή στα Λύκεια*, 11.04.2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.minedu.gov.gr/news/48338-11-04-21-yp-paideias-anoikse-i-platforma-dilosis-apotelesmatos-self-test-gia-tin-epistrofi-sta-lykeia> [τελευταία πρόσβαση 21.01.2022].

Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης, *Η μετάβαση της Ελλάδας στη νέα εποχή, Άρθρο του Υπουργού Επικρατείας και Ψηφιακής Διακυβέρνησης Κυριάκου Πιερρακάκη στην εφημερίδα «Παραπολιτικά» της 23-12-2021*, 23.12.2021. Διαθέσιμο στο: <https://mindigital.gr/archives/2812> [τελευταία πρόσβαση 15.01.2022].

Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης, *Αποστολή εγκυκλίου σχετικά με την υλοποίηση του Εθνικού Μητρώου Διαδικασιών*, 25.11.2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.secdigital.gov.gr/ekkinisi-energeion-ypourgeion-gia-ti/> [τελευταία πρόσβαση 21.12.2021].

Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης, *Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025*, Αθήνα, 2021. Διαθέσιμο στο: https://digitalstrategy.gov.gr/website/static/website/assets/uploads/digital_strategy.pdf [τελευταία πρόσβαση 21.02.2022].

Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης, *Ενιαία Ψηφιακή Πύλη της Δημόσιας Διοίκησης (gov.gr)*, 2022. Διαθέσιμο στο: <https://www.secdigital.gov.gr/project/eniaia-psifiaki-pyli-tis-dimosias-dioi/> [τελευταία πρόσβαση 15.02.2022].

Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης, *Στατιστικά στοιχεία Ενιαίας Ψηφιακής Πύλης της Δημόσιας Διοίκησης (gov.gr) – Μάιος 2021*, 04.06.2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.secdigital.gov.gr/gov-gr-2021/> [τελευταία πρόσβαση 15.01.2022].

Χούντα Σ., «Γραμμή καταναλωτή -1520: Μέχρι τον Ιούνιο οι ειδικές χρεώσεις του ΟΤΕ», *EPT News*, 04.01.2022. Διαθέσιμο στο: <https://www.ertnews.gr/eidiseis/ellada/grammi-katanoloti-1520-mechri-ton-iounio-oi-eidikes-chreoseis-toy-ote/> [τελευταία πρόσβαση 11.01.2022].

Νομοθεσία

Απόφαση Γ.Π.οικ.80610/2021 σχετικά με την ανάπτυξη και τη λειτουργία του συστήματος «Τηλεσυμβουλευτικής για Ασθενείς με COVID-19» κατ' εφαρμογή της παρ. 3 του άρθρου δέκατου ένατου της από 13.04.2020 Π.Ν.Π.

ν. 2880/2001 «Πρόγραμμα "ΠΟΛΙΤΕΙΑ" για τη μεταρρύθμιση και τον εκσυγχρονισμό της Δημόσιας Διοίκησης και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 9 Α'/30.01.2001).

ν. 3448/2006 «Για την περαιτέρω χρήση πληροφοριών του δημόσιου τομέα και τη ρύθμιση θεμάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης» (ΦΕΚ 57 Α'/15.03.2006).

ν. 3861/2010 «Ενίσχυση της διαφάνειας με την υποχρεωτική ανάρτηση νόμων και πράξεων των κυβερνητικών, διοικητικών και αυτοδιοικητικών οργάνων στο διαδίκτυο «Πρόγραμμα Διαύγεια» και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 112 Α'/13.07.2010).

ν. 3979/2011 «Για την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση και λοιπές διατάξεις» (ΦΕΚ 138 Α'/16.06.2011).

ν. 4440/2016 «Ενιαίο Σύστημα Κινητικότητας στη Δημόσια Διοίκηση και την Τοπική Αυτοδιοίκηση, υποχρεώσεις των προσώπων που διορίζονται στις θέσεις των άρθρων 6 και 8 του Ν. 4369/2016, ασυμβίβαστα και πρόληψη των

περιπτώσεων σύγκρουσης συμφερόντων και λοιπές διατάξεις» (ΦΕΚ 224 Α'/02.12.2016).

ν. 4623/2019 «Ρυθμίσεις του Υπουργείου Εσωτερικών, διατάξεις για την ψηφιακή διακυβέρνηση, συνταξιοδοτικές ρυθμίσεις και άλλα επείγοντα ζητήματα» (ΦΕΚ 134 Α'/09.08.2019)

ν. 4727/2020 «Ψηφιακή Διακυβέρνηση (Ενσωμάτωση στην Ελληνική Νομοθεσία της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/2102 και της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/1024) - Ηλεκτρονικές Επικοινωνίες (Ενσωμάτωση στο Ελληνικό Δίκαιο της Οδηγίας (ΕΕ) 2018/1972) και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 184 Α'/23.09.2020).

Οδηγία 2003/98/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17^{ης} Νοεμβρίου 2003 για την περαιτέρω χρήση πληροφοριών του δημόσιου τομέα.

Οδηγία 2013/37/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26^{ης} Ιουνίου 2013 για την τροποποίηση της οδηγίας 2003/98/ΕΚ σχετικά με την περαιτέρω χρήση πληροφοριών του δημόσιου τομέα.

ΠΔ 25/2014 «Ηλεκτρονικό Αρχείο και Ψηφιοποίηση εγγράφων» (ΦΕΚ 44 Α'/25.02.2014).

ΠΔ 40/2020 «Οργανισμός του Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης» (ΦΕΚ 85 Α'/15.04.2020).

ΠΔ 81/2019 «Σύσταση, συγχώνευση, μετονομασία και κατάργηση Υπουργείων και καθορισμός των αρμοδιοτήτων τους - Μεταφορά υπηρεσιών και αρμοδιοτήτων μεταξύ Υπουργείων» (ΦΕΚ 119 Α'/09.07.2019)

ΥΑ «Κύρωση Πλαισίου Παροχής Υπηρεσιών Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης» (ΦΕΚ 1301 Β'/12.04.2012).

ΥΑ/Φ.40.4/3/1031 «Ρυθμίσεις για το Ηλεκτρονικό Δημόσιο Έγγραφο» (ΦΕΚ 131 Β'/23.04.2012).

ΥΑ/ Φ.40.4/4345 «Μητρώο Ψηφιακής Υποδομής των Δημοσίων Φορέων» (ΦΕΚ 1860 Β'/08.07.2014).

ΥΑΠ/Φ.40.4/1/989/10.04.2012 «Κύρωση Πλαισίου Παροχής Υπηρεσιών Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης» (ΦΕΚ 1301 Β'/12.04.2012).

ν. 4305/2014 (ΦΕΚ 237 Α'/31.10.2014) «Ανοικτή διάθεση και περαιτέρω χρήση εγγράφων, πληροφοριών και δεδομένων του δημόσιου τομέα, τροποποίηση του ν. 3448/2006 (Α' 57), προσαρμογή της εθνικής νομοθεσίας στις διατάξεις της Οδηγίας 2013/37/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου».

ν. 4635/2019 (ΦΕΚ 167 Α'/30.10.2019) «Επενδύω στην Ελλάδα και άλλες διατάξεις».

ν. 4727/2020 (ΦΕΚ 184 Α'/23.09.2020) «Ψηφιακή Διακυβέρνηση (Ενσωμάτωση στην Ελληνική Νομοθεσία της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/2102 και της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/1024) Ηλεκτρονικές Επικοινωνίες (Ενσωμάτωση στο Ελληνικό Δίκαιο της Οδηγίας (ΕΕ) 2018/1972) και άλλες διατάξεις».

ν. 4807/2021 (ΦΕΚ 96 Α'/ 11.06.2021) «Θεσμικό πλαίσιο τηλεργασίας, διατάξεις για το ανθρώπινο δυναμικό του δημοσίου τομέα και άλλες επείγουσες ρυθμίσεις».

ΠΔ 142/2017 «Οργανισμός Υπουργείου Οικονομικών» (ΦΕΚ 181 Α'/23.11.2017).